

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1955

ГОДИНА VII

Пуковник **ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ** и
потпуковник **БОШКО РАНИТОВИЋ**

ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ НАДМОЋНОСТИ

У нашим војним часописима и страном војној литератури сусрећемо се са неколико различитих схватања појма надмоћности (нарочито у погледу њених основних елемената), као и са теоријама које, категоришући елементе надмоћности третирају њене разне видове (апсолутна, релативна и општа надмоћност). Пошто је за расветљавање проблема надмоћности неопходно раширити неколико основних појмова, то ћемо у току даљег излагања изнети своје мишљење: 1) о појму надмоћности и теоријама о њој; 2) о елементима надмоћности и 3) о повезаности елемената надмоћности са неким од осталих услова победе.

I

Појам надмоћности и теорије о њој

У овом делу најпре ћемо размотрити шта је надмоћност, које основне елементе садржи и у чему је значај прецизирања тога појма, а затим какве врсте надмоћности могу постојати.

Појам надмоћности не треба посматрати апстрактно, нити сувише уопштено, јер ако бисмо га тако схватили, онда бисмо у тај појам могли да укључимо ствари које само стоје у вези са неким елементима надмоћности, или помоћу којих се неки елементи надмоћности реализују или путем којих се обезбеђује релативна надмоћност. На тај би начин, наоко, фунгирао као елеменат надмоћности и оно што то уствари није. Истина, сви елементи који утичу на исход једнога боја или битке у већој или мањој мери утичу један на другога, међусобно се преплићу и повезују тако да их је често тешко, а некад и немогуће са потпуном сигурношћу сврстати у ову или ону категорију. Отуда и постоје на Западу (нарочито у Француској армији) разне теорије по којима се у категорију надмоћности стављају

и они елементи помоћу којих се може постићи надмоћност (на пример, изненађење), или путем којих се она може реализовати (на пример, маневар). Доследно таквој теорији под појам надмоћности могли би свести и све оне елементе који су у једној одређеној ситуацији повољно утицали на исход судара. То би практично значило да би појам надмоћности у најширем смислу обухватао читав низ елемената почевши од економике једне земље и њеног друштвено-економског уређења, па преко ратне доктрине, ратних и почетних операциских планова, организационе структуре армије и њеног морално-политичког стања, до низа тактичких елемената који су потребни за успех у борби. Међутим, очигледно је да би ово било погрешно.

Познато је да је један од првих задатака теорије ратне вештине да, класифицирајући појмове, што тачније омогући њихово темељно изучавање у циљу стварања потребних закључака за практичан рад. Већ је раније речено да се при класификацији појма надмоћности наилази на тешкоће, чак и под претпоставком да се овом питању приђе методолошки сасвим правилно, тј. конкретно, а не апстрактно или уопштено. Те тешкоће су у томе што су у једном ратном судару тесно повезани елементи надмоћности са осталим условима потребним за успех. Међутим, кад ми класифицирамо један појам, онда нас за моменат не интересује његова повезаност са осталим стварима, већ његове битне карактеристике, оно што га битно разликује од других појмова и чини засебним квалитетом у односу на друге елементе са којима је он повезан. То би било материјалистичко-дијалектички метод прилажења класификацији појмова уопште, па и у теорији ратне вештине посебно.

Тако прилазећи овом проблему могли бисмо рећи да су елементи надмоћности такве величине којима располажу оба противника у свим ситуацијама, у овој или оној вредности, односно количини, и на основу којих се може констатовати који је од два противника надмоћнији, без обзира да ли пред њима непосредно стоји судар или не. Неки од тих елемената могу постојати и од раније, као на пример: квалитет војске и наоружања, а неки се могу створити непосредно пред судар или у току самог судара, на пример: бројна надмоћност. Појам надмоћности би, дакле, обухватио оне елементе које једна армија или одређена јединица има, а који се реализују тек на бојном пољу кроз маневар, садејство, темпо продирања итд., не искључујући могућност њиховог мењања у току динамике боја (мењање броја, морала итд.). *Дакле, појам надмоћности је конкретно везан за снаге и средства, њихов број и квалитет.*

Овако схваћена надмоћност претставља један од услова успеха, а никако једини, нити увек најважнији услов. Истина, ратна пракса је показала да је надмоћност један од основних услова победе и уколико је она већа, утолико инфериорнија¹⁾ страна има мање изгледа

¹⁾ Под овим изразом овде и у току даљег излагања не треба подразумевати општу инфериорност у свим условима потребним за успех, него само у односу на категорију елемената надмоћности.

на успех. Но, ратна пракса нам је дала и много примера у којима су и надмоћније снаге биле поражене, што значи да располагање надмоћнијим снагама и средствима још увек не обезбеђује победу. Са тим нарочито рачуна инфериорнији противник који зато тражи могућност победе на другој страни. Он настоји да што боље обезбеди друге услове победе (изненађење, маневар, коришћење земљишта, садејство, целисходну организацију одбране или темељну припрему напада, итд.) и користећи грешке противника паралише његову надмоћност. И ако укупна вредност свих осталих услова потребних за победу код инфериорне стране превазилази укупну вредност одговарајућих услова код противника (укључујући ту и степен његове надмоћности), онда ће победа бити на страни првога.

Кад се појам надмоћности схвати овако, сасвим одређено, онда неће бити тешко одредити ни основне елементе из којих се тај појам састоји. Они би били следећи: 1) бројна и техничка јачина; 2) морална снага и 3) извезбаност, искуство, способност и издржљивост. Анализа сваког од ових елемената посебно јасније ће оцртати тачност оваквог закључка.

Прецизирање појма надмоћности значајно је из више разлога. Пре свега, оно је корисно за теорију, јер се његовим издвајањем из општих услова победе (разуме се, не метафизичким одвајањем од њих) омогућује његово детаљније изучавање а тиме и одређивање његовог правог места у склопу осталих услова победе. Даље, то је корисно и за ратну праксу, јер јасно указује команданту да није обезбеди победу ако располаже само надмоћнијим снагама, нити је пак неминовно изложен поразу ако располаже инфериорнијим снагама.

Какве врсте надмоћности могу постојати? У нашој и страниј војној литератури сусрећемо се са терминима апсолутна, релативна и општа надмоћност. При томе се апсолутна и релативна надмоћност везују најчешће за елеменат бројне надмоћности, док појам опште надмоћности није довољно прецизан, нарочито у питању елемената које она обухвата. За овакво категорисање релативне и апсолутне надмоћности вероватно су послужила дела неких војних класика (на пример Клаузевица) који су, у својим теоријама полазили од претпоставке једнаког или сличног наоружања, организације и извезбаности војске оба противника, те је још остала могућност везивања надмоћности за питања броја и морала. Сматрамо да постојање ова три термина са садржајем какав им се даје нема никакве сврхе из ових разлога:

1) Нема оправданог разлога да се појам релативне и апсолутне надмоћности ограничава само на елеменат броја, јер је познато да број није једини елеменат надмоћности, нити је (у једном одређеном степену) довољан за победу. Осим тога, врло ретко или скоро никада се не среће случај да се две противничке стране потпуно подударују у свим елементима надмоћности, осим у питању броја.

2) Ако се под општом надмоћношћу подразумева да једна страна располаже већом вредношћу општег збира свих елемената надмоћности (при чему у појединим њеним елементима чак може бити и

инфериорна) и да се та општа надмоћност може степеновати до неколико пута, онда није јасно какав садржај остаје за појам апсолутне надмоћности. Ова последња је везана за појам броја вероватно због тога што она претставља такав степен бројне надмоћности код кога победу не може онемогућити нити недостатак других елемената надмоћности, нити пак недостатак предности у осталим условима победе. Апсолутна надмоћност би, дакле, био такав степен опште надмоћности који сигурно обезбеђује победу, а који је базиран углавном на броју. Али, то исто, само још тачније, може да се изрази појмом опште надмоћности због тога што у пракси најчешће та надмоћност није искључиво базирана само на броју.

3) Посматрано чисто етимолошки, за термин апсолутна надмоћност немогуће је у ратној пракси наћи потпуно адекватну садржину, јер он у себе укључује: хоризонтално — надмоћност у сваком од посебних елемената, а вертикално — бесконачну надмоћност. Ако узмемо један такав термин па му још садржину ограничимо само на категорију броја, онда је то двојак неправилно. Из тога произилази да нема потребе за термином „апсолутна надмоћност“ поред термина „општа надмоћност“, нити пак има потребе да се садржина појма „релативна надмоћност“ своди само на елемент броја.

Општа и релативна надмоћност. При процени ситуације некада је доста тешко извући тачан закључак о постојању или непостојању опште надмоћности с обзиром да су неки елементи надмоћности тешко мерљиви (морал, способност итд.). Сем тога, у пракси се често општа и релативна надмоћност тако испреплићу да их је тешко одвојити, мада су то два сасвим различита појма која одражавају две различите ствари.

Под појмом релативне надмоћности подразумевамо да је укупна вредност елемената надмоћности једне стране већа од укупне вредности елемената надмоћности друге стране на одређеној тачки и у одређеном времену, при чему се у појединим њеним елементима може бити инфериоран (на пример, у квалитету технике). Овде општи однос снага може бити подједнак или чак на штету оне стране која је на одређеном месту створила релативну надмоћност.

Кад се у процени ситуације говори о општем односу снага, онда се рачуна са свим снагама (како својим тако и противничким) које би могле на ма који начин узети учешћа или утицати на извођење боја или битке. С обзиром да је данас могуће брзо пребацивање снага с једног дела фронта на други или из позадине на фронт, и обратно, доста је тешко тачно проценити општи однос снага, ако ту процену ограничимо само на део фронта једне веће јединице. И уколико се од армије спуштамо ниже (на фронт корпуса, дивизије, пука и батаљона), та ће процена бити све више условна, јер је и могућност лакшег и бржег пребацивања снага у оквиру мањих јединица све већа. Но, вештина команданта и способност његовог штаба огледају се и у томе да, на бази расположивих података о непријатељу и његовим могућностима, што тачније процене општи однос снага који се може очекивати при извршењу добијеног задатка.

Но, са чисто теоретског становишта, појам опште надмоћности јавља се као релативан. На пример, општи однос савезничких и немачких снага на Западу у мају 1940 године био је 3,690.000 : 3,000.000 војника, или 1,2 : 1 у корист Савезника. Однос у тенковима био је 1,2 : 1 у корист Савезника, а осим тога француски тенкови „Б“ и „Сомија“ били су бољи од најбољих немачких тенкова „Марк IV“. Однос у авионима био је 2 : 1 у корист Немаца. На правцу немачког главног удара, на фронту широком око 100 км Немци су груписали око половину својих укупних снага (76 дивизија према 15 савезничких) и постигли су однос 5 : 1 у своју корист. Немачка Врховна команда није располагала општом надмоћношћу, јер је општи однос био приближно подједнак, него је створила релативну надмоћност на правцу главног удара, али је Рундштет, командант Групе армија „А“ (командант немачких снага на правцу главног удара), у својим оквирима располагао општом надмоћношћу. Излази да је оно што је за Рундштета било општа надмоћност истовремено за немачку Врховну команду претстављало релативну надмоћност. Према томе, појмови општа и релативна надмоћност везани су за простор (величину фронта), време (време трајања боја или битке) и обим дејстава (стратегиска, оперативна и тактичка). На основу овако схваћених појмова опште и релативне надмоћности произилази да смо ми у стању мењати (односно стварати) не само релативну него и општу надмоћност. Ако претпоставимо да су у једном ратном сукобу до максимума напрегнуте све материјалне, моралне и остале снаге обе ратујуће стране, онда се постојећи општи однос снага у стратегиским оквирима не може мењати, док се у оперативним и тактичким оквирима може и он мењати, јер се ту општи однос у оквиру ниже јединице јавља као релативни у оквиру више јединице, и обратно.

Иако је општа надмоћност један од услова победе, ипак је историја ратова пуна примера да су побеђивале снаге које су у општем односу биле слабије, али су биле у преимућству у погледу других услова. При овом је често био најважнији моменат концентрација надмоћних снага на месту и у време, где се и када противник није надао. Под таквим условима извојеване су победе у многим чувеним биткама које бележи историја (битка код Кане, битка код Аустерлица, Колубарска битка, итд.). Наш Народноослободилачки рат обилује таквим примерима, међу којима је један од најистакнутијих пробој из обруча у Петој непријатељској офанзиви, при општем односу снага 20 : 1 у корист непријатеља.

Релативна надмоћност постиже се на основу одлуке команданта, којом он групише снаге и средства, тежећи да то буде на одлучујућој тачки и у одлучујуће време у оквиру дејства његове јединице. И уколико је ближе томе, утолико је ближе успеху, и обратно. Један од основних предуслова да би се остварила релативна надмоћност баш на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену јесте *изненађење*. А да би се релативна надмоћност у условима опште надмоћности противника претворила у победу, услов је *брзина* дејства. Уколико ово буде недостајало, противник ће, свакако, предузети такве

мере којима ће онемогућити стварање релативне надмоћности или бар спречити да то буде на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену (извући снаге испод удара, посести нове положаје, привући резерве и т.сл.). Он ће то лакше постићи уколико је раније открио наше намере и уколико располаже већом општом надмоћношћу.

Стварање релативне надмоћности у циљу извојевања победе у условима опште инфериорности захтева од команданта и целе јединице максимум напрезања знања, способности, физичких могућности и свега осталог. То је потребно зато што се за постизање победе морају задовољити, поред општих услова, и неколико специфичних за овакву ситуацију, као: правилан избор места и времена за одлучујуће дејство; изненађење; тачна процена могућности обостраних снага на месту и у времену где стварамо релативну надмоћност, а с обзиром на то да се оваквим груписањем наших снага однос на осталом делу фронта још више погоршава за нас, захтеваће се од јединица велика упорност и чврстина, а од команданта што реалнија процена могућности остављених јединица и времена до кога оне треба да издрже.

II

Елементи надмоћности

У претходном излагању поменули смо елементе који су садржани у појму надмоћности као једном од услова победе. У ратној пракси, међутим, ниједан од тих елемената не иступа самостално. Напротив, они су у најтежњој вези и дијалектичком јединству. Мада се неки од елемената надмоћности могу и физички мерити (број бораца, оруђа), те би се и пре судара могла прорачунати њихова вредност, ипак се она тачно утврђује само кроз сударе, због тога што је њихова мање или више успешна примена зависна од елемената који нису физички мерљиве величине (морал, способност, извежбаност, итд.). Клаузевиц је, говорећи о томе питању, рекао: „... јер се дејства физичких снага сасвим спајају са дејствима моралних и не могу се издвајати неким хемиским процесом као метална легура“. Могу постојати разне комбинације међусобног односа елемената надмоћности, али је при томе у крајњој линији за исход једнога судара битна њихова укупна вредност. Међутим, иако они увек иступају јединствено и међусобно се условљавају, ипак, из методолошких разлога говорићемо о сваком елементу посебно, напомињући да следећи редослед излагања није узет према њиховој важности.

1) *Елемент бројне и техничке надмоћности.* Клаузевиц каже: „Бројна надмоћност је у тактици и стратегији најопштији принцип победе“. Образлажући то, он даље констатује: „... види се да је бројна надмоћност у боју само један од чинилаца из којих се ствара победа, да је, дакле, сасвим далеко од тога, да би се бројном надмоћношћу добило све или чак и главно...“. Види се, дакле, да и Клаузевиц, узимајући бројну надмоћност као најопштији принцип победе, не узима је као једини нити чак као главни услов победе. С те стране

он је потпуно правилно дао њено место у склопу осталих услова победе. Но, разматрајући даље овај проблем, он полази од претпоставке да су војске у Европи у погледу наоружања, организације и извезбаности сличне и да још само постоји наизменична разлика у ратничким врлинама војске и у таленту војсковође. Полазећи од такве претпоставке при анализи степеновања бројне надмоћности, он долази до закључка да је и најдаровитијем војсковођи тешко извојевати победу над бројно двоструко јачим непријатељем. Као два једина примера у историји о извојеваној победи над бројно два пута надмоћнијим непријатељем он наводи победе Фридриха Великог код Лојтена са 30.000 Пруса против 80.000 Аустријанаца и код Росбаха са 25.000 Пруса против 50.000 Савезника. Истина је да бројна надмоћност има своју „отсудну тачку“, као, уосталом, и остали елементи надмоћности, али са одређивањем њеног степена не може се ићи у бесконачност, јер је познато да се повећањем квантитета (у овом случају бројне надмоћности) долази до новог квалитета (у овом случају таквог односа снага где је бројна надмоћност толика да остали елементи неће бити у стању да онемогуће њену победу). Али, где је та граница и да ли се она уопште може одређивати, с обзиром на разноликост природе и физичку немерљивост низа других елемената који утичу на исход судара? Ако погледамо примере из Другог светског рата, видећемо да су се вишеструко бројно слабије снаге успешно супротстављале противнику и у крајњој линији потпуно извршиле постављене им задатке. На пример, 1940 године у Северној Африци енглески генерал Вевел је имао 30.000, а италијански маршал Грацијани 200.000 војника. Енглези су у бици потпуно потукли Италијане, заробили око 140.000 војника и напредовали око 800 км. Или пример из нашег Народноослободилачког рата када је 6 личка дивизија са Личким партизанским одредом у Четвртој непријатељској офанзиви бранила фронт широк око 90 км са свега 4.000 бораца и успела да задржи непријатељске снаге јачине око 40.000 војника. Коначни резултат је био уништење дивизије „Сасари“ и сламање непријатељске офанзиве у Лици иако је бројни однос био 10 : 1, а на неким правцима и 13 : 1 у корист непријатеља.

Све то показује да се „отсудна тачка“ (кад бројна надмоћност прелази у нови квалитет) у савременим условима, не може ограничити на два или на три пута веће снаге, јер то зависи од низа других услова који могу бити врло различити, те према томе и одређивање степена бројне надмоћности који је потребан за победу може бити врло различито. Ако бисмо прихватили теорију по којој је два или два и по пута бројно надмоћнијим снагама победа осигурана, онда бисмо дошли до закључака који су, као што смо видели, супротни пракси Другог светског рата уопште, а нашег Народноослободилачког рата посебно. Из овога излази да се у савременим условима раније изнета поставка Клаузевица по овом питању не може прихватити као тачна.

Са елементом бројне надмоћности најтешње је повезан елемент техничке надмоћности. Они управо чине две стране једног истог

елемента, тако да се често у литератури називају заједничким именом „физичка надмоћност“. Но, бројна надмоћност у људству не мора да потпуно повлачи за собом техничку надмоћност у смислу квалитета и општег броја техничких средстава. Али, и овде важи оно исто објашњење о „отсудној тачки“ где квантитет (не само у погледу људи, него и технике) прелази у нови квалитет.

Ако бисмо правили неку паралелу између процеса производње и рата, онда бисмо могли рећи да су оружје и остала техничка и материјална средства у рату оно што су средства за производњу у процесу производње. Енгелс је говорио да организација армије и њена тактика базирају на техници. Полазећи одатле, ми сматрамо да би под елементом техничке надмоћности требало подразумевати: број оружја и осталих материјално-техничких средстава, њихов квалитет, организацију војске која је управо базирана на броју и квалитету технике и извезбаност људства у руковању техником. Колико ће при томе број и квалитет технике доћи до изражаја зависи управо од тога колико је организација војске извршена целисходно најефикаснијој употреби технике и колико је људство оспособљено да рукује њоме.

Уочи Другог светског рата постојале су разне теорије по којима ће у будућем рату техника играти пресудну улогу. Једна од њих је и Дуетова теорија о одлучујућој улози ваздухопловства. Међутим, пракса Другог светског рата је показала да су људи били онај пресудан фактор који је увек био одлучујући, а цео наш Народноослободилачки рат претставља речит пример како се може победити бројно и технички надмоћнији непријатељ. Тако је наша Прва далматинска бригада (јачине 1.800 бораца) у борбама код Неума 1944 године са немачким снагама које су бројале до 5.000 људи однела потпуну победу натеравши их на бекство преко херцеговачких планина и заробивши гро њиховог тешког наоружања. Том приликом је убијено и заробљено око 1.500 немачких војника и официра, уништено 8 тенкова и 5 оклопних возила, заробљено 70 артиљериских оруђа разног калибра, 149 камиона, око 200 коњских кола, итд.

Људи су она снага која свесно подређује све остале елементе остварењу жељеног циља истовремено и себе прилагођавајући њима. У томе је битна улога човека свугде, па и у рату, те ће зато човек, који је био одлучујући фактор у свим ратним сукобима у историји, остати то и убудуће, докле год буду постојали ратови, без обзира на атомску и хидрогенску бомбу и на све промене које те и такве техничке новине могу да изазову у организацији армије и у начину ратовања.

У данашњем времену постоје две супротне теорије о улози броја и технике у рату: једна, руска, по којој су број бораца и количина технике пресудни за успех, и друга, западна, која даје преимство квалитету. Порекло прве теорије треба тражити у условима под којим су Руси водили рат против Немаца у 1944 и 1945 години. Друга теорија, о којој се код нас мање зна, а која је раширена на Западу, расправља о томе да ли треба изграђивати оружану силу на квалитативном или квантитативном принципу. Присталице квалитативног

принципа, као што су Фулер, фон Сект, Лидел Харт, де Гол и други, сматрају да савремена армија треба да буде снабдевена најсавршенијим наоружањем, због чије скупоцености она обично мора да буде мала али одлично извежбана. Дакле, протагонисти квалитета препоручују армију специјалиста у којој је од приоритетне важности материјални фактор, док морал долази тек у трећи план. Дакле, ради се о схватању које даје предност квалитету над квантитетом и материјалу над човеком. Сходно таквој тези препоручује се укидање опште војне обавезе и враћање на систем професионалне војске.

Поборници ове тезе оправдавају своје гледиште тиме: што се масовна армија не може опремити и обучити тако да претставља у целини јаку мото-механизовану армију, јер у њој гро снага претставља пешадија која ће бити само погодна мета за уништење; што војна обавеза са садашњим роковима службе не може обезбедити довољну извежбаност армије у руковању савременим наоружањем и опремом; што ће морал војника професионалца бити на већој висини него војника регрутованог на принципу опште војне обавезе; што за мобилизацију масовних армија треба много времена, и да то претставља озбиљан недостатак у савременим условима муњевитог рата, итд. Корен ове теорије лежи у схватању да у савременом рату одлучује техника, а људи треба таквих и толико каквих и колико је потребно да би дата техника дејствовала. Њена дефектност је у њеном корену, у нетачном оцењивању улоге технике и човека, а и у томе што заборавља на неке од основних карактеристика савременог рата, као што су: његов опсег, темпо и време трајања. Баш захваљујући савременој техници, друштвено-економској бази и идеологијама, савремени ратови воде се не само на линији фронта, него на читавим просторствима зараћених држава, и то свим снагама и средствима којима располажу обе стране, и они дуго трају. Таква карактеристика савременог рата захтева материјалну и моралну спремност и крајње напрезање читавог народа а не само армије, поготову тако малобројне као што је професионална армија.

Из досадашњег излагања о бројној и техничкој надмоћности види се да се оне јављају само као елеменат надмоћности, што значи као један од услова победе.

2) *Елеменат моралне надмоћности.* Друг Гито каже: „Учините да војници дубоко схвате шта може један народ, шта може више малих народа када се уједине, кад међу њима влада слога, шта могу да учине борци који су свјесни своје задаће, који су свјесни да бране своју отаџбину, своје домове и тековине својих очева и предака“.

Колики може бити ефекат моралне снаге војске у једном судару тешко је прецизно одредити, пошто је и овај елеменат надмоћности, као и остали, тесно повезан са низом других елемената који у разним ситуацијама могу бити врло различити. Како је овај елеменат сам по себи физички немерљив, то је још теже одредити његове реалне могућности. Историја ратова, посебно нашег Народноослободилачког рата, показује нам да морална снага једне армије може да

буде њено страховито оружје, њена стварно неизмерљива снага, која некада може толико да се напрегне да је у стању да успешно надокнади недостатак других елемената надмоћности. Буржоаско-демократске револуције, Октобарска револуција, наша Револуција, као и многи колонијално-ослободилачки покрети, победили су у првом реду захваљујући морално-политичком фактору иако је на другој страни био противник бројно и технички неупоредиво јачи. У Првом светском рату поучан је пример Србије која је у 1914 години успешно водила рат против далеко бројно и технички јаче аустроугарске војске, а у Другом светском рату имамо леп пример успешне борбе Грчке армије против Италијанске армије, итд.

Да бисмо јасније сагледали могућност елемента моралне надмоћности, рећи ћемо неколико речи о томе шта чини његову садржину и од чега он у првом реду зависи. Клаузевиц је под главним моралним снагама подразумевао: војсковођин таленат, ратничке врлине војске и њен народни дух. Сваки од ових елемената, бесумње, претставља одређену моралну снагу, али се њима не би могле исцрпсти све компоненте моралне надмоћности, која, пре свега, базира на друштвено-економском уређењу земље и на степену опште друштвене свести. Разуме се, морална снага једне армије не мора увек бити адекватан одраз друштвено-економског уређења земље, и то због тога што је она, поред осталог, и резултат комбинације неколико видова наградње, који, као што је познато, могу и отступати од базе и имати своје специфичне, самосталне законе развитака, баш као и сам морал. У те специфичне факторе који утичу на моралну снагу једне армије могли би се убројати, поред оних елемената које је Клаузевиц навео, још и борбене традиције народа и конкретна политика његове владе. И, на крају, степен утицаја свих ових елемената и њихово сливање у једну целину умногоме зависе од агитације и пропаганде. Захваљујући баш овим специфичностима долази до отступања у степену друштвено-економског развитака једне земље и њеног политичког уређења, с једне стране, и степена моралне снаге њене армије, с друге стране. Један доста изразити пример овога отступања јесте Немачка и њена армија у Другом светском рату.

Гајење и правилно коришћење свих оних елемената на којима базира морална снага наше Армије за нас је од прворазредног значаја из више разлога. Пре свега, најчешће је кроз нашу историју баш морални фактор одиграо пресудну улогу у победи над непријатељем, те, с обзиром на такве традиције и на социјалистички карактер нашег друштвеног уређења данас, ми имамо могућности да овај фактор не само одржимо на ранијем нивоу, него и да га даље развијамо до максимума.

Сем тога, морална јачина нарочито долази до изражаја у ноћним нападима, блиској борби, на испресецаном и планинском земљишту итд., тојест у приликама кад је потребна и већа самосталност сваког појединца и кад техника не може тако доћи до изражаја. Оваква дејства и под оваквим условима код нас би сигурно и убудуће нашла велику примену.

Као што би било потпуно погрешно преценити значај моралног елемента у једном ратном судару, тако исто било би погрешно и потценити његов значај. С њим командант при процени ситуације мора увек да рачуна, а посебно ако је у питању неки смео маневар или неки специјални задатак јединице у коме баш овај фактор може да одигра пресудну улогу.

3) *Извежбаност, искуство, способност и издржљивост као елеменат надмоћности.* — Значај овог елемента лежи у томе што се ефикасност свих осталих елемената надмоћности може умањити или повећати у зависности од степена развитка овог елемента, а то се у првом реду односи на елеменат техничке надмоћности. Чак је и ефикасност моралног фактора директно зависна од овога. Јер, различит ће бити ефекат дејства једне морално јаке јединице која је истовремено добро извежбана, издржљива и са искусним и способним старешинским кадром од дејства јединице са јаким моралом, али слабиим овим другим елементом. Пошто је морални фактор променљива величина, то би у овом другом случају не само укупна борбена вредност јединице била мања него у првом случају, већ би се у борби код ове друге јединице и сам морални фактор смањивао. Шта значи овај елеменат у рату најбоље показује однос у квалитету немачке и руске армије у почетку и при крају Другог светског рата. Свакако да су на промену овога односа, у корист Руса, тј. на изједначење у квалитету, утицали и други елементи, али је један од основних био баш овај.

Један такође изразит пример где је овај елеменат одиграо скоро пресудну улогу претстављају и операције Немаца на Сицилији и у Италији у Другом светском рату. Наиме, Савезници су се 1943 године борили за освајање Сицилије више од месец дана иако су били далеко бројно и технички надмоћнији од Немаца и Италијана, и то у првом реду зато што нису имали јединице извежбане и способне за планинско ратовање. Исто тако, на такозваној „Зимској линији“ у Италији Савезници су претрпели огромне губитке и били пуна два месеца задржани од стране далеко бројно и технички слабијих немачких снага зато што нису имали извежбане, опремљене и способне јединице за планинско ратовање у зимским условима. Немци су у оба ова случаја, иако бројно и технички слабији, успели да нанесу Савезницима велике губитке и да их задрже скоро онолико времена колико им је било потребно, повлачећи се тек када су сматрали да су извршили задатак. Они су били у стању да то чине, прво, зато што су били способни, извежбани, са великим искуством и добро припремљени за планинско и зимско ратовање, а друго, што су максимално користили слабост Савезника, а нарочито њихову неспремност за ратовање у овим условима. Немци су примењивали низ тактичких мера које су паралисале савезничку надмоћност у живој сили и техничким средствима. Те мере су биле: рушења на комуникацијама, примена каверни у камену, употреба малих осамостаљених јединица за борбу дуж комуникација, коришћење јаким и покретних тактичких резерви, одбрана насељених места са главном борбеном линијом позади насеља, примена ноћних противнапада, постављање главне борбене ли-

није на задњем нагибу, итд. На Источном фронту 1941—1942 године зима је била један од значајних фактора који је укочио офанзиву Немаца који нису били спремни за операције у зимским условима. Поучни су у овом погледу и примери из ратне прошлости наших народа. Тако је изванредна издржљивост српске војске у Колубарској бици 1914 године била један од неопходних предуслова победе. Исто тако у нашем Народноослободилачком рату издржљивост наше војске била је скоро увек неопходан предуслов победе, а нарочито с обзиром на видове маневра који су код нас најчешће примењивани. Да би овај елеменат надмоћности дошао до пуног изражаја, потребно је синхронизовати, односно слити у једну целину извезжаност трупе, њену способност за маневар, издржљивост на маршу и у савлађивању разних тегоба са чврстином старешина, њиховим искуством и способношћу да умеју правилно користити све те особине јединице. У овом погледу треба користити изванредно богато искуство које је стекао наш старешински кадар у току Народноослободилачког рата.

Уколико једна јединица има до вишег степена развијен овај елеменат надмоћности, утолико је она виталнија, њене старешине су способније за извођење маневра и командовање јединицом у борби, и мање је подложна дезорганизацији у случају неуспеха. Дакле, уколико располажемо у већем степену овим елементом надмоћности, утолико смо ближе успеху, иако смо, рецимо, у бројном и техничком погледу инфериорни.

Према томе, и овај елеменат надмоћности у одређеним условима може да буде пресудан за успех, као што то могу бити у извесним ситуацијама и други елементи. Његов значај, као и значај моралног елемента, може доћи до нарочитог изражаја у специјалним приликама, као например: у борби ноћу, у планини и на испресецаном терену, зими, на кршу, у насељеном месту итд., што је опет од нарочитог значаја за нашу Армију.

III

Повезаност елемената надмоћности са неким од осталих услова победе

Надмоћност је повезана са другим условима за постизање успеха, а најтешње са изненађењем и маневром, због чега се и ова два услова за постизање победе често третирају као елементи надмоћности. Ради тога ћемо се у даљем излагању само на њих осврнути и обрадити повезаност, зависност и међусобни утицај надмоћности и изненађења и маневра на постизање успеха.

Пошто је већ било речи о томе шта подразумевамо под појмом надмоћности, то ћемо овде размотрити зашто баш изненађење и маневар нису елементи надмоћности.

Сваки услов за остварење победе привидно игра улогу елемента надмоћности, јер нам помаже да смо „надмоћнији“ над непријатељем и да га тучемо. Али, овде је битно то да је појам надмоћности конкретно везан за снаге, средства, њихов број и карактеристике. Према

томе, кад говоримо о надмоћности једне стране над другом, онда мислимо на физичку и моралну надмоћност трупа, јер је то оно што постоји и што је углавном независно од непријатеља и његовог дејства (зависно је у томе што се упоређује са истим елементима код противника и што, евентуално, захваљујући противничком дејству, морал трупа може да опада или јача). Чак се и у миру цени који би од два евентуална противника био надмоћнији, при чему се рачуна само са физичким и моралним снагама којима они располажу, и то не узимајући у обзир да ли ће и који од њих изненадити противника, или да ли ће применити овај или онај вид маневра. Укратко, надмоћност је везана за снаге и средства, њихов број и квалитет. Међутим, изненађење је услов да би се надмоћност постигла на одређеној тачки и у одређеном времену, или да би помоћу њега надмоћније или инфериорније снаге постигле одређени резултат, док је маневар начин путем кога дејствују одређене снаге које могу бити или надмоћније или инфериорније од противничких. Ако тако поставимо међусобни однос ова три услова победе, онда ћемо доћи до закључка да и надмоћније снаге могу бити тучене, захваљујући добро изведеном маневру или постигнутом изненађењу од стране противника.

Изнанађење личи на елемент надмоћности и због тога што се релативна надмоћност на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену (којом би се могла обезбедити победа) може постићи само захваљујући изненађењу и евентуалним грешкама противника. Осим тога, изненађење може директно да утиче на мењање односа елемената надмоћности тиме што, на пример, код изненађеног противника морал опада и на тај начин се мења укупна борбена вредност јединице.

Дакле, постоји најтешња повезаност и међусобни утицај ова два услова потребна за успех. Но, сваки од њих ипак је самосталан, не у смислу коначног ефекта, него у смислу свог садржаја, тј. онога што чини битну карактеристику једнога за разлику од другога. У теоријском изучавању ових питања, а и код процене ситуације у конкретном задатку, мора им се прилазити као самосталним условима потребним за успех. Јер, познато је из ратне историје да су многе победе чак и над далеко надмоћнијим снагама извојеване захваљујући изненађењу. Као једна од најизразитијих јесте победа Јапанаца над Енглезима у Сингапуру у Другом светском рату, када су Јапанци нанели Енглезима такав пораз за који Черчил каже да претставља најсрамнији пораз енглеске војске у Другом светском рату. Ту су Јапанци, 15 фебруара 1942 године, са 40.000 војника, захваљујући изненађењу и несналажљивости Енглеза, заузели Сингапур (најјачу тврђаву света) који је бранило 70.000 британских војника.

Пошто је изненађење често везано не само за способност старешине, него и за способност, издржљивост и морал трупе, то ћемо ми често имати могућности, баш захваљујући особинама наше Армије, да путем изненађења надокнадимо недостатак надмоћности, и да са мање жртава извојемо победу.

Маневар. — Да ли ће надмоћност одиграти одлучујућу улогу за постизање победе умногоме зависи од правилног избора вида ма-

невра, и то утолико више, уколико је остварена надмоћност мањег степена. Правилан избор вида маневра има свој најпунији значај у условима када је надмоћност више продукат моралног него физичког фактора. У неким случајевима правилним избором маневра, уз постојање и других услова за успех, и без надмоћности могуће је постићи победу. Тако је, на пример, немачки генерал Ромел, у мају и јуну 1942 године, у операцијама у Северној Африци од Газале до Ел Аламејна, захваљујући ноћном обухвату левог крила британског распореда кроз Либиску Пустину, уз истовремено везивање снага са фронта, успео да izmanеврише британску одбрану, избије у позадину, заузме Тобрук и зароби 30.000 британских војника. При томе је општи однос снага у овој операцији на линији Газеле био око 100.000 : 100.000, дакле 1 : 1. Таквих и сличних примера има доста у ратној историји. Посебно, утицај маневра може доћи до нарочитог изражаја у дејствима при специфичним условима. Из тога произилази да је и маневар један од услова, и то самосталних услова победе.

Напоменућемо једну, по нашем мишљењу, противречну теорију која је базирана на односу између маневра и елемената надмоћности. Пракса је потврдила мишљење да се, при једнаком односу снага, по елементима надмоћности, или чак у том погледу са инфериорнијим снагама, може добро изведеним маневром победити непријатељ. Али, постоји схватање да су такве победе истовремено резултат, с једне стране, добро изведеног маневра, а с друге стране, и обавезних грешака противника. Каже се да је за победу код Кане био потребан како Ханибал, тако и Теренције Варон и да само са једним од њих не би било ни Кане. Наиме, сматра се да је извршење доброг и смелог маневра на једној страни повезано са грешкама на другој страни. При томе се рачуна да ако су снаге подједнаке и ако се оба противника туку под истим условима и раде најбоље што могу, онда и резултат мора бити нерешен. Или, ако једна страна, која је чак и инфериорнија по броју и квалитету снага, своју победу хоће да базира на маневру, онда тај маневар мора бити неочекиван за противника. Та неочекиваност мора да се састоји у нечем „ненормалном“, односно неуобичајеном, било да се то односи на груписање снага, избор места или времена дејства или т.сл. Међутим, свака „ненормалност“, рецимо у погледу избора правца главног удара, или односа у груписању снага на главном и помоћном правцу удара, садржи у себи извесну опасност за онога ко јој прибегава. Уколико то раде снаге које су по укупној вредности слабије од противникових, утолико је та опасност повећана. У таквој ситуацији, баш с обзиром на постојање изразито слабих тачака код онога ко изводи такав смели маневар, било би нормално да победи она друга страна, уколико она не греши. Оваква рачуница је једноставна и на први поглед изгледа потпуно прихватљива, јер садржи у себи и део истине. А самим тим што садржи део истине, наиме, да смео маневар према противнику, који је чак надмоћнији, мора да садржи у себи и низ слабих, критичних тачака било у распореду или времену, он представља сабљу са две оштрице и о њему се мора озбиљно водити рачуна.

Али, како ратна вештина није математика, то се ни горња рачуница не може потпуно примити. Јер, посматрајући чисто математички, слабо место инфериорнијег морало би пре да попусти него што би његово јаче место могло да донесе одговарајући резултат. Али ту сад долази до изражаја низ других елемената, као што су: изненађење, дрскост, силаина првог удара итд., којима ратна неизвесност даје значај немерљивих величина. У таквој ситуацији, кад противник још увек мисли да се ради о дејству по уобичајеним „нормалним“ принципима па у том смислу и реагује, или кад је касно уочио ту „ненормалност“ и нема могућности да спречи пораз, онда се то назива његовим грешкама. Међутим, ту је тешко рећи да ли је то вештина једног или грешка другог, или истовремено и једно и друго. Посматрано чисто логички излази да је то истовремено и једно и друго, али с обзиром на специфичност ратне ситуације, која даје безброј нових могућности за коришћење може се рећи да је овде више у питању способност једне стране да их уочи, осети и користи, него прављење грешака друге стране.

Избор вида маневра може да одигра пресудну улогу у једном судару. Њиме се може присилити противник, који је технички надмоћнији, да води одлучујућу битку на таквом земљишту које је неупотребљиво за његову технику. Самим тим маневар може, дакле, да пресудно утиче на извојевање победе и поред непостојања опште надмоћности.

*

У овом делу излагања ми смо се ограничили само на то да покажемо како су изненађење и маневар самостални услови успеха, као што је то и надмоћност. О њиховом међусобном утицају било је речи само толико колико је било потребно да докажемо ту тврдњу. Јер, маневар, изненађење, садејство и остали услови потребни за успех, као и њихова повезаност са надмоћношћу, претстављају теме за себе и не могу се обухватити у једном чланку.

НЕМАЧКА СТРАТЕГИЈА И ТАКТИКА У РАТУ 1940 ГОДИНЕ

(Нека искуства из немачких операција у Холандији, Белгији и Француској).

У мају и јуну 1940 године одиграли су се у Западној Европи крупни догађаји, који су имали знатног утицаја и на цео ток Другог светског рата. Француска је претрпела најтежи пораз у својој историји, који је по обиму и последицама надмашио чак и велику војничку катастрофу из 1870/71. Слаба Холандска армија капитулирала је после 5, а Белгиска армија после 18 дана борбе. Једино су британске експедиционе снаге код Денкерка, у врло критичној ситуацији, успеле да евакуишу око 330.000 савезничких војника. Необавештени посматрачи били су изненађени тако брзим поразом савезничких армија, иако је тај пораз морао настати због опште слабости Француске на свима пољима политичке, економске, друштвене и војничке делатности, као и због недовољних ратних припрема осталих Савезника, слабо организованог садејства, итд. Многи савезнички команданти изнели су у својим мемоарима и историским публикацијама детаљан опис ових операција, не упуштајући се у дубљу анализу операција и узрока пораза. Једино је француски генерал Ели у запаженом и документованом чланку: „Поука коју треба извући из операција 1940“¹⁾ дао, досада најбољу, анализу француских операција и објективну оцену тадашње француске стратегије и тактике. Како су се у последње време појавиле и многобројне немачке публикације о овоме рату, имамо могућности да размотримо и немачка стратегиско-оперативна и тактичка искуства, а посебно оне елементе, који су, поред наведених савезничких слабости, омогућили Немцима да постигну онако брзе и велике успехе у рату 1940.

1) Немачке опште ратне припреме

По доласку на власт у Немачкој, 30 јануара 1933, Хитлер је наредио да се одмах предузму убрзане припреме за спровођење освајачког програма. За релативно кратко време (од 1933 — 1939) Немачка је постала велики ратни арсенал и циновски војни логор. Благодарећи диригованој привреди и примени нових научних метода у процесу производње, Немци су врло брзо преоријентисали своју јако развијену мирнодопску инду-

¹⁾ *Revue de défense nationale*, децембар 1953.

стрију²⁾ на ратну производњу. Радећи даноноћно пуним капацитетом, немачке фабрике су производиле велике количине модерног наоружања. Већ 1935 године Немци су успели да престижну енглеску авијацију и по броју и по квалитету авиона, а у току 1939 године произвели су око 6.000 модерних авиона и тиме знатно надмашили укупан број француских и енглеских авиона. Према неким подацима³⁾ Немци су у рату 1940 године ангажовали 4.450 авиона, а према другим⁴⁾ су у мају 1940 имали 5.265 модерних авиона прве линије и 1.000 транспортних авиона, док су Французи, Енглези, Белгијанци и Холанђани заједно у то исто време располагали само са 2.470 модерних авиона. Ако бисмо узели да су тачни подаци да су Немци имали само 4.450 авиона, ипак је њихова офанзива отпочела под врло повољним условима у погледу броја и квалитета авиона. Иако су 10 маја 1940 имали око 3.000 тенкова и 700 оклопних аутомобила, тј. скоро исто толико колико Французи, Енглези, Белгијанци и Холанђани заједно, Немци су постигли успех зато што су усвојили и применили првилнију доктрину за употребу оклопних снага.

Да би што пре створили нову Армију, нацисти су професионалну Армију генерала Секта (Reichswehr) искористили за старешински кадар и језгро велике националне Армије (Wehrmacht) и већ 1935 формирали 3 армије са 12 корпуса и 36 дивизија.⁵⁾ Систематским радом у партиским и спортским организацијама, а нарочито обуком у сталном кадру, Немци су солидно припремили за рат фанатизовану Хитлерову омладину. Други светски рат Немци су отпочели са око 100 дивизија свих врста, а у току рата убрзаним темпом наставили су систематску обуку осталих обвезника, те су формирали и нове дивизије, тако да су у мају 1940 имали на свим фронтovima око 165 дивизија. За велику офанзиву на Западу у мају 1940 Немци су предвидели око 139⁶⁾ дивизија: 10 оклопних, 4 моторизоване, 3 СС, 1 коњичку, 1 планинску и 120 пешадских. У то исто време Савезници су имали укупно око 137 дивизија: 94 француске, 1 пољску, 10 британских, 22 белгиске и 10 холандских. Иако су имали скоро исто толико тенкова и оклопних аутомобила као и Немци, Французи су ушли у рат са свега три оклопне и три лаке механизоване дивизије, а имали су преко 30 самосталних тенковских батаљона са око 1.500 тенкова за подршку пешадије, што несумњиво наводи на закључак да су они своје тенковске јединице првенствено наменили за извршење тактичких задатака.

Према томе, мада Немци нису били надмоћнији по броју војника, дивизија, тенкова и топова, они су при предузимању офанзиве 10 маја 1940 имали велику предност у погледу организације, обуке и квалитета наоружања својих јединица, а такође и у погледу броја авиона.

²⁾ Немачка је 1939 располагала са 13% светског индустриског капацитета.

³⁾ Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris, 1947.

⁴⁾ Lieutenant-Colonel J. Le Goaster, *L'action des forces aériennes (Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale, juin 1953)*.

⁵⁾ Tippleskirch, *»Geschichte des Zweiten Weltkriegs«*, Bonn 1951.

⁶⁾ Према подацима из књиге *»La campagne de France«* (Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale, juin 1953). Међутим, по немачким подацима (Tippleskirch *»Geschichte des Zweiten Weltkriegs«*) Немци су имали 136 дивизија.

2) Немачка ратна доктрина

Спремајући се за освајачке ратове, Немци су прихватили поставке генерала Секта о доминантној улози маневра и о употреби крупних мотомеханизованих јединица за извршење стратемиско-оперативних задатака, које су други немачки генерали (нарочито Ајмансбергер, Гудеријан), теориски разрадили и проширили. Нацисти су потпуно прихватили ову доктрину (названу доктрином „муњевитог рата“), јер је она одговарала: а) Хитлеровој освајачкој политици; б) наглом развоју немачке индустрије, а нарочито појави нових модерних борбених средстава; в) ограниченим потенцијалним могућностима Немачке, која није имала довољно стратемиских сировина и животних намирница (нафта, гвожђе, жито, маст и др.) за вођење дуготрајних ратова; г) неповољном геополитичком положају Немачке за једновремено вођење рата на више фронтова; д) неповољним друштвено-економским односима, јер се фашистичко вођство плашило да би дуготрајни рат могао изазвати незадовољство и отпор обесправљених и експлоатисаних доста јаких демократских маса Немачке⁷⁾, и ђ) историским и борбеним традицијама немачког народа и војске, који су били загрејани идејом реванша, а вештом пропагандом одушевљени за вођење освајачких ратова у циљу обезбеђења светског господства.

Основне карактеристике ове доктрине биле су:

а) Немачка не сме дозволити да се понови грешка из Првог светског рата да једновремено води позициски рат на више фронтова. Вештом политиком Немачка треба да створи раздор и међусобно неповерење код суседних земаља, да би их појединачно натерала на политичку или војничку капитулацију.

б) Усвајајући Лудендорфове концепције о немилосрдном вођењу тоталног рата, нацисти су детаљно разрадили и припремили такозвану „проширену стратегију“, која је обухватала: пету колону, све врсте пропаганде, рат нерава итд. Применом ових метода и средстава они су намеравали да пре почетка рата поткопају морал и вољу за отпором будућих противника, а у току самог рата да ослабе борбену вредност, будност и дисциплину њихових армија и да унесу растројство и дефетизам у њихову позадину.

в) Када противник буде довољно деморалисан, онда извршити велику офанзиву свим расположивим снагама и средствима у циљу брзог уништења његових оружаних снага.

г) Применити маневарски рат брзог тока и одлучних резултата. При томе основни начин дејства треба да буде офанзива која се одликује изненађењем, силином удара, смелошћу маневара и брзим темпом операција.

Изненађење је основни предуслов за успешан почетак и даљи ток операција. Постиге се изненадним нападом без објаве рата и ултима-

⁷⁾ Приликом избора за претседника Републике 13 марта 1932 комунистички кандидат Телман добио је око 5,000.000 гласова (*Mourin, Histoire des Grandes Puissances, Payot, Paris, 1947*).

тума, избором главних праваца удара, применом нових тактичких поступака, употребом нових борбених средстава итд.

Силлина удара постиже се што јачим ангажовањем оклопних снага у првом ешелону, употребом великих ваздухопловних формација на главном правцу дејства и предузимањем велике офанзиве на више праваца.

Велике оклопне јединице (корпуси и армиске групе) имају доминантну улогу приликом експлоатације битке. Оне су носиоци смелих дво-струко обухватних маневара (модерна Кана) и брзог темпа операција.

д) Насупрот Французима Немци сматрају да не сме бити застоја и задржавања пешадских и оклопних дивизија приликом извођења напада. Да би се успешније савладала „плава зона“ (последњих 300 метара испред предњег краја непријатељске одбране) и „мртва тачка напада“ (моменат када почне да се гаси напад), Немци су своје дивизије обилато снабдели минобацачима, митраљезима, пратећим и јуришним топовима (за ефикасно потпомагање јуриша), а јаке снаге и средства дивизије задржавали су у другом ешелону да би их користили када почне да се гаси напад.

ђ) Да би артиљерија увек могла ватром и покретом да прати пешадију, односно тенкове, Немци су пешадиске дивизије снабдели лаким оруђима са убацном путањом (лаке хаубице и минобацачи), а оклопне дивизије самоходним топовима.

е) Иако су немачка правила предвиђала еластичну (маневарску) одбрану, немачки команданти нису јој посветили одговарајућу пажњу, јер су сматрали да је одбрана израз нужде, односно привремена радња којој се прибегава док се не савлада период кризе ради поновног преласка у офанзиву.

ж) За разлику од Француза Немци су своју авијацију предвидели првенствено за извршење офанзивних тактичких задатака. Најважнији задатак немачке авијације био је да изненадним нападима на противничке аеродроме постигне надмоћност у ваздуху. Затим, да бомбардерском, ловачком и извиђачком авијацијом (првенствено обрушавајућим дејствима) прати, потпомаже и штити операције сувоземних снага, нарочито оклопних формација у првом ешелону, употпуњујући њихове маневре извођења „вертикалних маневара“ (спуштањем ваздушнодесантних јединица у позадину противника).

з) Услед велике надмоћности својих противника на мору, Немци су усвојили концепцију да своју подморничку флоту и лаке површинске јединице (уз помоћ авијације) првенствено употребе за пробијање поморске блокаде својих обала и пресецање најважнијих поморских комуникација противника.

Као што се види, Немци су искористили нова борбена средства (тенкове, авионе итд.) да би повећали снагу маневра и омогућили брзо темпо операција, те су и у том погледу знатно надмашили Французе, који су сматрали да нова борбена средства нису у стању да битно измене рововски начин ратовања из Првог светског рата.

3) Немачке непосредне припреме и планови за рат 1940

Да би се неометано припремили за претстојећи освајачки рат, немачки фашисти су до максимума искористили супротности између француске и енглеске спољне политике, затим капитулантство неких њихових кругова (Даладје, Чемберлен и др.), и политичке, економске, војничке и друштвене слабости ових земаља, те су се војнички и економски толико ојачали да се више није могла зауставити њихова агресија. Вештом политиком Немци су у почетку отклонили опасност једновременог вођења рата на два фронта. Уговором од 23 августа 1939 они су постигли највећи политички успех, јер су обезбедили неутралност, пријатељство и економску помоћ СССР-а, а тиме су остварили и изванредно повољне услове за напад на Пољску.

У току припрема за напад на Француску сви немачки команданти сложили су се у мишљењу да се брзи успеси не могу постићи нападом преко солидно утврђене и добро брањене Мажиновољеве линије. Због тога је Хитлер донео одлуку да се покази неутралност Белгије и Холандије и да се велика офанзива предузме на широком фронту од Северног Мора до р. Мозела. Тек после дуготрајних дискусија Хитлер је решио: да се главни удар изврши преко арденског правца који је најтежи и најмање вероватан, па зато недовољно утврђен и најслабије брањен и да помоћне снаге изврше напад преко Белгије и Холандије у циљу привлачења и везивања што јачих француско-енглеских снага. За извршење главне офанзиве преко Ардена Немци су одредили⁸⁾ групу армија „А“ (4, 12 и 16 армија и оклопна група Клајст, са укупно око 44—50 дивизија од којих 7 оклопних и 3 моторизоване). Група армија „Б“ (18 и 6 армија, са око 28—30 дивизија) имала је задатак да упадне у Северну Белгију и Холандију и да према себи веже што јаче француско-енглеске снаге. Група армија „Ц“ (1 и 7 армија са око 17 дивизија) имала је задатак у прво време да се задржи у дефанзиви према Мажиновољевој линији. Позади централне групе армија Немци су касније ангажовали још 2 и 9 армију из стратемиске резерве, које су имале укупно око 24 дивизије. На арденском правцу они су постепено употребили укупно преко 70 дивизија, према којима се налазило у почетку 15 француско-белгиских дивизија, те су већ у почетку постигли велику надмоћност у снагама и средствима. Оваквим избором правца главног удара и јаким масирањем снага Немци су постигли велико стратемиско изненађење, што им је омогућило да у Арденима потисну две слабе белгиске дивизије и француске коњичке јединице, и да брзо (од 13—15 маја) форсирају р. Мезу и разбију француске снаге на фронту од Седана до Намира. Ово почетно изненађење и успеси на р. Мези имали су одлучујући утицај на даљи ток и коначан исход операција у Западној Белгији и Северозападној Француској.

⁸⁾ Подаци су узети из публикација: 1) Major L. F. Ellis, *The War in France and Flanders 1939—1940*, London, 1953; 2) *Tippelskirch, Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Bonn 1951, i 3) Michel, *Lugand etc, La campagne de France (mai—juin 1940)*, *Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale*, juin 1953.

4) Пета колона и пропаганда

У току борбеног затишја у зиму 1939/40, као и за време извођења операција од 10 маја до 25 јуна 1940 Немци су у најширем обиму успешно применили „проширену стратегију“ (пропаганда, рат нерава, пету колону итд.). Употребом радија и осталих средстава они су систематском, добро организованом пропагандом ломили борбени дух и морал војника и народа Француске, Велике Британије, Белгије и Холандије. Најављујући неколико пута офанзиву и предузимајући за њу припреме, Немци су ратом нерава замарали противничке армије и држали их у напетом стању живота. Према немачким подацима немачка Врховна команда је 12 пута наређивала и одгађала почетак офанзиве, услед чега су знатно ослабиле будност, опрезност и спремност противничких, а пре свега француских армија, Белгиски, холандски и француски фашисти, припадници пете колоне, указали су велику помоћ немачким оружаним снагама. Уочи рата и за време борбеног затишја они су достављали Немцима драгоцене податке о фортификациској организацији земљишта (распоред појединих објеката, планове фора Ебен Емаел и др.), распореду снага, стању комуникација у Арденима, погодним местима за форсирање р. Мезе и других река итд. Применом „проширене стратегије“ Немци су употпунили припреме за извођење операција. Кад су отпочеле операције, припадници пете колоне знатно су помогли Немце, а нарочито (10 и 11 маја) приликом форсирања р. Мезе и заузимања мостова у Холандији. Потпомогнута падобранцима, пета колона је у исто време заузела важне чворове комуникација у Арденима, што је олакшало брз продор немачких оклопних снага до р. Мезе. После пробоја на р. Мези (15 маја) пета колона је искористила разноврсна средства (издавање лажних заповести, бацање летака, ширење лажи, нападе на штабове и појединце) да би и на фронт и у позадину уносила неред, растројство, дефетизам, страх и малодушност, што је смањивало и онако пољуљан морал и борбену вредност холандског, белгиског и француског народа и њихових армија. Значајан успех постигли су припадници пете колоне у завршним операцијама у Француској, нарочито после пробоја француских положаја на р. Ени, када су, за време немачког гоњења (од 12—25 јуна), пружили Немцима важне податке о француским покретима. Од свих елемената „проширене стратегије“ пета колона је била најмоћније и најподмуклије средство којим су Немци постигли велике тактичке, па и стратегијске успехе.

Најбољу оцену рада пете колоне дао је друг Тито у своме реферату поводом десетогодишњице наше Народне армије.

5) Улога и употреба оклопних јединица

Велике оклопне јединице (дивизије, корпуси и армиске групе Клајста и Гудеријана) одиграли су најважнију улогу у операцијама на Западном фронту. Оне су биле основни и најважнији инструмент за успешно спровођење муњевитог рата. Насупрот Французима Немци су своје оклопне јединице употребљавали првенствено за извршење оперативно-стратегиских задатака о чему претставља поучан пример гоњење

кроз Северну Француску, после пробоја француских положаја на р. Мези. За свега пет дана (од 16—20 маја) немачке су оклопне снаге (15, 41 и 19 корпус,⁹⁾ са свега 7 дивизија) у овој првој фази рата прешле 200 км и отсекле у Северозападној Француској и Западној Белгији око 40 белгиских, француских и британских дивизија. Да би појачали ударну снагу ове оклопне групације, Немци су на овоме правцу касније употребили и 16 оклопних корпус. Позади њих четири моторизоване дивизије вршиле су обезбеђење бокова и позадине оклопних снага. Према томе, на овоме правцу било је концентрисано 10 оклопних и 4 моторизоване дивизије, а позади њих око 60 пешадиских дивизија, што претставља јединствен пример правилне економике и концентрације оклопних снага, какав се није поновио у току Другог светског рата. После заузимања Булоња Немци су имали изванредне могућности да заузму Денкерк и да потпуно опколе и униште савезничке снаге. Међутим, Хитлер је направио тешку грешку наредивши да се оклопне дивизије зауставе на каналу, који се налази западно од Денкерка (због мочварног земљишта), а да се употреби сва расположива авијација ради потапања британске и француске ратне и трговачке флоте, које су вршиле евакуацију снага из Денкерка. Благодареди свим немачким грешкама, својој надмоћнијој флоти, примерној организацији евакуације, јакој енглеској ловачкој авијацији, упорности старешина и храбрости војника, Савезници су код Денкерка (од 26 маја до 3 јуна) извукли и пребацили у Енглеску око 330.000 војника. Иако су Савезници, а нарочито Британци, постигли код Денкерка значајан дефанзивни успех, ипак су Немци у овој фази рата (од 10 маја до 3 јуна) постигли крупне стратешке резултате: уништили су или разбили 10 холандских, 22 белгиске, 9 британских и 30 француских дивизија.¹⁰⁾

У експлоатацији битке на Ени немачке оклопне дивизије постигле су највеће успехе у Француској. Оне су у смелом налету разбиле 6 француску армију, а затим и целу групу армија бр. 4. За свега шест дана (од 10—16 јуна) оклопне дивизије групе Гудеријан прешле су 300 км (од Ретела до швајцарске границе) и опколиле групу армија бр. 2 (око 26 дивизија) и Мажиновљеву линију. Слично као и у првој фази рата, Немци су и у завршним операцијама у Француској извршили брзо прегруписавање оклопних снага. Немачка Врховна команда је 13 јуна одузела групи армија „Б“ (која је у то време изводила операције око Париза и у Нормандији) четири оклопне и једну моторизовану дивизију и појачала оклопну групу Гудеријан. Оваквим брзим и изненадним прегруписавањем оклопних снага Немци су појачали снагу маневра и убрзали темпо операција групације на правцу главног удара, те су успели да чвршће стегну клефта око Мажиновљеве линије и да дубоко продру у Јужну Француску и угрозе позадину француске армије у зони Алпа, која је успешно одбијала све нападе неколико пута надмоћнијих италијанских снага.

⁹⁾ Према другим подацима (A. Wauquier, *Les forces cuirassées dans la bataille — Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale*, juin 1953), 15 корпус зове се 39 оклопни корпус.

¹⁰⁾ Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris 1947.

Наведени примери показују да је немачка Врховна команда применила нови метод за изражавање и премештање тежишта операција. Због брзог темпа операција пешадиске дивизије, које су се налазиле у стратегијској резерви, нису биле погодна средство за испољавање утицаја на ток операција. Због тога је немачка Врховна команда извлачила из борбе оклопне дивизије па их затим, уз помоћ авијације, врло брзо ангажовала на новим правцима, на којима је требало постићи велике стратегијске резултате. Овакве брзе и успешне маневре и прегруписавања Немци су могли изводити на комуникативном и за операције погодном земљишту Француске. Међутим, када су покушали да и 1941 на Источном фронту примене исти метод у прегруписавању снага, они у томе нису успели како због отпора Првене армије тако и због огромног пространства европског дела СССР-а, дугачких и непогодних комуникација и наглог погоршања времена.

Између немачких тенковских и пешадишких команданата није било сагласности по питању употребе оклопних дивизија за извршење тактичких задатака, нарочито за пробој противничких првих одбранбених појасева. Тенковски команданти (Гудеријан, Ромел и др.) били су присталице концепције да се оклопне дивизије могу употребити и за пробој раније утврђених и поседнутих положаја, док су пешадишких команданти сматрали да ове јединице треба употребити само за експлоатацију успеха. Усвајајући прву концепцију, Немци су (од 13—15 маја) са оклопним дивизијама у првом ешелону (7, 8, 2, 1 и 10) форсирали р. Мезу и потом извршили пробој француских положаја. Они су могли постићи овакве успехе зато што су француски положаји били само делимично утврђени и што Французи нису успели да потпуно поседу положаје на левој обали р. Мезе и организују ватрени систем. На сличан начин Немци су покушали (од 5—9 јуна) да употребе оклопне дивизије и за пробој француских положаја на р. Соми, али су постигли успехе само код Абевила где су 7 и 5 оклопна дивизија изненадиле једну француску пешадишку дивизију која је управо смењивала 3 лаку коњичку дивизију, те још није била успела да упозна терен и организује ватрени систем. Остале су немачке оклопне дивизије (9, 10, 3 и 4) код Амијена и Перона претрпеле тешке губитке и доживеле неуспех при нападу на добро организоване француске положаје. Немци су брзо искористили ова искуства из операција на р. Соме, те су 9 јуна при извршењу офанзиве на р. Ени ангажовали пешадишке дивизије у првом ешелону, па су тек после пробоја првих француских положаја употребили оклопне дивизије за експлоатацију битке, тј. за извршење стратегијско-оперативних задатака.

Но, Немци нису доследно искористили ова искуства, јер су на Источном фронту од 1941—1943 (Москва, Стаљинград, Курск) тврдоглаво покушавали да оклопним дивизијама у првом ешелону изврше пробој и најјаче утврђених и брањених положаја, услед чега су претрпели тешке губитке (нарочито у офанзиви ка Курску 1943), и нису постигли жељене резултате.

И поред изнетих недостатака, немачке оклопне дивизије одиграле су доминантну улогу у рату на Западном фронту, јер су оне биле носиоци

смелих маневара и брзог тока операција, те се може рећи да су имале одлучујући утицај, на почетак, ток и коначан исход рата 1940.

Французи су, супротно ономе што су чинили Немци, своје оклопне и лаке механизоване дивизије употребили првенствено за извршење тактичких задатака (1 оклопна дивизија у одбрани код Филипвила; 3 оклопна дивизија јужно од Седана; нарочито је неправилно употребљена 2 оклопна дивизија која је по деловима бранила прелазе на р. Оази; непотпуна 4 оклопна дивизија употребљена је за извршење противнапада код Лаона итд.). Услед овакве појединачне и неправилне употребе француских оклопних и лаких механизованих дивизија Немци нису страховали за своје издужене бокове, што им је, поред осталог, омогућило извршење овако смелих стратегиско-оперативних маневара.

6) Улога и употреба авијације

И немачка авијација одиграла је видну и успешну улогу у овој рату. Спремајући се за офанзивне операције, Немци су посветили велику пажњу овом виду оружаних снага, нарочито офанзивној тактичкој авијацији (лаки бомбардери и „Штуке“). На дан уласка у Други светски рат Немци су имали око 52% бомбардера, 30% ловаца и 18% авиона за извиђање. Спроводећи своју изразито офанзивну доктрину, Немци су (10 маја) изненадним нападима на француске, енглеске, белгиске и холандске аеродроме нанели осетне губитке њиховим авијацијама. После обезбеђене ваздушне надмоћности немачка Врховна команда је груписано употребљавала расположиву авијацију првенствено за извршење тактичких задатака, пре свега за подршку и праћење оклопних снага на главним правцима дејства (код Седана, Денкерка, Ретела итд.). Нарочито су обрушавајући авиони („Штуке“) и лаки бомбардери добро потпомогли рад оклопних, моторизованих и пешадиских дивизија и омогућили брзо сламање француског отпора код Седана, на Соми и Ени, итд. Ипак, треба истаћи да је дејство авијације имало више морални него материјални ефекат. И поред употребе најтежих бомби (500—2.000 кг), авијација није нанела веће штете објектима сталне, па чак ни неким објектима пољске фортификације, јер није могла постићи потребни успех у погађању због великих брзина авиона, непрецизности нишанских справа, недовољне пробојности авионских бомби итд.

Иако су Французи имали врло јаку ловачку авијацију (око 76% расположивих авиона), Немци су постигли надмоћност у ваздуху, јер су изненадним нападима на француске аеродроме уништили знатан број авиона на земљи. Сем тога, Немци су имали код јединица и у позадини добро организовану и јаку противавионску одбрану, те су успешно одбили нападе француске и енглеске авијације.

Треба нарочито нагласити да је било добро организовано садејство између немачке авијације и оклопних снага, што је омогућавало брзу интервенцију авијације на местима где су се одиграли одлучујући сукоби.

Према томе, благодарећи великој надмоћности, успешном дејству и садејству авијација је била такође врло важан елеменат, који је Немцима омогућио извођење смелих и брзих маневара.

7) Улога и употреба ваздушнодесантних јединица

У току Другог светског рата први су Немци употребили ваздушно-десантне јединице за извршење самосталних оперативних задатака. Да би брзо савладали бројне речне препреке у Холандији и омогућили брз продор оклопних снага преко р. Мезе и р. Рајне, Немци су 10 маја спустили 7 ваздушнодесантну и 22 пешадиску дивизију 100 км иза холандских граничних положаја. Ове су јединице заузеле важне мостове на р. Мези и р. Рајни код Мордијка, Дордрехта и Ротердама и омогућили брз продор немачке 18 армије (нарочито њене 9 оклопне дивизије) према Ротердаму и Хагу¹¹). Овај први „вертикални маневар“ оперативног значаја имао је одлучујући утицај на исход операција у Холандији. Под притиском сувоzemних и ваздухопловних а нарочито ваздушнодесантних снага, изненађени и дезорганизовани Холанђани капитулирали су 15 маја 1940. Ова немачка ваздушнодесантна операција одликовала се изненађењем, брзином, добро организованим садејством са авијацијом и сувоzemним снагама, тако да се може рећи да претставља једну од најуспешлијих ваздушнодесантних операција у Другом светском рату.

Исто тако је интересантна тактика ваздушнодесантних јединица коју су Немци применили приликом заузимања чувеног фора Ебен Емаел¹²). Овај фор изграђен од 1932—1936 године, налазио се у спољном појасу тврђаве Лијеж и имао је задатак да брани прелазе на р. Мези и Албертовом каналу. Фор је имао посаду од 1.200 људи, и следеће наоружање: 6 топова 75 мм у казаматима, 1 сталну куполу са 2 топа 120 мм, 2 обртне куполе са по 2 топа 75 мм, и бетонске блокове за митраљезе, рефлекторе и противавионске топове. Немачка обавештајна служба успела је на време да набави драгоцене планове фора Ебен Емаел са свима потребним техничким и тактичким детаљима, на основу којих су Немци одмах изградиле у својој земљи верну копију овога фора. Педантном студијом открили су на њему значајне недостатке: слабу ПА одбрану, велику растуреност објеката и небрањене мртве углове и утврдили најпогоднији начин за његово освајање. После дугих вежби и солидних припрема Немци су донели одлуку да фор заузму ваздушнодесантним јединицама. Као што је познато, Немци су без објаве рата (10 маја) извршили напад и на Белгију. У прво праскорорје тога дана појавили су се авиони са ваздушнодесантним јединицама изнад фора Ебен Емаел и брзо неутралисали мали број ПА митраљеза, постављених отворено на бетонском масиву. После тога Немци су спустили на кровове фора и у небрањене просторе око 15—20 једрилица са око 300 инжењераца и пешака, који су јаким експлозивима уништили топове и оштетили куполе на фору, а пламенибачачима побили посаду. Тако је брзо неутралисана форовска артиљерија, која је требала да брани прелазе на Албертовом каналу. Да би онемогућили одбрану ових прелаза и блиском ватром, Немци су ваздушнодесантним јединицама заузели и казамате који су

¹¹) Service Historique de l'Armée Néerlandaise: *Comment le Corps aéroporté allemand attaqua les Pays-Bas en mai 1940*, L'armée — la nation, april 1954.

¹²) Général Michiels *Dix-huit jours de guerre en Belgique*, Paris, 1947.

митраљеском ватром бранили мостове код Велтвезелта и Вренховена. Пошто најближе белгиске резерве нису могле указати помоћ фору услед јаког дејства немачке авијације, командант фора био је приморан да (11 маја) понуди капитулацију његове посаде. Немци су искористили овај успех код Ебен Емаела, те су преко непоручених мостова, код Вренховена и Ветвезелта, пребацили 4 оклопну дивизију а позади ње и остале снаге 6 армије које су, добро потпомогнуте из ваздуха, пробиле белгиску одбрану на Албертовом каналу и натерали белгиске снаге на брзо повлачење ка Брислу и Анверсу. Тако је овај почетни мали тактички успех дао доцније велике стратемиско-оперативне резултате. Немци су први и једини пут у току Другог светског рата применили овакву тактику за заузимање најјачих објеката сталне фортификације, којом су потпуно изненадили Белгијанце.

И мале групе немачких падобранаца, уз помоћ пете колоне, одиграле су видну улогу приликом операција у Арденима (10—13 маја), јер су благовремено заузимале важне објекте на комуникацијама и тако омогућиле брзо надирање немачких оклопних, моторизованих и пешадиских дивизија.

8) Форсирање река

Највећи успех у форсирању река постигли су Немци (12/13 и 13 маја) приликом преласка р. Мезе. Да би могли успешно реализовати доктрину муњевитог рата, Немци су напустили класичне методе (рекогносцирање земљишта, обимно планирање, дуготрајна артиљериска припрема, итд.) и извршили форсирање реке с марша. Да би се боље упознали са овом немачком новом тактиком, изнећу нешто детаљније опис ових борби¹³⁾.

После брзог преласка Ардена (од 10—12 маја) Немци су 12 маја избили оклопним снагама на р. Мезу. На левој обали р. Мезе, код Седана, налазила се француска 55 пешадиска дивизија (из 2 армије), а у току ноћи 71 пешадиска дивизија из оперативне резерве посела је положај десно од ње, али није имала времена да организује ватрени систем. Северно од Седана до Намира посела је положаје 9 француска армија (здесьна улево: 102 тврђавска, 61, 22 и 18 пешадиска и 5 моторизована дивизија, а у другом ешелону 53 и 4 пешадиска дивизија). Десно крило ове армије налазило се већ дуже времена на својим положајима, али су центар и лево крило тек довршавали поселање положаја на белгиској територији од Живеа до Намира, а неки пукови и резерве још увек су били у покрету. Ватрени систем није био организован код дивизија на левом крилу, нарочито у рејону места Ху, где се на споју између 18 пешадиске дивизије и 5 моторизоване дивизије налазио пошумљени и небрањени међупростор. Под притиском надмоћнијих немачких снага француске лаке коњичке дивизије и самосталне коњичке бригаде повукле су се на леву обалу р. Мезе, а француски инжењерци порушили су мостове на р. Мези.

¹³⁾ Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris, 1947 i Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Bonn 1951.

Француски команданти су очекивали да ће се Немци задржати на десној обали ради извињања и осталих припрема. Међутим, Немци су Французима приредили велико стратеско, тактичко и техничко изненађење тиме што су још у току исте ноћи и следећег дана извршили прелаз ове велике речне препреке. У рејону места Ху предњи делови 7 оклопне дивизије генерала Ромела, ноћу 12/13 маја у највећој тајности, без икакве ватрене припреме, прешли су гуменим чамцима р. Мезу и инфилтрирали се у слабо брањене спојеве између 5 и 18 дивизије. У свануће су ројеви „Штука“ и лаких бомбардера напали француске резерве и онемогућили њихову интервенцију.

У рејону Динана Немци су применили другојачију тактику. Услед недостатка артиљерије немачки тенкови и оклопни аутомобили, који су патролирали на десној обали реке, потпомогли су својом блиском ватром пешадију и омогућили јој да у 04.00 часова пређе реку и да се инфилтрира кроз недовољно брањене и пошумљене међупросторе. А у рејону Монтерме после јаке артиљериске припреме предњи делови 6 оклопне дивизије прешли су 13 маја у 15.00 часова р. Мезу и до пада мрака образовали мостобран ширине 5—6 км, а дубине 3 км. Но, највећи успех постигли су Немци код Седана примењујући сасвим нову тактику. Иако је рејон Седана био утврђен, они су са 19 оклопним корпусом (1, 2 и 10 оклопна дивизија) и овде извршили напад без задржавања. Да се не би губило време у писању нових заповести, 19 оклопни корпус је форсирао реку према заповести која је написана за време ратне игре у Кобленцу, с тим што је само измењен дан и час почетка напада¹⁴). Уместо артиљериске припреме Немци су употребили 700 авиона за авијациску припрему и подршку напада. По 12 ескадрила Ју-87 смењивало се у времену од 11—15 часова, нападајући ватрене тачке, командна места и артиљерију 55 и 71 француске пешадиске дивизије, што је произвело огромно психолошко дејство. Деморалисани резервисти ових француских дивизија нису били у стању да пружи озбиљнији отпор. За то време добро прикривени тенкови и ПА топови 88 мм рушили су блиском непосредном ватром са десне обале р. Мезе француске бункере и неутралисали и димом заслепљивали преостале ватрене тачке. Под заштитом овакве ватре предњи делови 19 оклопног корпуса су прешли р. Мезу у 15.00 часова и у току дана образовали мостобран и код Седана. Немци су одмах искористили успехе код Хуа, Динана, Монтермеа и Седана, изградиле нове мостове и пребацили на западну обалу реке јаке оклопне снаге. Успешним и брзим ангажовањем ових оклопних, а касније и пешадиских дивизија, добро потпомогнутих авијацијом, Немци су до 15 маја разбили 9 и лево крило 2 француске армије и отворили пут за брзо надирање ка мору. Тиме је била запечаћена судбина француско-енглеских снага (1 и 7 француске и Британске армије), које су првога дана рата биле упале у Белгију да би указале помоћ белгиским и холандским снагама.

Изнети примери показују како су Немци вешто и правилно у разним случајевима примењивали одговарајућу тактику и средства приликом форсирања речних препрека. Метод инфилтрације био је погодан за

¹⁴) Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, Heidelberg, 1951, str. 91.

прелазак реке код Хуа и Динана, јер француске јединице још нису биле организоване солидан ватрени систем, а пошумљено земљиште и ноћ олакшавали су рад малих јединица од раније добро обучених за инфилтрирање. Напад код Монтермеа после артиљериске припреме извршен је вероватно са намером да се код Француза створи утисак да ће се форсирање реке извршити по познатим тактичким поступцима и да се одврати њихова пажња од Седана, где се припремао главни напад. Међутим, форсирање реке код Седана извршено је после јаке авијациске припреме, а уз помоћ тенкова и топова за непосредно гађање. Французи нису веровали да ће Немци моћи применити доктрину муњевитог рата и на Западном фронту, те нису били припремљени да се супротставе масовним ударцима немачке авијације и оклопних дивизија. Под једновременим притиском оваквог снажног маља распао се француски фронт код Седана. Најзад, и при овоме су Немци врло брзо претворили мале почетне тактичке успехе у крупне стратегиско-оперативне резултате.

9) Заузимање објеката сталне фортификације

Приликом заузимања фора Ферте¹⁵⁾ — левокрилног фора Мажиновљеве линије, Немци нису могли применити тактику којом су постигли успехе код фора Ебен Емаел. Фор Ферте је имао само два бетонска масива да међусобном удаљењу од 200 м, те Немци нису могли успешно спустити једрилице и падобранце да би га заузели нападом из ваздуха. Иако је фор имао само посаду од око 100 људи и неколико топова 25 и 47 мм, Немци су донели одлуку да у нападу употребе целу 71 пешадиску дивизију, 13 дивизиона артиљерије и неколико ескадрила бомбардера¹⁶⁾. Нападу је (16 маја) претходила јака артиљериска и авијацијска припрема у циљу отварања бреше у жичним препрекама и минским пољима, заслепљивања осматрачница и неутралисања наоружања. Под заштитом ове ватре, немачка 71 пешадиска дивизија пришла је фору и обухватили га са западне стране, а потом, искористивши повлачење 3 француске дивизије, пришла му и из позадине. Јуришни пионири, снабђени јаким експлозивом, пламенобацачима и димним кутијама, добили су задатак да онеспособе објекте фора. Потпомогнути ватром осталог наоружања дивизије они су се пузећи приближавали објектима фора и експлозивом тежине 3 кг (који су убацивали помоћу мотки дужине 4 м) оштетили објекте, а затим их порушили експлозивом тежине 40 кг. Пламенобацачима и димним кутијама Немци су побили и угушили остатак посаде фора Ферте, а тек 19 маја, када су убили и последњег француског војника, заузели су цео фор.

Иако су сличну тактику применили и у рату у Пољској, Немци, ипак, нигде нису постигли такве успехе као приликом заузимања фора Ферте. Ова прва искуства из борби око објеката сталне фортификације показала су да се новим пробојним средствима и целисходном тактиком могу заузети и јаки објекти сталне фортификације, па су их и Савезници користили у доцнијим борбама.

¹⁵⁾ Или по немачким подацима фора 505.

¹⁶⁾ Lt-colonel Rocolle, *Le beton a-t-il trahi*, Paris, 1950.

10) Тактика приликом пробоја Веганове линије

Организујући познату Веганову линију (углавном позади р. Ене и Соме), Французи су нарочиту пажњу обратили на њену ПТ одбрану. Ради тога су (крајем маја и почетком јуна 1940) уредили сва насеља и шуме на овој линији као жежеве за кружну одбрану, а међупросторе су бранили унакрсном, бочном и косом ватром ПТ топова и митраљеза, који су били добро маскирани и утврђени у жежевима. Оваквом организацијом одбране и новом тактиком Французи су на р. Соми (од 5—7 јуна) нанели осетне губитке немачким оклопним дивизијама које су нападале у првом ешелону. Пошто су упознали карактеристике нове француске одбране, Немци су и овога пута вешто и брзо реагирани. Они су офанзиву на р. Ени (9 јуна) извршили после врло јаке артиљериске и авијациске припреме са пешадиским дивизијама у првом ешелону. Оруђа у шумама и насељеним местима била су неутралисана јаком ватреном припремом, а посаде жежева биле су ангажоване у фронталним борбама са немачком пешадијом. Користећи тај тренутак, Немци су кроз слабо брањене и недовољно поседнуте међупросторе упутили своје оклопне дивизије. И док су пешадиске дивизије опкољавале и уништавале жежеве и осигуравале позадину, оклопне дивизије су предузеле експлоатацију битке.

11) Употреба артиљерије

Иако се још увек не располаже детаљним подацима о раду немачке артиљерије, ипак се, изгледа, може рећи да су Немци направили тешке грешке зато што у овоме рату нису поклонили довољно пажње артиљерији и што су у својим офанзивама потцењивали улогу артиљериске припреме. Верујући да ће авијација, као „летећа артиљерија“, успешно заменити класичну артиљерију, Немци су у офанзивама на р. Мези и р. Соми недовољно ангажовали своју артиљерију услед чега су претрпели велике губитке у тенковима. Међутим, баш на искуствима из ових операција Немци су морали доћи до закључка да авијација није довољно ефикасна при дејству на мале објекте сталне фортификације и да за уништење оваквих објеката и неутралисање малих ватрених тачака треба првенствено употребљавати артиљериска оруђа за непосредно гађање.

И ова искуства Немци нису довољно искористили, што им се тешко осветило у операцијама на Источном фронту (Стаљинград, Курск, Висла, Источна Прука, Берлин), у којима се нису могли успешно супротставити неколико пута надмоћнијој совјетској артиљерији.

12) Организација позадине

У овом питању дошле су до пуног изражаја позната немачка организаторска способност, уредност и тачност. Благодарећи детаљним припремама, доброј организацији кретања, великој употреби моторних возила, развијеној маршевској способности и изванредној дисциплини, Немци су у овоме рату стално одржавали брзи темпо операција и притом успевали да обезбеде благовремено снабдевање својих јединица и уредну евакуацију. Нарочито је изненадио брз темпо немачких операција преко

пошумљених, слабо пролазних и недовољно комуникативних Ардена. Иако су француски и белгиски генералштабови сматрали да је ово земљиште непогодно чак и за употребу јачих пешадијских снага, Немци су на овом правцу употребили, поред пешадијских јединица, и најјаче оклопне и моторизоване снаге, потпомогнуте врло снажном авијацијом. Генерал Гудеријан се у својим мемоарима¹⁷⁾ жали на то да оклопне дивизије, због рушења на комуникацијама и неповољног земљишта, а делимично и због белгиског отпора, нису могле првог дана рата да достигну своје дневне циљеве. Ипак, следећих дана Немци су достигли и постигли предвиђене циљеве, јер су пионирске и радничке јединице брзо извршиле оправке порушених објеката, а специјални официри са успехом су регулисали кретање ове велике масе људи и возила. Да би се убрзао ток операција, немачке оклопне и моторизоване колоне вршиле су покрете ноћу са упаљеним фаровима на возилима. Ове и друге предузете мере уродиле су плодом те су немачке јединице, и поред даљње ватре француске артиљерије са леве обале р. Мезе и француско-енглеских ваздушних напада, ипак на време стигле до р. Мезе.

Експлоатишући пробој на р. Мези, немачке оклопне дивизије су енергично напредовале вршећи покрет до последње капи бензина и до крајњих граница издржљивости мотора и људи. Поједине дивизије прелазиле су дневно и по 100 км, али и поред тога нигде није дошло до озбиљнијих поремећаја у саобраћају, снабдевању и евакуацији.

Операције код Денкерка завршене су 3 јуна, а већ 5 јуна Немци су предузели нову офанзиву на р. Соми. Иако су за ову офанзиву отпочели припреме и пре завршетка битке код Денкерка, ипак је изненађујућа брзина са којом су прегрупписали своје снаге и уредили позадину групе армија „Б“ која је имала преко 40 дивизија.

У завршним операцијама (од 12—25) јуна поједине немачке оклопне дивизије, пробијајући се кроз француску одбрану, пролазиле су дневно и по 100 км, при чему су изводиле смеле маневре, опкољавале француске снаге итд., па ипак су им њихове позадинске службе на време достављале најнужније животне и борбене потребе.

Према томе може се рећи да је тачна констатација неких војних писаца по којима је тајна немачких успеха лежала у „организованој брзини“.

13) Нова техничка средства

Сем стратeгиских и тактичких, Немци су приредили Савезницима и разна техничка изненађења. Топови 88 мм, нови тенкови „Марк IV“, „Штуке“, гумени јуришни чамци, итд. претстављали су изненађења на која Савезници нису били спремни да брзо реагују. Многи немачки и инострани стручњаци сматрају да је топ 88 мм био најбоље универзално наоружање у току Другог светског рата. Одајући пуно признање немачкој техници, амерички генерал Маршал је изјавио да Савезници у

¹⁷⁾ Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, Heidelberg, 1951.

току рата нису успели произвести оружје које би се могло упоредити са немачким топом 88 мм.

*

Анализирајући операције на Западном фронту 1940 можемо закључити да су Немци боље од свих осталих зараћених држава искористили нова борбена средства (авионе, тенкове, ваздушне десанте итд.) за повећање снаге удара и брзине маневра.

Французи су сматрали да нова борбена средства и поред техничких и тактичких усавршавања, нису у стању да битно измене раније рововски начин ратовања. Верујући да Немци у Француској не могу као у Пољској применити муњевити рат, највиши француски команданти били су конзервативни (генерал Гамлен, Жиро итд.) и нерадо су усвајали новине на пољу технике, тактике и стратегије, те су у Други светски рат ушли оптерећени бременом прошлости, са познатом доктрином о пресудној улози ватре. И поред тога што су формирали оклопне и лаке механизоване дивизије, они су их првенствено употребљавали за извршење тактичких задатака. Занемарили су улогу резерви и маневра, тих неопходних елемената за преузимање иницијативе¹⁸). Поред ових војничких слабости и недостатака, Француска је уочи и за време рата преживљавала и тешку унутрашњу политичку и економску кризу (честе промене влада, многобројне злоупотребе и афере, опадање производње, запослености и животног стандарда, неправилна политика руководства КП Француске, које је по диктату из Москве често мењало своју линију и политичке пароле, нерешена социјална питања, забрана рада КП Француске, прогон напредних синдиката итд.), услед чега је слабио морал, чврстина и јединство народа и борбена вредност француских војника.

Енглези су већином били присталице концепције да нова борбена средства и солидна фортификациска организација земљишта више јачају одбранбену него нападну способност армије. Због овога, као и због недостатка већих оклопних јединица, они су, притиснути великом немачком надмоћношћу, углавном, извели одбрану за добитак у времену.

Малобројне белгиске и холандске снаге имале су мало тенкова и слабу авијацију, па се може рећи да су по организацији и доктрини претстављали армије старог типа.

Супротно њима, Немци су најпотпуније искористили појаву нових борбених средстава и научне радове својих и иностраних теоретичара, те су у своју доктрину унели велике промене. Правилном организацијом и солидном обуком, успели су да створе нову Армију, која је била у стању да изврши онако смеле и брзе маневре.

Наведени примери показују да су Немци били унели знатне промене и у тактику. Напуштајући старе тактичке методе по којима се једанпут постављени задатак мора извршити најјачим ангажовањем снага и средстава, без обзира на губитке, Немци су у Другом светском рату,

¹⁸) Général Ely, *La leçon qu'il faut tirer des opérations de 1940*, Revue de défense nationale, decemb 1953.

благодарећи бољој маневарској способности својих јединица, обустављали нападе који би били скопчани са већим жртвама и губитком времена, па су следећих дана вршили нападе на другим правцима или примењивали нове тактичке поступке.

Према томе, из ових операција може се извести закључак да су Немци благодарећи: слабости Француске на свим секторима политичке, друштвено-економске и војничке делатности; неслози Савезника; слабости британских, белгиских и холандских снага; својим солидним мирнодопским припремама у погледу организације, обуке и наоружања Армије; смелим плановима, примени изненађења и правилној употреби крупних оклопних снага у извршењу стратегиско-оперативних задатака; успешном офанзивном дејству и добро организованом садејству авијације; целисходној тактици примењеној у појединим конкретним случајевима, итд., и поред раније изнетих недостатака, постигли у овом рату са најмање жртава највеће успехе.

Изnoseћи ова искуства можемо констатовати да рат 1940 године претставља врло богату и интересантну ризницу за изучавање развоја војне мисли и разних ратних доктрина. Нарочито су богата и интересантна искуства о раду авијације, оклопних снага и ваздушнодесантних јединица. Када се појаве документоване и детаљно обрађене званичне публикације свих земаља, учесница овога рата, имаћемо могућности да потпуније и објективније проучимо ове врло интересантне операције и да приступимо анализи осталих, овде недовољно обрађених елемената.

POČETKOM JUNA IZLAZI IZ ŠTAMPE

Vojni rečnik

od pukovnika JOVANA HADŽI-DAMJANOVIĆA

U ovom rečniku je obuhvaćeno oko 1.600 osnovnih vojnih termina (taktičkih, operativnih i drugih iz svih vidova oružanih snaga) uzetih iz projekta naše nove Opšte ratne službe.

Pošto su razni termini dovoljno jasno definisani i objašnjeni knjiga će mnogo doprineti ne samo ujednačavanju naše vojne terminologije nego i može korisno poslužiti svima licima u trupi i školama koja se bave opštom vojnom literaturom, kao i onima koji se pripremaju za polaganje ispita.

Poželjno bi bilo da vojne pošte, biblioteke i pojedinci odmah naruče Rečnik kod Vojnoizdavačkog zavoda „Vojno delo.“

Пуковник **НИКОЛА БОРИЋ**

НАПАД ОКЛОПНИХ ЈЕДИНИЦА НА ПЛАНИНСКОМ ЗЕМЉИШТУ

Планинско земљиште каналише борбена дејства оклопних јединица у нападу углавном долинама или гребенима. Оно знатно ограничава њихову оперативну, а нарочито тактичку покретљивост и маневровање и отежава прегледност, осматрање, одржавање везе и успешно дејство ватре (због обиља мртвих простора, прикривених прилаза, покривености, итд.); затим, ово земљиште отежава избор погодних праваца за прилаз и линија на којима је могуће развијање тенкова (нарочито већих јединица); и најзад, оно усложњава командовање због тешкоће осматрања дејства сопствених јединица и делова, нарочито при њиховој употреби на одвојеним правцима, тако да успех борбе на планинском земљишту у знатној мери зависи од разумне иницијативе тенковских старешина. Осим тога, планине скраћују радијус дејства радиостаница тако да се морају користити и помоћне радиостанице. Пошто су оклопне јединице на планинском земљишту изложене великим опасностима од напада непријатељских ловаца тенкова и пошто немају довољно могућности за самоодбрану, неопходно је да дејствују у најтешњем садејству са пешадијом и да се њихови борбени пореци непрекидно осигуравају распоредом пешадије од евентуалног непријатељског дејства са крила и бокова, а често и са фронта. Најзад, и рад позадинских служби оклопних јединица на планинском земљишту је отежан због повећане потрошње погонског горива и мазива, због тешкоћа приликом снабдевања, ремонта и евакуације, као и оштрије климе и променљивих атмосферских прилика (нарочито зими).

С друге стране, нападач на планинском земљишту може у знатној мери користити ватру својих тенкова који би дејствовали преко своје пешадије не само на надвишавајућег непријатеља, него и са надвишавајућих положаја на непријатељске трупе које се налазе ниже од њих. Поред тога, изненадном појавом на правцима где их непријатељ не очекује, тенкови испољавају јако морално дејство које може бити и од пресудног утицаја на исход борбе.

Према томе, под појмом „масовна употреба тенкова“ на планинском земљишту не треба подразумевати само употребу крупних оклопних формација, за чије дејство нема увек потребних услова, већ и малих тенковских јединица (чета, батаљона, итд.), које су у стању да решавају и оне задатке за које су на маневарском земљишту по-

требне много јаче тенковске снаге. Зато мање тенковске јединице у планинама могу задовољити тактичке па чак и оперативне потребе пешадиских и здружених јединица. Масовна употреба тенкова обезбеђује се дубљим ешелонирањем борбеног поретка, стим да тенкови позадњих ешелона, чим им се укаже могућност за развијање, обилазе челне формације и настављају борбу као и у нормалним условима. А пошто ће се на планинском земљишту готово увек наћи неки правац са благим рељефом и мањим стрминама на којима се тенкови могу употребити са великим успехом, треба тежити да се употреби највећа маса тенкова коју дотични правац у конкретној ситуацији може да прими.

Иако при коришћењу тенкова на планинском земљишту, начелно, треба избегавати цепање органске целине нижих тактичких јединица (нарочито тенковских чета и батаљона), то ипак не значи да се тенкови не могу користити и у мањим групама, тим пре што ће такав начин употребе тенкова бити једино могућ и целисходан у тешким земљишним условима. Али, при томе увек треба имати у виду да таква употреба тенкова има великих недостатака. Пре свега, тада се отежавају: командовање, веза, снабдевање, оправка и евакуација и смањује ударна моћ тенкова, док се опасност од противтенковских средстава знатно повећава. С друге стране, због веће дубине и мањег капацитета појединих правца на планинском земљишту отежано је и сукцесивно увођење тенковских јединица у борбу, односно њихово извлачење из борбе, тако да оне не могу обезбедити непрекидну непосредну подршку својим пешадиским јединицама. Због могућности масовне употребе оклопних јединица долинама и гребенима бранилац је често у неизвесности о томе где ће бити правац главног удара општевојних јединица, које често нападају без подршке тенкова по непроходном и тешко приступачном терену само да би постигле изненађење и успех у нападу.

При организацији напада оклопних јединица у планини мора се вршити тачан прорачун времена за кретање (пошто је њихова брзина кретања мања него у равници) и водити рачуна о почетном груписању снага на правцима одлучујућег значаја (јер је прегруписавање у току напада врло тешко, а често и немогуће). Пошто је маневровање тенкова по фронту отежано, оно се нормално мора вршити тенковским резервама из дубине. Зато треба поклањати велику пажњу извиђању и добро ценити земљиште у тенковском смислу са циљем да се одреде најцелисходнији правци употребе тенкова и да се утврди у којим фазама борбе и у ком се обиму могу употребити оклопне јединице (пошто је њихова прегрупација на планинском земљишту скопчана са великим губитком времена).

Оклопне јединице у нападу на планинском земљишту могу се употребити: за подршку напада у тесном садејству са пешадијом (покретом или ватром из места); као предњи одреди или покретне групе за развијање успеха на правцима пролазним за оклопне јединице; за окружење и уништење главних снага непријатеља у садејству са пешадијом, ваздушнодесантним јединицама, авијацијом и

партизанима и, најзад, за гоњење (по могућству паралелно) дуж долина и гребена са циљем да се пре непријатеља заузму осетљиве тачке на његовим отступним правцима (раскрснице, доминирајући висови, прелази преко река, улази и излази из теснаца и сл.) и на тај начин отсеку његове знатне снаге.

Начин употребе оклопних јединица зависи од њихових задатака. Тако ће, например, подршку напада пешадије вршити они тенкови који се налазе у саставу тенковских група за непосредну подршку пешадије, док ће се за развијање успеха и гоњење употребити тенкови у својству предњих или гонећих одреда, покретних група, итд. При нападу на планинском земљишту корпуси и пешадиске дивизије треба редовно да одређују своје тенковске резерве, које ће доцније употребити према развоју ситуације.

Иако нису искључена самостална дејства оклопних јединица на планинском земљишту (јер оклопне јединице имају карактер здружених јединица), она се, ипак, морају изводити у садејству са авијацијом, ваздушним десантима, партизанима, инфилтрираним јединицама итд.

За употребу оклопних јединица на планинском земљишту не важе иста начела која важе за њихову примену на маневарском земљишту. Тако се, например, на планинском земљишту, начелно, задржава већи део оклопних снага у другим ешелонима и уводи у борбу у складу са ситуацијом и земљишним условима, док се мањи део снага користи у првим ешелонима на засебним правцима за подршку нападних колона, с тим што ојачавање ових колона тенковима мора одговарати важности самих праваца. С обзиром на пролазност и капацитет нападних праваца, њихову дубину и правце протезања, степен испресецаности, проходности и прегледности земљишта, тенковске јединице за подршку пешадије у првим ешелонима нападних колона могу се користити у мањим или већим борбеним групама (јачине од тенковске чете до батаљона, а ређе вода). Оне треба ватром са места или пробијањем кроз међупросторе отпорних тачака да олакшају брже напредовање пешадије и избијање у позадину непријатељског распореда, да обману непријатеља о правцу главног удара и присиле га на растурање ПТ средстава и, најзад, да припреме неопходне услове за увођење у борбу главних тенковских снага ради развијања успеха и предузимања гоњења.

Сам начин дејства тенкова на планинском земљишту зависи не само од земљишта него и од карактера непријатељске одбране.¹⁾

¹⁾ Тако, например, ако је непријатељ организовао одбрану на стрмим падинама, тенкови могу користити повољне делове земљишта, заклоне и природне маске и изаћи на ватрене положаје иза борбеног поретка сопствене пешадије, са циљем да одатле ватром из места преко глава и кроз међупросторе подрже њен напад. Ако је непријатељ организовао вишекатну одбрану, онда тенкови могу (пре поласка пешадије на јуриш) учествовати у неутралисању непријатељске одбране на предњем крају, с тим да у тренутку кад пешадија крене на јуриш поступно преносе ватру на следеће катове одбране и омогућавају својој пешадији да под што повољнијим условима заузима непри-

Тенковске јединице за подршку напада пешадије у планинама обично дејствују методично, заузимајући постепено и узастопно поједине доминантне тачке. При томе тенкови треба да наносе непријатељу не само ударе него и да по потреби врше маневар на бокове и позадину тачака које пружају отпор.

Место тенкова у борбеном поретку пешадије на планинском земљишту може се често мењати. Они се могу кретати час испред пешадије (да би је извесно време водили као на маневарском земљишту), а час и у самом њеном борбеном поретку или позади ње (када дејствују ватром преко ње). Зато општевојни команданти морају обавезно располагати тенковским резервама, првенствено на раскрсницама или на местима где се рачвају долине, одакле се обично и уводе у борбу. Према потреби, тенкови из резерве могу се придавати оним пешадиским деловима које раније, због теренских прилика, нису могли потпомагати, затим за одбијање противнапада, за окружење и уништење отсечених непријатељских снага, за развијање успеха, за гоњење разбијеног непријатеља, итд.

Борбена дејства оклопних јединица на планинском земљишту за развијање успеха, проширење пробоја, гоњење, окружење и уништење непријатељских снага итд. немају само тактички карактер (са спорим наступањем и ограниченим циљевима), већ достижу и шире оперативне размере, дакле, дејства која се одвијају и на већој дубини. Међутим, за овакво коришћење оклопних јединица неопходни су пролазни правци, долине, гребени, итд. При постављању задатака предњим и гонећим одредима и покретним групама ради развијања успеха и гоњења, требало би имати у виду специфичне тешкоће дејства у планинама и техничке могућности тенкова и постављати им много скромније задатке но на маневарском земљишту. Ово тим пре што су покретне групе, предњи и гонећи одреди (за разлику од дејства на маневарском земљишту) принуђени да борбом и фронталним ударима крче себи пут и да непрекидно савлађују

јатељске линије једну за другом. Они би се пребацивали унапред у складу са напредовањем пешадије, са циљем да је помажу при нападу на следеће објекте, при учвршћивању постигнутог успеха или одбијању непријатељских противнапада. Поједине групе тенкова треба упућивати и у обилазак подножјем узвицења ради напада са задњег нагиба, пресецања отступнице и развијања браниоачевих тактичких резерви пре но што их он уопште и стигне да употреби у противнападима. Ако се напад изводи преко гребена у циљу заузимања превоја и планинских прелаза, онда поједини тенкови и тенковски водови могу изаћи на гребен ради уздужног дејства. При нападу на планински теснац чија је унутрашњост добро организована за одбрану и када је нападач принуђен да углавном фронтално дејствује, тенкови треба да нападају у више таласа, с тим да се пешадија креће око борбеног поретка сваког таласа. При томе отстојања између таласа треба да буду толика да позадни тенкови могу ватром потпомагати тенкове испред себе. Ако се напад врши дуж гребена (при чему његово тежиште може бити и у долини), онда тенковске јединице врше његово потпомагање као и у нормалним условима. У случају успеха, оклопне јединице из другог ешелона треба првенствено користити за брзо развијање пробоја и заузимање саобраћајних чворова у позадини непријатеља, да би уз помоћ дејства гребенима дошло до окружења и уништења непријатеља на знатним деловима фронта.

узастопне отпоре појединих непријатељских група и резерви размештених по читавој дубини његове одбране, пошто су овде услови за примену ширих маневара, комбинованих са обухватом и обиласком, веома ограничени. Због тога је корисно да се дејства оклопних јединица на планинском земљишту комбинују са ваздушним десантима, који би заузимали саобраћајне чворове у непријатељској позадини што би, свакако, доводило до окружења и разбијања непријатеља на знатним деловима његовог фронта.

Борбени пореци оклопних јединица на планинском земљишту, због ограниченог мањера и теже пролазности земљишта ван комуникација, као и због ограниченог броја комуникација у већини случајева имају ешелонско обележје и много већу дубину него у обичним условима. Због тога је природно што су оклопне јединице јако изложене дејству непријатељске авијације, те их при оваквим дејствима треба увек добро заштитити сопственом авијацијом. А да би успешније и брже савлађивале непријатељски отпор, неопходно је да се тенковске јединице ојачају пешадијом и инжињеријом, које би се у том случају користиле као тенковски десант, али не само са циљем одбране и заштите тенкова, већ и ради савлађивања препрека за чије је уклањање иначе потребно знатно више снага, средстава и времена него у равници. Осим тога, пешадија и инжињерија имале би задатак да непрекидно подржавају и обезбеђују тенковске ударне снаге, да им осигуравају бокове, затварају рокадне путеве и заузимају околне доминантне тачке. Дубина дејства у току гоњења и развијања успеха не зависи само од јачине оклопних јединица већ и од облика земљишта и удаљења нападнутих објеката, али би требало да се у тактичком погледу наслањају на главне снаге.

Да би обезбедиле своје бокове (који могу бити изложени ударима изненадних противнапада јачих непријатељских снага са рокадних путева и других планинских пролаза по читавој дубини непријатељске одбране), оклопне јединице треба да упућују стална бочна осигурања на такву даљину да могу обезбедити главнину својих снага од успешне непријатељске артиљериске ватре. При томе би се бочна осигурања (која су предвиђена за употребу у току једног дана) кретала у саставу главнине оним редом којим ће бити употребљена. Чим би главнина прешла критичне рејоне, бочна осигурања би се одмах свијала на њено зачеље.

За непосредно осигурање колона требало би упућивати мање групе мотопешадије на доминирајуће тачке са једне и друге стране правца кретања. Ове групе, ојачане тешким наоружањем, имале би задатак да заузимају такве тачке, уз ватрену подршку тенкова из појединих ешелона, уколико би они могли да дејствују из колона. Артиљерија би се, начелно, кретала на челу главнине како би у случају потребе могла брзо да се развије и својом ватром потпомогне борбу предњих делова.

Рејони и положаји оклопних јединица за непосредну подршку пешадије или за развијање успеха треба да буду на знатно мањим отстојањима него на маневарском земљишту, што ће умногоме зави-

сити и од самог земљишта. На пример, у Книнској и Мостарској операцији очекујући рејон оклопне бригаде био је на отстојању 5—7 км, а полазни положаји за напад најчешће 500 м до 1 км од непријатељског предњег краја. Зборни рејони (а нарочито помоћни) примењиваће се такоређи после сваког извршеног задатка — како због самог земљишта, тако и због потребе снабдевања, оправки, извлачења јединица из борбе, припреме за нове борбене задатке и сл.

Данашње могућности за употребу оклопних јединица на планинском земљишту много су шире и целисходније но раније, без обзира на то што је маневар оклопним снагама у планинама (услед специфичних услова земљишта) ограничен и отежан и што је њихово кретање спорије. Треба имати у виду да тенкови могу постићи највећи успех баш на оним правцима на којима се не очекује њихова појава и где се сматра да је њихова употреба немогућа.

Vojna biblioteka

U seriji **savremenika** izdala je svoju XV knjigu:

General-pukovnik PEKO DAPČEVIĆ

ZNAČAJ I SNAGA MANEVRA

Studija manevarskih dejstava koja su nam omogućila da u našem Narodnooslobodilačkom ratu u najtežim situacijama ne samo sačuvamo i dalje razvijamo svoje oružane snage nego i da sami i u okviru opšte savezničke strategije odnosimo velike vojničke i političke pobjede.

Radi uporedne analize dati su i primeri klasičnih manevara srpske i crnogorske vojske iz 1914/15 godine, kao i neki primeri iz Drugog svetskog rata i rata u Koreji.

Na kraju knjige data je studija o odnosu čoveka, tehnike i manevra po periodima Narodnooslobodilačkog rata.

Delo ima 632 strane; cena 500 dinara

Капетан I класе **СТЕВАН ЧАНАК**

КАКО ОСТВАРИТИ ИЗЕНАЂЕЊЕ

У војној литератури, а нарочито у разним анализама минулих ратова и мемоарима непосредних учесника у њима, врло често сусрећемо израз „изненађење“. При томе није риједак случај да се и поједини велики успјеси (дјелимично или у цјелини) приписују постигнутом изненађењу.

Изненађење је врло широк појам и погрешно би било сужавати га или везати само за одређене врсте дејства или само за нова дотада непозната борбена средства, тим прије што се та ријеч и у обичном животу широко употребљава (човјека може изненадити све оно што пред њега одједном у датом моменту искрсне, а чему се он није надао). Зато ћу у овом чланку покушати да укратко размотрим шта би се све овим појмом могло обухватити, односно чиме можемо бити изненађени, и шта све и како можемо предузети да бисмо некога успјели да изненадимо.

У најгрубљим цртама речено, изненађење се може постићи:

— ако се у нападу примјене средства којима се непријатељ не нада;

— ако се напад изврши на мјесту и у времену (посматрајући га као астрономску и метеоролошку чињеницу) које непријатељ није предвидио;

— ако у нападу учествују јаче снаге него што је супротна страна могла процјенити и закључити на основу дотада расположивих података.

Из наведеног се види да као средства за остварење изненађења могу послужити и жива сила, и ватрена средства, и мјесто и вријеме напада. Или, још краће: за постизање изненађења може послужити све оно чиме располажемо, зависно од тога када га, гдје и у којем обиму употребљавамо. Из овога се може закључити да је погрешно појам изненађења везивати само за неке борбене поступке који су непознати непријатељу, односно за нека нова техничка средства, јер се изненађење може постићи и оним чиме већ располажемо, и што је, најзад, уопште узев, познато и непријатељу. Па ипак, треба подвући да се изненађење најлакше постиже нечим новим, оним што непријатељ не познаје — без обзира да ли се ради о новим врстама наоружања, новим борбеним поступцима и сл. — јер оно и самим тим што је ново и непознато пружа велике могућности за постизање изнена-

ђења, које се може још више појачати силином дејства и масовношћу употребе.

Сваки рат — поред употребе старог класичног наоружања, које застарева, али које још увијек има и потврђује своју вриједност, па зато и остаје у даљој употреби — доноси и нешто ново. То ново наоружање (са којим су често повезани у мањој или већој мјери и извјесни — нови — борбени поступци) резултат је или напора који су улагани још прије почетка рата (што се брижљиво чува у тајности, да би се у датом моменту његовим дејством ставио непријатељ у неравноправан положај, будући да је у немогућности да одмах употреби одговарајуће противмјере) или је пак резултат искустава стечених у току самог рата и напора да се постигнути успјех прошири или дотада неповољна ратна срећа окрене у своју корист. Сем тога, искуства се могу извучити и из ратова који се већ воде, али се у њима непосредно не учествује него се само брижљиво региструју све новине и на основу њих изводе потребни закључци и чине одговарајућа напрезања.

Њемачка се, на примјер, за Други свјетски рат грозничаво припремала и започела га је са извјежбаном и технички одлично опремљеном армијом. Сва дотадања достигнућа науке и технике нашла су при томе своју примјену, а Шпански грађански рат послужио је Њемцима за вршење разних опита да би на основу у њему постигнутих резултата и запажања наставили са даљим усавршавањем свог наоружања и опреме. Почетни успјеси у рату као да су потврђивали правилност и тачност мишљења оних који су дужину рата везивали са брзином и релативно лако могућношћу савлађивања простора. За вријеме самог рата (који се из предвиђаног „блицкрига“ претворио у дуги, замарајући и исцрпљујући рат) вршени су и даље напори у правцу побољшања квалитета наоружања и проналаска новог оружја. Нека од ових нових техничких средстава нашла су одмах и своју успјешну практичну примјену, док су друга служила више за пропаганду (и то највише за застрашивање противника), услијед недостатка времена и немоћи Њемачке да их производи у довољним количинама. Њемачка пропаганда је, поред осталог, имала за циљ да недовољно материјално дејство новог оружја појача одговарајућим психолошким притиском на непријатеља.

Противничка страна, поред оваквих покушаја којима је циљ проналажење нових и усавршавање старих врста наоружања, чинила је паралелне напоре да пронађе одговарајућа противсредства, што је најчешће имало за резултат успјешно реаговање на већ употребљавана средства од стране непријатеља.

Међутим, постоји и могућност да се пронађе одговарајуће противсредство још прије употребе новог оружја од стране непријатеља. То би било у оном случају када се успије да се открије постојање неке нове врсте оружја још док непријатељ врши припреме за његову будућу употребу. Успјех ће бити уколико већи ако супротна страна и даље сматра да је успјела да тај свој нови проналазак очува у тајности. И тако се у моменту употребе тога „брижљиво чуваног —

новог“ оружја, које је требало да изненади противника, не постиже изненађење на које се сигурно рачунало.

Слично ће се догодити и онда када су у питању дејства чије се припреме нису извршиле у тајности, односно када противник успије да прикупи потребне податке и на основу њих благовремено изврши све припреме за предузимање одговарајућих противмјера.

Чињеница је да се не могу непрекидно проналазити нове врсте оружја нити стално предузимати нови борбени поступци, већ се, углавном, усавршава старо наоружање. Ако се нова средства и пронађу, треба времена да се она произведу у довољној количини, а дотле их треба чувати у највећој тајности. При овоме је важно подвући то да и т.зв. старо наоружање може такође да послужи као средство за изненађење.

Међутим, постоји знатна разлика у постигнутом ефекту изненађења при употреби нових или већ познатих борбених средстава. Против првих, пошто су још непозната противнику, не постоје одговарајућа противсредства. Зато се већ и самом њиховом употребом постиже изненађење. Успјех ће бити утолико већи уколико та нова средства буду масовније употребљена. Међутим, послије примјене неког новог борбеног средства обично се врло брзо пронађе и одговарајућа заштита од њега, те при слиједећим употребама тих средстава отпада ово изненађење. Зато се даља изненађења могу постићи само количином тих средстава која ће се употребити у наредним операцијама или новим мјестима њихове употребе. Али се ни тада не смије испустити из вида тајност, иако се ради о већ познатом оружју. Уопште, треба имати у виду да су тајност и изненађење непосредно повезани и међусобно условљени. Тако, на примјер, тајност претходи изненађењу и условљава величину успјеха који треба то изненађење да постигне. Тајност може да буде различита. Тако, на примјер, некада може да буде тајна шта се производи, а некада је познато шта се производи али се не зна количина и каквоћа производа. Затим, постоје тајност припрема, тајност довлачења трупа и средстава на одређену просторију, тајност прегруписавања, тајност почетка дејства, итд. У једном случају непријатељ ће бити изненађен јачином артиљериске припреме, ако није претходно успио да открије присуство одговарајуће количине и калибра артиљерије. У другој ситуацији он неће бити ништа мање изненађен ако се напад изврши без артиљериске припреме, а било му је познато да располажемо потребним средствима за то и да су раније вршени сви напади уз артиљериску припрему.

Уско са овим је повезан и избор мјеста за напад. Путем процјене ситуације може се дати превага овом или оном елементу не губећи из вида крајњи циљ. При томе се, свакако, мора водити највише рачуна о непријатељу, о његовој јачини и распореду снага, јер и он, очекујући напад, такође прикупља поједине податке, који су му потребни за што рационалније коришћење свега онога чиме располаже. Напад јачим снагама но што би се могло закључити да их је могуће употребити на неком мјесту може пружити могућности за

успјешније извршење задатка. Код избора мјеста напада треба имати у виду и то да у циљу зававања непријатеља (како његових органа који прикупљају податке, тако и старјешина за чији рачун они раде) треба вршити и такве припреме којима је циљ да се његова пажња скрене на неки други сектор. Ове припреме могу бити и лажне, јер до напада на томе сектору не мора уопште ни доћи или ако и дође, ту ће бити ангажоване далеко слабије снаге него што се могло закључити по „извршеним“ припремама. При овоме се тежи да се скретањем непријатељске пажње на један или више сектора одвуку његове резерве у жељеном правцу у циљу помјерања равнотеже у непријатељском распореду у корист нападачевих снага на правцу главног удара. Тајност припрема је овдје (као и свагдје) пресудна. Затим, напади на правцу главног и помоћног удара не морају се вршити истовремено, што зависи од јачине и задатака јединица које се налазе на правцима главног и помоћног удара и њихове могућности продора у дубину непријатељске одбране.

У току Народноослободилачког рата ми смо извели низ дејстава на мјестима и правцима гдје се непријатељ није надао и која су му нанијела велике губитке. Непријатељ при томе није успијевао да нам наметне „свој“ начин борбе, већ је стално стријелио гдје ће бити нападнут. Карактеристично је и то да је он стално био у приправности, вршио огромне припреме, био спреман за борбу и тражио ју је, али је ипак, када је долазило до ње, често био изненађен. Но и ми смо трпјели веће губитке када је непријатељ успијевао да нас изненади, нарочито у почетку рата када служби извиђања и обезбјеђења није посвјеђивана потребна пажња.

Рушење моста на Неретви код Јабланице послужило је као ратна варка. Њемци нису уопште могли претпоставити да ће доцније баш то мјесто послужити нашим снагама за пријелаз ријеке. Тако је постигнуто велико изненађење, јер је непријатељ због рушења моста извршио нови распоред својих снага, који није одговарао казнијем развоју ситуације.

Изненадан напад на аеродром Рајловац 1944 године (при коме су, поред осталог, уништена и 34 авиона) извршен је у циљу да се смањи ометање покрета наших снага и бомбардовање насељених мјеста на ослобођеној територији.

Неочекиваним нападом 1943 уништен је и четнички штаб у Острогу. Појава 5 црногорске бригаде изненадила је четнике и на-тјерала их у бјекство или да се затворе у пећину Горњег Манастира, гдје су се, пошто су се нацли у безизлазној ситуацији, предали и били изведени пред преки војни суд.

И у операцији за ослобођење Трста успјели смо да изненадимо непријатеља. Услед брзине којом су јединице наше 4 армије напредовале стигле су пред Трст прије него што се изненађени непријатељ, који је још био увјерен да су му комуникације ка Ријеци осигуране, успио средити за чвршћу одбрану.

У овим и многим другим случајевима брзина пребацивања, гиткост маневровања мањих и већих јединица, сналажљивост ста-

рјешинског кадра као и храброст и пожртвовање бораца омогућавали су да се постигну и такви успјеси, који су понекад изгледали неувјерљиви.

Као врло поучан примјер постигнутог изненађења у погледу мјеста извршеног напада може да послужи отварање Другог фронта на Западу 1944 год. На њему се треба задржати зато што је он карактеристичан по обимности и трајању припрема, циљу, мјесту избора дејства и по посљедицама. Претстојећа инвазија није више била тајна; мјесто а и вријеме инвазије могли су се донекле одредити самим развојем ситуације. Па ипак, и поред свега тога Њемци су били изненађени прије свега мјестом (а донекле и временом) инвазије.

Област Па де Кале-а била је привлачна за искрцавање, јер је била најближа и Енглеској (отскочној дасци инвазионих трупа) и Њемачкој (главном објекту напада). То су знали и нападач и бранилац. Зато су Њемци предузели изванредне мјере у циљу обезбјеђења и утврђивања ове области и ту прикупили снаге у јачини од једне армије. Код Англоамериканаца, — мада су постојала и схватања да баш ову област треба изабрати, јер, иако би их можда и само искрцавање коштало више крви, касније би их борбе мање стајале, — преовладало је мишљење да треба изабрати мање брањено мјесто. Области великих лука, иако привлачне због тога што би касније олакшале уредно снабдјевање трупа, отпале су такође због немогућности овлађивања утврђењима са морске стране.

Избор је био пао на Нормандију као најповољнију област за искрцавање, а то је изненадило Њемце, јер је по њиховој процјени њена обала била непогодна за искрцавање масовних снага и материјала, а ни морске струје ту нијесу биле повољне. Избор овог мјеста требало је држати у тајности и истовремено спроводити низ припрема да би се савладале тешкоће које ће искрснути приликом инвазије на овај дио француске обале. Да би избор мјеста, и последице извршеног искрцавања, заиста претстављао изненађење, припремљен је обиман план обмане, који се углавном сводио на то да ће се инвазија извршити у области Па де Кале-а, а да ће дејство у Нормандији бити само маневар у циљу заваривања непријатеља о правом мјесту инвазије. Резултат овога је био потпуно изненађење, а једновремено и везивање целе једне њемачке армије за област Па де Кале-а. Прва дивизија XV њемачке армије из ове области ступила је у борбу против савезничких инвазионих снага када је већ било касно и када се фронт у Француској распадао.

Вријеме може послужити за изненађење и као простор и као доба дана и као атмосферске прилике. Ноћ је обично најпогоднија за то, јер омогућава прикривање припрема и непримјетно привлачење циљу, а тиме и изненађење посаде и њену ликвидацију. Вријеме као атмосферске прилике такође може послужити за прикривање дејстава, а може изненадити нападача и браниоца онемогућујући им да у датом моменту искористе своја техничка преимућства, на која су рачунали у току припрема и процјене ситуације.

Ноћна дејства у нашем Народноослободилачком рату заузимају мала су видно мјесто. Ријетке су биле акције које нијесу биле повезане и за дејство по ноћи, која је обилно коришћена за неопажено приближавање објекту напада и за изненадни удар. Заузимање појединих насељених мјеста и утврђених објеката, рушење мостова, пруга, фабрика и сл. вршено је највећим дијелом ноћу. На овај начин непријатељ није био у могућности да открије припреме за напад и да сагледа његов обим, јер ноћ ограничава видљивост и омогућује да се изненађењем надокнади недостатак снага и техничких средстава.

Из досадашњег излагања види се да се изненађење може постићи на разне начине, што зависи од умјешности и снажљивости онога ко припрема и руководи одговарајућим операцијама, као и онога ко их непосредно изводи.

Клаузевиц у свом дјелу „О рату“ говорећи о изненађењу каже да се без њега не може ни замислити надмоћност на отсудној тачки и гдје оно у великој мјери успије наступа забуна и поколеба се храброст код противника. Сем тога, он каже и то да би било погрешно мишљење да се само изненађењем може у рату много постићи.

Јасно је само по себи да се изненађењу не тежи ради самог изненађења, већ ради неког циља који желимо да постигнемо. Од задатка, снага, земљишта и времена зависи и начин примјене онога чиме располажемо. Изненађењем настојимо да у отсудном моменту створимо повољнији однос снага у нашу корист. Од тога који циљ желимо да постигнемо изненађењем зависе и припреме за целисходно искоришћење оствареног изненађења. Изненађење је само по себи пролазно, а слабе припреме за његово искоришћење пружају противнику могућност да брзо и успјешно реагује. Непријатељ ће исто тако бити изненађен препадом на командно мјесто, на ватрене положаје артиљерије или на поједине објекте у позадини као и јаким нападом на предњи крај одбране, наравно, ако се све то изведе у датом моменту уз претходно добро прикривене припреме.

Клаузевиц даље наводи да се изненађење може много прије примјенити код дејстава са краћим припремама која се могу одиграти у току једног дана, а теже, па готово и немогуће, код дејстава чије припреме треба да трају месецима.

Према томе, далеко је лакше једној мањој јединици да се под заштитом ноћи привуче неком непријатељском објекту, изненади и на погодан начин уништи посаду, него да се нека већа јединица непримјетно провуче кроз непријатељски борбени поредак у циљу дејства у његовој позадини. А још је теже непримјетно довлачење већих снага из позадине у циљу отпочињања замашнијих операција, поготову ако се при томе ради о припремама које треба да трају више мјесеци, па можда и годину-две дана. Па ипак, изненађење је и овдје могуће, и ако се оно постигне, обично доноси далекосежне последице. Но, да би се у тим случајевима непријатељ изненадио, треба га претходно заваравати и обмањивати, јер је дуготрајне припреме немогуће потпуно прикрити. Од предвиђеног плана обмане

зависи да ли ће непријатељ бити изненађен, а од изненађења у великој мјери зависи резултат борбе. Напримјер: по одвијању и густини саобраћаја, по броју откривених складишта и магацина доносе се одговарајући закључци, па зато треба у позадини уз праве вршити и лажне припреме, које ће непријатељу пружити тражене податке (али за криви правац), док на стварно изабраном правцу треба вршити све у највећој тајности. Докази за ово су раније поменута инвазија Западне Европе и припрема Енглеза пред отсудну битку код Ел Аламејна у Сјеверној Африци октобра 1942 године, када су успјешно изведеним лажним материјалним припремама у својој позадини потпуно заварали непријатеља о правцу главног удара и груписању својих снага, те су му одвукли пажњу на супротну страну. Наша ратна варка са рушењем моста на Неретви имала је исти циљ.

Припреме за борбена дејства (а нарочито за напад) врше се увијек тајно. За њих обично зна само одређени, релативно мали број старјешина, док остали то сазнају постепено и зависно од тога колико и сами учествују у припремама и у којој фази, а неки то сазнају непосредно пред само извршење задатка. Ово је једна од предострожности потребних да непријатељ не би открио наше намјере. Успјешно искоришћење тајних припрема у доцнијим дејствима подиже борбеност сопствених трупа, а деморалише непријатеља.

У завршним операцијама за ослобођење земље у прољеће 1945 године вршене су припреме за пробој Сремског фронта. 3 крајишка пролетерска бригада налазила се на отсеку Новак-Бапска. Послије извршеног обиласка положаја од стране старјешина и насилног извиђања, пошто је на крају добивена сува храна за неколико дана, свима је било јасно да ће се за најкраће вријеме кренути у напад. Постављало се питање да ли ће и тенкови учествовати на правцу напада бригаде. Нижи старјешински и борачки састав то није знао, мада је био јако заинтересован, тим више што су (према неким вјестима) тенкови извршили покрете према фронту, али се није могло сазнати гдје се тада налазе. Углавном, пред сам напад чуло се да ће и тенкови заиста нападати, али не на правцу бригаде већ нешто даље, како би могли заобићи и пресрести непријатеља кога бригада буде потискивала. Али, на сам дан напада, 12 априла ујутру, послјије снажне артиљериске и авиоприпреме појавили су се и тенкови и у борбеном поретку прошли кроз наш распоред. Изненадна појава (за оне који то нијесу знали) и учешће тенкова на правцу пробоја бригаде још су више подигли борбеност борачког састава, у коме је добар дио био без неког већег борбеног искуства. Борци су као један кренули у напад заједно са тенковима, пробој је извршен и непријатељ се није више зауставио све до коначног ослобођења земље.

Изнанађење уопште дејствује на обе противничке стране: једној слаби вољу за отпором и морал, а другој подиже борбеност и полет, јер доводи до сазнања да се непријатељ у наметнутој ситуацији и датом моменту не може одмах снаћи и успјешно реагирати,

па макар и располагао одговарајућим противсредствима, јер она или нијесу за овакав случај припремљена или се не налазе на том дијелу фронта.

Непријатељска позадина уопште је врло привлачна и за прикупљање потребних података и за рушење појединих објеката, јер и једно и друго доприноси успјешном извршењу постављених задатака. Зато се настоји да се открије шта се ради у непријатељској позадини, какве се припреме и са каквим циљем врше и да се њихово вршење омета на све могуће начине. Из истог се разлога настоји да се сакрију припреме у властитој позадини и да се обезбиједи њихово несметано одвијање.

Као што се из досада изложеног види, изненађење игра у рату врло важну улогу, те зато њему увијек и теже обе непријатељске стране. Ради постизања изненађења и што успјешнијег његовог искоришћења при извршењу задатка, а да би се то онемогућило непријатељу, из напред изнетог произилази:

— Изненађење је могуће постићи свим расположивим средствима и различитим ратним поступцима.

— Тајности треба посветити највећу пажњу, без обзира да ли се припрема напад или одбрана. При томе треба тежити да непријатељ сазна што мање о нама, али му на погодан начин треба дозволити да докучи само оно што ми желимо. У вези са тим треба изводити лажне радове, без обзира на ком делу фронта и у којој дубини.

— Прикупљати што више података о непријатељу из разних извора и провјеравати њихову вјеродостојност. Познавање појединих особина непријатељских команданата може добро доћи при процјени карактера њихових дејстава.

— Привикавати се на брзо реаговање у вези новонасталих промјена и на извођење одговарајућих закључака.

— Располагати јаким резервама у циљу брзог паралисања неповољних обрта ситуације.

— У сопственој позадини треба добро обезбиједити важне и осјетљиве објекте, командна мјеста, ватрене положаје артиљерије, итд.

— Привикавати командни састав на убацивања и дејства у позадини непријатеља, као и да може са успјехом да онемогућава слична непријатељска дејства у нашој позадини. Способност старјешина може се цијенити и по томе колико они примјењују инфилтрирање и нападе у непријатељској позадини. Зато треба у миру у тактичким задацима, вјежбама и маневрима давати и такве супозиције кроз које се прорађују све могуће ситуације (у којима главну улогу игра примјена разних врста изненађења), и то како за нас тако исто и за непријатеља.

— Оспособљавати људство за што свестраније дејство у непријатељској позадини, а нарочиту пажњу посветити избору командног и борачког састава и његовој специјалној обуци за ова дејства.

— Убједити командни састав, кроз детаљно изучавање нашег Народноослободилачког рата, да се може успјешно нападати без обзира на однос снага и средстава, ако се непријатељу на изабраном правцу напада приреди изненађење.

— Не тежити изненађењу ради самог изненађења, већ са одређеним циљем. Зато треба вршити благовремене припреме да би се оно могло у потпуности искористити као једно од средстава за што успјешније извршење добивеног задатка.

И, најзад, може се закључити да је изненађење моћно средство у рукама команданта, који помоћу њега умногоме може држати иницијативу у својим рукама. Од његове умјешности, углавном, зависи у којим ће се облицима ова изненађења испољавати и какве ће користе донијети.

USKORO IZLAZI IZ ŠTAMPE 23 SVESKA

„**MALE VOJNE BIBLIOTEKE**“

NEKA ISKUSTA IZ BORBI U GORSKOM KOTARU I HRVATSKOM PRIMORJU OD 1941 DO 1943 G.

od general-potpukovnika Veljka Kovačevića, učesnika u ovim borbama

U knjizi su obrađena sledeća pitanja:

uslovi za razvoj ustanka i borbe do proleća 1942 godine; porast naših snaga i neprijateljske prolećne operacije 1942 godine; naše i neprijateljske operacije u leto 1942 godine; neprijateljske operacije na V. Kapeli; poraz divizije Re i četničkih snaga; odbranbena operacija 13 divizije od maja do septembra 1943 godine i neprijateljske operacije u cilju ponovnog zauzimanja Like; desantne operacije na naša ostrva i zauzimanje Karlobaga; borbe sa Nemcima u VI neprijateljskoj ofanzivi; divizije; snabdevanje; opšti zaključci; komandovanje; specifičnosti borbenih dejstava u H. Primorju i G. Kotaru.

Потпуковник **БОРЂЕ КЕШЕЉЕВИЋ**

ТОРПЕДНА АВИЈАЦИЈА

У савременом рату у дејствима на мору могу да учествују све врсте авијације било у самосталним акцијама било у садејству са јединицама ратне флоте. Ипак се торпедна, минска и противподморничка авијација сматрају типичним врстама поморског ваздухопловства како по начинима борбених дејстава, тако и по врстама борбених и помоћних средстава, и специфичним типовима авиона. Њихово место, а посебно торпедне авијације, у склопу ратног ваздухопловства и однос према ратној морнарици зависе од значаја који има море за дотичну државу, јачине снага које бране њене територијалне воде, и улоге коју ове врсте борбене авијације могу имати у борбеним дејствима на мору.

Иако је постојао авионски торпедо, ипак се у току Првог светског рата није развила торпедна авијација као нарочита врста поморске авијације. Тек после 1918 године све поморске државе почеле су интензивније радити на усавршавању авионских торпеда и авиона подесних за торпедовање. Томе је погодовао Вашингтонски уговор, који је одређивао јачину поморских снага великих сила, а није предвиђао никаква ограничења у погледу броја торпедних авиона.

У војно-стручној литератури између два рата јављали су се и поборници и противници торпедне авијације. Пред прошли рат истичана је огромна моћ бродске артиљерије у односу на торпедне авионе и скупоћа торпеда према авионским бомбама. Тада се сматрало да се авионски торпеди могу бацати само са висине до 50 м, са релативно мале удаљености и са прилично ограниченом брзином лета, што све знатно умањује маневарске способности авиона. Раније је постојало схватање да се овакви задаци могу решавати самим бомбама, а данас постоји и мишљење да су ракетна зрна за то најподеснија. Пред прошли рат велике су наде полагане у бомбардере за обрушавање, у чему су Немци нарочито предњачили прецењујући вредност својих „штгук“. Међутим, и сам почетак Другог светског рата показао је да су поборници торпедне авијације били у праву. Тада се видело да су само Енглези и Јапанци брижљиво припремили торпедну авијацију и авионске торпеде. Ради илустрације навешћу само најзначајније примере.

11 новембра 1940 године, ноћу, Енглези су са свега 11 торпедних авиона (једномоторних двокрилаца типа „Свордфиш“) преполовили италијанску тешку флоту избацивши из строја 3 од 6 бојних бродова. То је, штавише, постигнуто нападом на највећу и најбоље брањену

италијанску војно-поморску базу Таранто. При овом нападу су изгубљена само два торпедна авиона.

7 децембра 1941 године Јапанци су напали војно-поморску базу САД Перл Харбор са преко 400 авиона. Међу њима било је 40 торпедних авиона, дакле свега 10%, а они су ипак имали главни удео у потапању америчких ратних, а нарочито бојних бродова.

Значајно је да је торпедна авијација у прошлом рату имала великог успеха и при нападима на бродове у покрету, и то како дању тако и ноћу. Тако:

21 новембра 1941 године италијански конвој од четири брода који су пратиле две дивизије крстарица (укупно 5 крстарица) пловио је из Напуља за Триполис. У 23.00 једна енглеска подморница погодила је једну крстарицу. А кад су један час касније торпедни авиони напали и погодили другу крстарицу, конвој је био приморан да се врати.

10 децембра 1941 године Јапанци су, источно од Малаје, са свега 36 торпедних авиона, уз садејство бомбардерских авиона, потопили два енглеска бојна брода („Принца од Велса“ и „Рипалса“) у покрету на отвореном мору, и то кад су они били у могућности да у потпуности користе своју артиљерију и своје маневарске способности.

Наведени успеси енглеске и јапанске торпедне авијације видно су истакли њен значај, те су и све остале зараћене државе настојале да је и код себе развију и усаврше. Заиста је постало врло примамљиво да се са неколико десетина торпедних авиона обрачуна чак и са непријатељским бојним бродовима, дотадашњим неприкосновеним господарима мора и океана. При томе се испоставило да се такви бродови (који су коштали као 500 авиона и чија градња траје 4 године) могу потопити и са свега неколико авионских торпеда. А један торпедни авион се могао саградити за свега 4 седмице.

Својим успесима у прошлом рату торпедна се авијација, поред бомбардерске и ловачко-бомбардерске, афирмисала као главна ударна снага ваздухопловства за напад на трговачке и ратне бродове на мору и у базама. Она поред торпеда (као свог главног борбеног средства) може да користи и бомбе и авионске мине, те је зато способна и за вршење бомбардовања и минирања противничких вода. Коришћењем топовско-митраљеске ватре и ракетних зрна торпедни авиони се могу употребљавати и као јуришници. Поред тога, они могу као и остали борбени авиони, вршити и извиђање, а са одговарајућим борбеним и помоћним средствима учествовати и у борби против подморница.

Торпедна авијација својим главним борбеним средством — торпедом начелно напада средње и веће ратне бродове (крстарице, бојне бродове и носаче авиона, а ређе разараче) и трговачке бродове од 3.000 тона па навише. Поред тога, авионски се торпеди могу употребити и за разарање брана хидроцентрала и других уређаја на мору, рекама, каналима и језерима.

И после Другог светског рата има противника торпедних авиона са класичним торпедом. Критичари торпедне авијације у највише

случајева разматрају само оне примере у којима је торпедна авијација стварно претрпела велике губитке, а притом није постигла одговарајући успех. Тако наводе као негативан пример велику поморско-ваздушну битку код отока Мидвеј (у Тихом Океану), 4 јуна 1942 године у којој су Американци напали јапанске носаче авиона са 52 торпедна авиона, од којих су јапански ловци и ПАА оборили 46, а ниједан погодак авионским торпедима није постигнут. Међутим, детаљна анализа ове највеће катастрофе торпедне авијације у прошлом рату показала је да је то уствари била последица слабог садејства америчких ловаца са торпедним авионима. Док су јапански ловци неометано нападали америчке торпедне авионе, који су дејствовали у бришућем лету, амерички ловци су летели изнад облака, те стога нису могли уопште да их заштите. Осим тога, тада су САД имале застареле и врло слабо покретљиве авионе „Девастаторе“ (који су били у наоружању још од 1937 године) док су модернији, „Авенцери“ тек почели да се уводе у наоружање. Да су САД и после битке код Мидвеја (коју су иначе у целини оне добиле) придавале и даље велики значај својој торпедној авијацији, најбоље потврђује знатан проценат торпедних авиона у саставу њихове авијације на носачима авиона у току даљег трајања рата. Тако, на пример, у бици код острва Гуам, 19 јуна 1943 године, Американци су имали на својих 15 носача авиона (7 нормалних и 8 лаких): 200 торпедних (типа „Авенцер“), 250 бомбардерских и 450 ловачких авиона.

Последње године рата, у бици за Окинаву у Источном Кинеском Мору, при нападу и потапању јапанског бојног брода „Јамато“ (7 априла 1945 године) од морнаричког ваздухопловства САД учествовало је у првом ешелону: 132 ловца, 50 бомбардера за обрушавање и 98 торпедних авиона, а у другом ешелону: 48 ловаца, 25 бомбардера за обрушавање и 33 торпедна авиона.

Какву је улогу торпедна авијација као врста борбене авијације одиграла у прошлом рату види се из података о њеном учешћу у потапању бродова разних класа, зараћених и неутралних држава, у следећем прегледу.

Припадност потопљених бродова	Врсте потопљених бродова	Процент потапања од стране торпедних авиона
Велика Британија	Бојни бродови трговачки бродови	40% 14,4%
Сједињене Америчке Државе	носачи авиона разарачи трговачки бродови	35% 5% 9,4%
Остали савезници	трговачки бродови	15,6%
Неутралне државе	трговачки бродови	8%

Кад се узме у обзир да у потапању непријатељског бродовља учествују разне врсте борбених средстава (јединице површинске флоте: бојни бродови, крстарице, разарачи, торпедни чамци и др.; подморнице и разне врсте авијације) и релативно мали процент торпедних авиона у склопу укупних ударних снага ваздухопловства, онда су изнети проценти учешћа торпедне авијације у извршеним потапањима одиста велики.

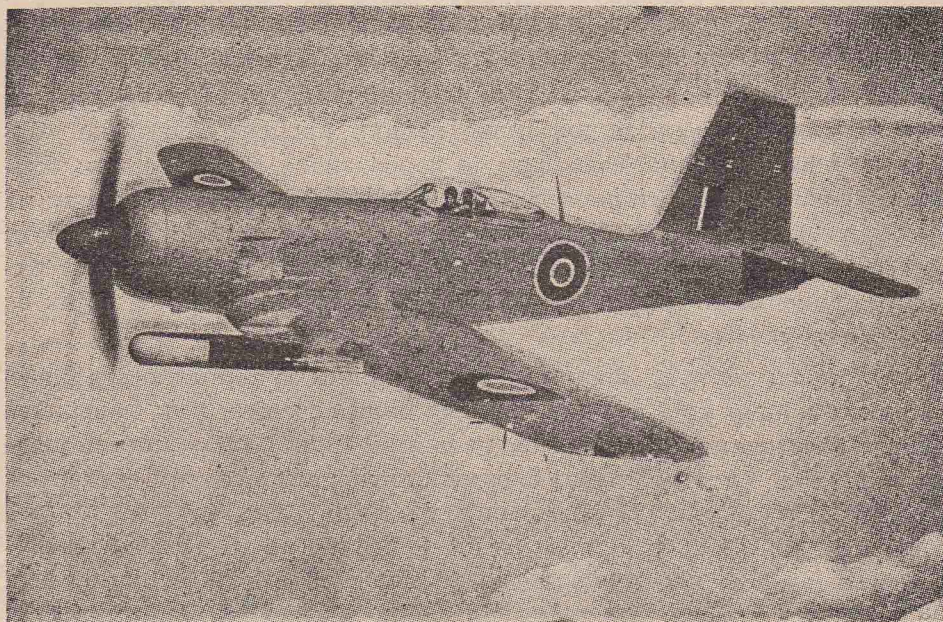
О значају торпедних авиона у јединицама ратног ваздухопловства убедљиво говори и релативно велики процент погодака који они могу да постигну. Тако, док је вероватноћа погађања при бомбардовању из хоризонталног лета 2,5 до 3%, а при бомбардовању из обрушавања 5—6%, она код торпедних авиона може да достигне и 65—70%. Ово је последица одличних својстава самих торпеда (у односу на авионске бомбе) и малих отстојања (500—1.200 м) са којих се они избацују.

У прошлом рату обично су се у јединицама торпедне авијације налазили авиони који су једновремено били способни и за извршење других задатака: бомбардовање, полагање мина, борбу против подморница, итд. Такав је случај био, на пример, са поменутиим енглеским авионом „Свордфиш“. Једна варијанта, иначе универзалног енглеског авиона „Москито“, под именом „Си Москито“ (Sea Mosquito) употребљавана је као торпедни авион. Међутим, било је примера да се један тип авиона употребљавао скоро искључиво као торпедни, као на пример, поменути амерички авиони типа „Авенџер“.

У послератном развоју авијације уопште и поморског ваздухопловства посебно уочава се специјализација појединих типова авиона за задатке торпедовања. При томе се највећа пажња посвећује њиховој покретљивости. Зато сада ређе наилазимо на „торпедно-бомбардерске“ или „торпедно-минске“ авионе, каквих је било много у прошлом рату, а нарочито код Немаца, Руса и Јапанаца. Но ни сада се не конструишу неки посебни торпедни авиони, већ се у јединице торпедне авијације увршћују поједине серије ловаца-бомбардера или јуришних авиона (пример сл. 1).

Једномоторни ловци и јуришници имају довољну покретљивост и довољан долет, као и корисну носивост, што им омогућава да носе по један авионски торпедо. Енглези су, на пример, до 1952 године имали у јединицама торпедне авијације авионе „Blackburn Firebrand МК IV“ који су првобитно били намењени за ловачку авијацију. 1952 године увели су у наоружање авионе „Westland Wayvern“ који су

дотле били коришћени само као јуришници. Од послератних торпедних авиона ваздухопловства САД познат је „Douglas AD-1“, који је по конструктивним својствима јуришник и као такав се употребљава од 1946 године.

Слика 1

Што се тиче млазних авиона, сматрало се да се они неће моћи употребљавати као торпедни авиони због њихове велике брзине лета. Наиме, највећа брзина лета авиона при којој се могао одбацити торпедо у прошлом рату била је 360 км/час. (По неким подацима Јапанци су га избацивали и при брзини од 450 км/час.) Међутим, према подацима из француских извора¹⁾ торпедни авиони САД бацају торпедо при брзини лета од 550 км/час, а млазни двомоторни бомбардери СССР-а Ту-12 (када се примењују као торпедни авиони) бацају торпедо и при пуној брзини лета (која износи преко 900 км/час). У истом се извору помињу и млазни двомоторни авиони ИЛ-26 као „торпедно-бомбардерски“.

¹⁾ »La revue maritime« (часопис француске ратне морнарице) од јуна 1953 године.

Као што је већ поменуто главно борбено средство торпедних авиона је авионски торпедо. Подаци о авионским торпедима употребљаваним у прошлом рату виде се из следеће таблице:

Припадност	Калибар (мм)	Дужина (м)	Тежина (кг)	Тежина експлозивног пуњења (кг)	Брзина миља/час на даљини		
					3000м	4000м	5000м
Велика Британија	450 (код „Си Моски- то“ 550)	5,6 — 5,8	870 до 920	170 до 200		45	30
Италија	450	5,18	800 до 900	170 до 250		46	
Немачка	400 до 450			150 до 180		45	
Јапан	450			200		45	

Овакви торпеди (које по паду у воду покреће мотор) могли су се, због осетљивости њихових унутрашњих уређаја, одбацити са авиона само под одређеним условима лета: брзина до 360 км/час, висина лета до 100 м, отстојање од циља 500—1.200 м. (По неким подацима Јапанци су одбацивали торпедо и са висине од 330 м.) Због таквих ограничења у техници торпедног гађања авиони су били у знатно већој мери изложени дејству бродске артиљерије, која их је обарала и својим погоцима, а и стубовима воде које су подизале експлозије њених зрна при паду у воду. Зато се већ у прошлomu рату тежило да се пронађе такав торпедо који ће се моћи одбацити при што већим брзинама лета авиона, са што већих висина и са што већих отстојања од циљева. Пошто се није могла много да смањи осетљивост унутрашњих механизма торпедо (који отказују ако је удар торпедо о воду исувише јак), брзина торпедо, откаченог при великој брзини лета авиона, пре пада у воду умањивала се падобраном „за кочење“ или каквим другим уређајем.

Поред тога, радило се на усавршавању торпедо на тај начин што би их сам циљ „привлачио“ својим шумом. Немци су, пак, са великим успехом примењивали и дириговане бомбе. Тако су они, на пример, радио-диригованим бомбама Ф. Х. 1400 „Fritz“ потопили бојни брод „Рома“ од 35.000 тона, и то са свега два поготка.²⁾ Међутим, навођења или самонавођења „акустичних“, „ваздушних“ и „диригованих“ торпедо и других борбених средстава, која нису самостална по избацавању са авиона, имају и низ недостатака у односу на класични торпедо. Међу њима је најзначајнији тај што нападнути циљ

²⁾ Брод је потопљен кад је, по капитулацији Италије, покушао да побегне из Ђеновског Залива у савезничке воде.

има могућност да на разне начине омета то навођење или самонавођење. Зато се класични авионски торпедо одржао и даље у наоружању торпедне авијације, која поред њега, располаже и другим борбеним средствима. Тако ће уместо торпеда много пута са успехом бити употребљена и ракетна зрна одговарајућег калибра. Но, иако ће бити доста ситуација када ће се морати употребити борбена средства која авион може одбацити са већег удаљења, са веће висине и при много већој брзини лета, исто тако, биће велики број ситуација које ће и захтевати и омогућавати баш употребу класичног авионског торпеда. Нису сви бродови ни на маршу ни у луци подједнако обезбеђени радарима и бродском артиљеријом. Због тога су трговачки бродови и најчешћи циљеви торпедних авиона. Сложене метеоролошке прилике у рејону бродова — циљева не пружају подједнаке услове за дејство са разних удаљења и висина. Ракетна зрна ловаца-бомбардера су врло ефикасно борбено средство за дејство на бродове, али је учинак њихове експлозије (као и експлозије бомби или каквих других борбених средстава која дејствују на делове бродова над воденом линијом) слабији од последица експлозије торпеда који дејствују на подводне делове бродова.

При разматрању борбених средстава за дејство на бродове уопште треба имати у виду да се постигнућа и искуства поморских ваздухопловстава (новине и начини употребе борбених средстава, итд.) лакше одржавају у тајности но код копненог ваздухопловства. Полигони на морским пучинама су неприступачни за непожељне посматраче. Енглези су, на пример, при нападу на Таранто постигли и оперативно и тактичко изненађење, иако је тај напад припреман још од 1938 године. Каква се све изненађења могу доживети ако се правилно не сагледају могућности употребе једне врсте авијације, у овом случају торпедне, показује најбоље пораз флоте САД у Перл Харбору. Два месеца по катастрофи коју је енглеска торпедна авијација нанела италијанској флоти у Таранту, начелник Оперативне управе ратне морнарице САД адмирал Старк, у свом рапорту од 15 фебруара 1941 године, писао је да не верује у могућност напада торпедним авионима на бродове у Перл Харбору. Он је сматрао да услед релативно мале дубине воде у тој луци није могуће употребити авионска торпеда. Зато је требао да дође 7 децембар исте године па да се увиде кобне последице такве једне заблуде.

Торпедна авијација је у прошлом рату вршила нападе на усидрене бродове и на бродове у покрету, и то и дању и ноћу. При томе је примењиван „слободан лов“ парова и појединих торпедних авиона. Затим се дејствовало и одељењима од 3—4 и групама од 6—18 авиона. Често су вршени и сасређени удари са 1—2 пука торпедних авиона. Немачки торпедни авиони су, на пример, са аеродрома у Норвешкој и Финској нападали конвоје (који су пловили за СССР) и на удаљењу од 600—700 км. Јединице торпедне авијације дејствовале су најчешће у садејству са јединицама флоте (подморницама и површинским снагама), а нарочито са осталим врстама авијације. При дејствима на непријатељске бродове у току прошлог рата (наро-

чито дању) сматрало се скоро као правило да треба да буду примењени комбиновани напади разних врста авијације, а по могућству и ратних бродова.

Дејствима својих торпедних авијација ваздухопловства великих поморских држава су стекла многа искуства, која после рата и даље развијају. Зато се свим ратним ваздухопловствима, која имају да дејствују и по циљевима на мору, намеће потреба да та искуства проучавају, усвајају и даље развијају према својим околностима.

Торпедна авијација је постизала највеће успехе онда када је остваривала повезано оперативно, тактичко и техничко изненађење. Али је она имала великог успеха и када је остваривала само тактичко изненађење: коришћењем облака, изненадном појавом у бришучем лету, налетом са стране обале на коју се пројектовала за осматраче са бродова које је нападала, коришћењем димних завеса, ноћним нападима, итд. Применом комбинованих напада неколико група разних врста авијације постигани су значајни успеси и при дејству на бродове који су напад очекивали и притом још били добро обезбеђени и својом ловачком авијацијом. Торпедни авиони као много покретљивији од торпедних чамаца и других торпедних бродова трпе мање губитке од непријатељске бродске артиљерије.

У погледу могућности остварења изненађења — толико потребног за успешно извршење задатака и умањивање сопствених губитака — торпедни авиони су у далеко повољнијем положају од површинских јединица ратне флоте. Нападнути бродови откривају својим радарима торпедне авионе, али за предузимање противмера имају много мање времена но кад их нападају ратни бродови. Сем тога, торпедни авиони, могу ефикасније да примењују средства за неутралисање противничке радиолокације и маскирања од ње (употребом станиолских листића и још неким другим начинима).

Непрекидно повећање брзине кретања савремених бродова далеко се мање негативно одражава на успех напада торпедних авиона него јединица ратне флоте.

Торпедни авиони су зависнији од услова видљивости и метеоролошке ситуације него ратни бродови, али с друге стране, они могу много брже интервенисати на било којој тачки у границама свог радијуса дејства. Њихово време могућности остајања на задацима је много мање него код ратних бродова, али је зато њима за извршење задатака и потребно много краће време. Скраћењем времена свог доласка и одласка од циља они једновремено скраћују — у односу на ратне бродове — и своју изложеност противдејствима противника. Ако се све ово узме у обзир, мислим да ће се утолико лакше наћи место торпедној авијацији, како у саставу ратног ваздухопловства тако и у њеном односу према одговарајућим јединицама ратне морнарице. Исто тако, сматрам, да би требало у правилима, у којима се говори о употреби ратног ваздухопловства (као например, у општој ратној служби) торпедну авијацију третирати као једну од врста борбене авијације.

Мајор **МИЛАН ЈОВАНОВИЋ**

ОСУДА РАТНИХ ЗЛОЧИНА У МЕЂУНАРОДНОМ И НАШЕМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Прогресивни и хумани људи су одавна тежили да се спречи рат или да се бар његове страхоте и свирепости сведу на што мању меру. Те напредне тежње, поред страха од реципрочних мера одмазде, створиле су међу народима извесна начела и обичаје чије је кршење подлегало извесној моралној осуди, иако у почетку јављања појма ратног злочина нису били утврђени никаквим међународним актом. Кршење тих начела и обичаја у рату било је такође оштро кажњавано, ако би их починио непријатељ, и ако би супротна страна била у могућности да му за то суди. Но, нажалост, ређи је био случај да су сопствене војне власти кажњавале прекршитеље тих начела и обичаја. Међутим, иако та начела и обичаји у вођењу рата, који су тек касније били санкционисани и међународним уговорима, ни у једном рату до данас нису били у потпуности поштовани, ипак се може рећи да су они (а касније и уговори) бар делимично одиграли своју улогу. С обзиром на то да је ово досадашње макар и делимично усвајање тих начела и обичаја (који су у почетку били већином неписани) имало велике користи у погледу заштите човека и човечности за време рата, напредни људи су и даље наставили борбу за остварење тих прогресивних и хуманих начела, а у првом реду кроз њихово прихватање у међународним уговорима.

Уствари, тек од XIX века имамо међународне уговоре склопљене између више држава, који садрже извесне забрањене поступке према непријатељу за време рата. Женевском конвенцијом од 1864 године регулисан је поступак са болесницима и рањеницима за време рата. Не само што та конвенција забрањује, између осталог, да се према рањеницима који остану на бојишту предузимају ма какви акти непријатељства, него тражи да им и непријатељска страна укаже лекарску помоћ исто као и својима. Овом је конвенцијом био забрањен и сваки напад на болнице које носе знак Женевске конвенције, под условом да оне немају никаквог наоружања.

У декларацији Бриселске конференције од 1874 године, која се састала после рата од 1870/71 године, такође се захтева човечно вођење рата и тражи од непријатељских страна да штете цивилно и неборачко становништво и да уопште избегавају свако вршење разних ратних свирепости и злочина. У том смислу је 1869 године и донета Петроградска декларација. За тај период су нарочито значајне хашке

конвенције од 1899 и 1907 године, којима је, поред осталог, извршена и кодификација дотадашњег скоро целокупног међународног ратног права. Оне су такође имале за циљ да се у односу на становништво зарађених страна (а нарочито према неборцима и рањеницима) ублаже страхоте рата. Уз ове две конвенције донета су у Хагу и „Правила о законима и обичајима сувоземног рата“, којима је учињен покушај да се регулише и сам начин вођења рата. У тим правилима је тада било изричито забрањено да се употребљавају отрови и отровно оружје, затим подмукло убијање или рањавање непријатеља, убијање или рањавање непријатеља који је одложио оружје или нема средстава за одбрану или се безусловно предао, нападање или бомбардовање небрањених градова, села и зграда, итд. Овде треба додати и Женевску конвенцију о поступању са ратним заробљеницима донету 1929 године.

Посебне конвенције које се односе на ратовање на мору донете су у Вашингтону 1922 и Лондону 1930 године. Ту спада и Лондонски протокол из 1936 о правилима вођења подморничког рата.

Сви ови међународни уговори постепено су обухватили све већи број забрањених поступака и средстава у току рата, те су тиме све више проширивали појам међународног кривичног дела.

Међутим, фашистичке војске су у току Другог светског рата показале да не желе да поштују ни најосновнија (дотада општеуспоредна) начела и правила у вођењу рата. Ради тога се још у току рата у свим савезничким земљама приступило много озбиљнијем разматрању питања осуде ратних злочина и кажњавања њихових извршилаца после рата.

Тако је већ 1943 године на Московској конференцији донета одлука о кажњавању ратних злочинаца и објављена декларација о ратним злочинцима у којој се, између осталог, каже: „...они немачки официри и војници као и чланови нацистичке странке који су одговорни за ова зверства, покоље и погубљења, или су добровољно у њима учествовали, биће враћени у земље у којима су извршена њихова одвратна недела, како би им се могло судити и казнити их по законима тих ослобођених земаља и слободних влада које буду у њима образоване...“.

О кажњавању ратних злочинаца било је расправљано и на Тегеранској (1943) и Кримској конференцији (1945 године). У декларацији са Кримске конференције нарочито је поново истакнута чврста намера савезничких влада „да се сви ратни злочинци и они који су учествовали у организовању или извршавању нацистичких подухвата који су обухватили, или су имали за последицу, зверства или ратне злочине, имају ухапсити и предати суду“.

За осуду ратних злочина у међународном праву веома је важан споразум који је између савезничких влада постигнут на Лондонској конференцији августа 1945 године. Тим споразумом је предвиђено, поред осталог, да ће се установити Међународни војни суд за суђење ратним злочинцима, за који је израђен и одговарајући статут. Поред

одредаба о саставу, надлежности и уопште о функционисању Међународног војног суда, у Статуту су наведена и кривична дела за која је надлежан тај суд. Он предвиђа три врсте злочина, и то: злочине против мира, ратне злочине и злочине против човечности. Ратни злочини и злочини против човечности углавном су и касније обухваћени у конвенцијама које су 1949 године донеле Уједињене нације.

Док је класично међународно право сматрало рат дозвољеним средством, дотле видимо да је рат у новије време проглашен међународним злочином, а то је, свакако, од огромног значаја. Иако је још после Првог светског рата било споразума по којима се агресивни рат сматрао недозвољеним средством у решавању међународних спорова, ипак је Лондонским споразумом и Статутом Међународног војног суда у том погледу постигнут још већи напредак. Наиме, тим споразумом и Статутом су све савезничке земље прогласиле сваки агресивни рат међународним злочином, тако да је ова осуда сада добила знатно шири и чвршћи међународни карактер. У овом Статуту су предвиђени као злочини против мира планирање, припремање, започињање или вођење агресивног рата или рата којим се крше међународни уговори, као и свако учествовање у заједничком плану или завери за извршење ма ког од наведених дела.

Према томе, морална осуда сваког агресивног рата, прокламована Лондонским споразумом 1945 године добила је и свој правни основ који је прихваћен од стране великог броја држава, а међу њима и великих сила. Иако се у данашње време оштрих међународних супротности (а посебно између великих сила) тешко може очекивати да ће само усвајање међународноправне забране агресивног рата спречити евентуалне агресоре да отпочну рат, ипак се досада показало да је та забрана заједно са морално-политичком осудом нападача од стране напредног међународног јавног мњења играла, а и данас игра, велику улогу. Отуда, поред осталих разлога, видимо да су, поготово у ратовима који су се водили после Другог светског рата, и једна и друга страна нарочито настојале да пред међународном јавношћу не буду претстављене као агресори. Такође и на заседањима Уједињених нација, као и на другим међународним конференцијама, видимо настојања великих сила да политику супротне стране прикажу као „планирање и припремање агресивног рата“.

Лондонски споразум о осуди међународних злочинаца спроведен је и у дело. Одмах по његовом закључењу формиран је Међународни војни суд који је, на основу свог Статута и посебног Закона о кажњавању лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и против човечности (т.зв. Закон бр. 10, који је 1945 године донео Контролни савет за Немачку), судио 1946 године групи ратних злочинаца у Нирнбергу. Нирнбершка пресуда је прва пресуда о ратним злочинима и другим кривичним делима која је донета од стране једног међународног суда и на основу међународног права. Пошто је почетком 1946 године донет сличан статут Међународног војног суда за суђење ратним злочинцима на Далеком Истоку, то је и овај суд касније изрекао своје пресуде.

Без обзира на то што се могу ставити озбиљне замерке донетим пресудама ових међународних војних судова због њихове благодати према извесним кривцима и због тога што су касније посебни политички разлози западних сила и СССР-а били довели до неоправданог ублажавања казни највећих међународних злочинаца, ипак сама чињеница устројства и дејства таквих међународних установа претставља значајан успех у погледу заштите човека, јер су тиме постављени темељи једне чвршће међународне сарадње на пољу борбе против ратних злочина. Та сарадња је и даље настављена у оквиру Организације Уједињених нација чија Повеља садржи у себи и осуду сваког агресивног рата, као средства у решавању спорних међународних проблема. Поред тога, Генерална скупштина Уједињених нација је 1948 године донела Конвенцију о спречавању злочина геноцида, а августа 1949 још четири важне конвенције — познате под именом „Женевске конвенције“ и то Конвенцију о поступању са ратним заробљеницима, Конвенцију за побољшање судбине рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, Конвенцију за побољшање судбине рањеника, болесника и бродоломника оружаних поморских снага и Конвенцију о заштити грађанских лица за време рата.

Ове конвенције добрим делом претстављају кодификацију дотадашњих међународних уговора, начела и усвојених обичаја који се односе на спречавање ратних свирепости и злочина, јер су углавном обухватиле највећи део радњи које су дотада биле забрањене разним међународним споразумима. Поред тога, оне садрже и извесан број радњи које дотада нису биле обухваћене ниједним међународним актом, као например, уношење геноцида као међународног злочина.

Конвенција о спречавању злочина геноцида предвиђа као геноцид следећа дела: убиство чланова неке националне (етничке, расне или религиозне) групе; тешка повреда физичког или душевног интегритета чланова групе; намерно подвргавање групе животним условима срачунатим на њено потпуно или делимично физичко уништење; мере са циљем спречавања порођаја унутар групе и принудно преносење деце те групе у другу. За квалификовање ових дела као злочина геноцида потребно је, према Конвенцији, да је при вршењу горњих дела код извршилаца постојала намера да се у целости или делимично уништи нека од наведених група.

Иако оваква правна дефиниција геноцида доприноси тачном одређивању појма овог међународног злочина, она ипак садржи само најтежа дела. Ради тога је оправдано што се овој дефиницији ставља приговор да није обухватила извесне радње које такође претстављају геноцид (на пример културни геноцид и др.).

Конвенција о поступању са ратним заробљеницима детаљно обрађује дозвољени поступак са њима и одређује њихова права и дужности, као и права и дужности војне силе која држи те заробљенике. У тој Конвенцији посебно је значајан чл. 3 чије се одредбе односе не само на припаднике оружаних снага који су положили оружје него и на остала лица која не учествују непосредно у непријатељ-

ствима, као и на лица онеспособљена за борбу услед болести, рана, затвора или којег било узрока. Тим су чланом забрањени следећи поступци: повреде које се наносе животу и телесном интегритету, нарочито све врсте убистава, осакаћења, свирепости и мучења; узимање талаца; повреде личног достојанства (нарочито увредљиви и понижавајући поступци) и изрицање и извршавање казни без претходног суђења од стране редовно установљеног суда и пропраћеног свим судским гаранцијама које цивилизовани народи признају за неопходне. Побројани забрањени поступци из чл. 3 ове Конвенције унети су и у све остале женевске конвенције из 1949 године.

Конвенција за побољшање судбине рањеника и болесника у оружаним снагама у рату, Конвенција за побољшање судбине рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага, као и Конвенција о заштити грађанских лица за време рата посебно регулишу и разрађују систем побољшања животних услова у рату и поступака према лицима на која се поједина конвенција односи. Међутим, детаљније излагање и разматрање разних питања која обухватају ове конвенције прешли би оквиру овог чланка. Овде треба напоменути још и то да је наша држава ратификовала свих пет поменутих конвенција из 1948 и 1949 године, стављајући неке мање оградe уз поједине њихове чланове. Те се резерве углавном односе на извесно чвршће обезбеђивање одговарајућих поступака у вези са побољшањем судбине ратних заробљеника, рањеника и болесника оружаних снага у рату.

Ратификујући ове конвенције, наша је земља преузела и обавезу „... да ће предузети потребне законодавне мере да утврди одговарајуће казнене санкције које ће се применити на лица која учине или издају налог да се учини која од тешких повреда из ове конвенције...“. И заиста, извршавајући ту међународну обавезу, наша држава је у посебној глави свог Кривичног законика од 1951 године унела кривична дела против човечности и међународног права. У тој су глави, поред кривичног дела геноцида, унети и ратни злочини и то: ратни злочини против цивилног становништва, рањеника, болесника и заробљеника; организовање група ради вршења геноцида и ратних злочина, противправно убијање или рањавање непријатеља, повреда парламентарара, сурово поступање са рањеницима, болесницима и ратним заробљеницима, уништавање културних и историских споменика и злоупотреба знака Црвеног крста.

Појам кривичног дела геноцида није обухваћен појмом ратног злочина због тога што се геноцид по неким својим посебним елементима разликује од појма ратног злочина. „Геноцид је кривично дело потпуног или делимичног уништавања неке националне, етничке, расне или верске групе“. Према томе, код ове врсте злочина делатност треба да буде управљена обавезно против неке групе. Сем тога, кривично дело геноцида може се извршити не само за време рата него и за време мира. То су два битна обележја кривичног дела геноцида која га деле од кривичног дела ратног злочина. Наш Кривични законик је кривично дело геноцида окарактерисао као врло тежак зло-

чин и за њега је предвидео могућност осуде кривца и најтежом — смртном казном.

По нашем Кривичном законнику ратни злочини против цивилног становништва, рањеника, болесника и заробљеника углавном обухватају оне поступке који се по одредбама одговарајућих женевских конвенција из 1949 године сматрају као теже повреде тих конвенција. То су убиства, мучења, нечовечна поступања, вршење биолошких експеримената, наношење великих патњи, повреде телесног интегритета или нарушавање здравља лица која штите донете конвенције итд. У дефиницији сваког од наведених ратних злочина у нашем су Кривичном законнику побројани и други поступци који су специфични за поједине ратне злочине.

И у случајевима када се према болесницима или са заробљеницима не врше радње које су посебно предвиђене као ратни злочин, али ако се са њима поступа противно општим начелима и правилима међународног права, наш Кривични законик предвиђа да је учињен ратни злочин суровог поступања са рањеницима, болесницима и заробљеницима. У одбрани човечности за време рата, наш Кривични законик заштићује и непријатеља који је положио оружје или се безусловно предао или нема средстава за одбрану, пре но што је постао заробљеник, те и у тим случајевима забрањује његово убијање или рањавање. Посебним одредбама забрањена је свака употреба знака или заставе Црвеног крста у сврхе за које по женевским конвенцијама није дозвољена њихова употреба. Исто тако Кривични законик предвиђа заштиту парламентарара (забрањено је њихово убијање, рањавање, вређање, задржавање и др.) и заштиту културних и историских споменика за време рата или оружаних сукоба. Због тежине дела и велике опште друштвене опасности ратних злочина наш Кривични законик је прописао врло строге казне, а за неке злочине чак и могућност осуде смртном казном.

Овакав оштар став нашег законодавства према кривцима за кривична дела геноцида и ратних злочина произашао је у првом реду из дубоких моралних и хуманитарних осећања наших народа, на којима се заснива наша борба за заштиту човека и човечности за време рата како на међународном тако и на унутрашњем плану. С друге стране, такав је став произашао такође из врло тешког искуства које су наши народи имали са ратним злочинцима (нарочито у Другом светском рату).

Као што се види, у наш Кривични законик нису унети „злочини против мира“, који су наведени у Статуту Међународног војног суда. То је, свакако, учињено зато што су такви злочини код нас, с обзиром

на наше друштвено уређење, немогући. Зато и уношење и тих кривичних дела у наш Кривични законик не би имало ни практичног оправдања ни стварне потребе. Поред тога треба истаћи да је наша држава у својој политици заштите човека за време рата отишла у свом Кривичном законiku и даље од обавеза које су за њу произилазиле из женевских конвенција од 1949 године. Тако су у наш Кривични законик унета као кривична дела (са одређеним кривичним санкцијама) и извесни ратни злочини, који имају свој међународни основ у Правилима о законима и обичајима при вођењу рата, која су била приложена уз Хашку конвенцију из 1907 године (противправно убијање или рањавање непријатеља, повреде парламентарара, уништавање културних и историских споменика). Тиме су у наше позитивно кривично законодавство унети као кривична дела и извесни поступци за време рата, који иначе нису ушли у кривично законодавство многих других земаља.

Наша земља је увек потпомагала прогресивна настојања међународних организација. Она је то чинила, а чини и сада, у области Међународног ратног и Кривичног права. Она је преузимањем у свој Кривични законик међународних кривичних дела непосредно из међународних уговора истовремено изразила и своју пуну солидарност са настојањима међународне заједнице у сузбијању ратних злочина.

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Мајор ПЕТАР ТРКУЉА

„О ОДБРАНИ У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА“

У чланку који је под горњим насловом објављен у „Војном делу“, бр. 7/54, при анализи могућности које има позициона одбрана у савременим условима и узрока због којих је нападач у току Другог светског рата успевао да релативно брзо слама позициону одбрану, писац је дошао до закључка: „да оваква позициона одбрана не може остварити циљеве који јој се постављају“, па је препоручио једну нову варијанту одбране.

Према варијанти коју писац препоручује, одбрана треба да буде организована на знатно већој дубини него при досадашњој позиционој одбрани, а њено извођење треба поделити на два изразито одвојена периода: „чисто одбранбени (више пасивни) период... и покретни — активни период“. Код пешадиске дивизије предвиђа се ешелон јачине око четири батаљона, који изводи „пасивну“ одбрану, и „активни“ ешелон од око пет батаљона. „Пасивном“ ешелону (који поседа прве три линије положаја на фронту од око 12 км) не дозвољава се вршење противнапада и других активних радњи, а „активни“ ешелон (који се налази у дубини до 18 км од предњег краја) има задатак да најпогоднијим правцем и у најпогодније време врши противнападе, односно да активно дејствује на непријатеља.

Са извесним поставкама ове варијанте, као што су: начин постројавања и извођења одбране првог ешелона, дубина на којој се организује и изводи одбрана, подела одбране на „пасивни“ и „активни“ период и подела снага на истоимене ешелоне, итд., — не бих се могао сложити из ових разлога:

а) Према распореду снага првог ешелона, како то предлаже писац, једна стрељачка чета на првој линији положаја треба да брани рејон ширине и дубине до 3 км. А пошто ће на толиком фронту на правцу главног удара нападач вероватно нападати снагама јачине 6—9 чета, мислим да једна браниочева стрељачка чета не би могла спречити његов јуриш и нанети му осетније губитке, тако да би нападач, без већих губитака успео поступно да заузме све три линије положаја.

б) Снаге нападача сигурно неће бити у кордонском распореду, већ ће на правцу главног удара бити груписане главне снаге, док ће се на помоћном правцу само везивати браничеве снаге. Бранилац не би могао, чак и када би сигурно знао нападачев правац главног удара, на том правцу груписати јаче снаге, јер би му један део фронта остао

потпуно незаштићен ако би се за рачун тежишта одбране једна стрељачка чета на мање угроженом делу фронта морала развити на фронту знатно ширем од 3 км.

Ако би браниоачеве снаге, на које нападач не врши јачи притисак, остале неактивне (ако не би вршиле противнападе), неизбежно би се десило да нападач потуче снаге на правцу свога главног удара, затим би, обезбеђујући се делом снага од браниоачевог активног ешелона, могао ударити у бок оних браниоачевих снага које је раније са фронта само везивао. Тако би браниоачеве снаге, одређене за вођење пасивне одбране, биле тучене по деловима.

Писац предвиђа поступно повлачење браниоачевих снага са првих линија, поседање наредних линија и даље пружање отпора по дубини. Мислим да овако слабе снаге у првим линијама, које претходно претрпе јачи удар нападача, не би више биле способне за пружање успешне одбране по дубини, те би наредни положаји, иако уређени, остали непоседнути и небрањени.

Пошто би у таквој ситуацији дошло до увођења у противнапад другог (активног) ешелона дивизије, то би, уствари, овај био принуђен да води сусретну борбу, свакако, при повољнијем односу снага за нападача.

в) Подела снага на два ешелона: пасивни — за вођење одбране и активни — за извршење противнапада, мислим да би била нецелисходна (без обзира на њихов бројни однос), и то из више разлога.

Прво, кад би бранилац свој задатак извршавао претежно пасивном одбраном, онда би се безмало све његове снаге налазиле у рововима и давале би отпор нападачу по целој дубини одбране. Нападач би, имајући иницијативу у својим рукама, могао да концентрише своје снаге и створи такву надмоћност (нарочито у артиљерији и тенковима) да би на изабраном делу фронта могао сигурно сломити браниоца. Према томе, иако не би имао општу надмоћност, нападач би ипак постигао успех, јер би био у могућности да туче браниоца по деловима.

Друго, кад би бранилац свој задатак извршавао претежно активним радњама (противнападима), онда би се само мањи део његових снага налазио у рововима и изводио одбрану, а главне снаге би биле у дубини и одатле вршиле противнападе. У том случају се поставља питање: да ли би браниоачеве снаге одређене за пасивну одбрану успеле да истроше нападача до те мере да се браниоцу омогући успешно извршење противнапада главним снагама? Свакако, не би. Сем тога, бранилац не би искористио у пуној мери ни преимућства која му пружа одбрана ако би своје јаче снаге остављао за противнапад. Према томе, у овом случају би слабије браниоачеве снаге које изводе одбрану биле тучене и дошло би до судара на отвореном пољу између нападача и браниоачевих снага предвиђених за противнапад, и то при општем односу снага неповољнијем за браниоца.

Најзад, кад би бранилац исти значај придавао и пасивној одбрани и противнападима, он би тада вероватно око $\frac{2}{3}$ до $\frac{1}{2}$ снага ангажовао за пасивну одбрану, а око $\frac{1}{3}$ до $\frac{1}{2}$ за вршење противнапада,

што би у оквиру пешадиске дивизије износило два пешадиска пука или нешто мање за пасивну одбрану, а један пук или нешто више за противнападе. И у овом би случају оваква одбрана била оптерећена недостацима изнетим у прва два случаја, јер би нападач на изабраном правцу могао да групише све своје снаге (чак и не нападајући на помоћним правцима) и да најпре пробије пасивну одбрану на једном месту (правцу), а затим да по деловима уништава снаге које изводе одбрану на другим отсесима фронта. Најзад, браниочев други ешелон, који би кренуо у противнапад тек кад се открије правац нападачевог главног удара, свакако не би на време стигао, поготову ако се има у виду да нападачева авијација може тај покрет успорити, а некад и потпуно укочити. Дакле, свака подела одбране на пасивни и активни период, по моме мишљењу, довела би браниоца до неуспеха.

г) Ако бисмо и прихватили поделу одбране на пасивни и активни период, односно поделу снага на део за вођење пасивне одбране и део за вршење противнапада, сматрам да се не би могла именовати јединица у чијем би се оквиру та подела извршила, јер би то зависило од много чинилаца, као: задатка јединице која се брани, јачине непријатеља који се очекује, погодности земљишта за одбрану, итд. Кад би се, на пример, очекивао напад знатно јачег непријатеља и кад би корпус имао задатак да одбраном на целој дубини створи повољне услове за противофанзиву (противудар) свежих снага које се доводе из дубине, можда би у том случају (кад би се вршила подела снага по предложеној варијанти) читаве дивизије могле бити одређене за извођење пасивне одбране. У другом случају, кад се очекује напад слабијих непријатељских снага, а положаји су за одбрану погодни, пешадиска дивизија би могла добити задатак да сломи нападача испред предњег краја, а затим да га противнападом одбаца или потпуно порази. Тада би можда било довољно да се одреди неколико батаљона за пасивну одбрану, а остале снаге за извршење противнапада, што значи да би се подела на пасивни или активни ешелон вршила у оквиру дивизије. Дакле, очигледно је да се не може говорити о подели једне одређене јединице на пасивни и активни ешелон. Најзад, изгледа да потчињене јединице (из састава веће јединице која је подељена на пасивни и активни ешелон) немају могућности да се и саме деле на ове ешелоне, већ морају да изводе одбрану на један, унапред одређен начин, тј. или само пасивно или само активно. А ово би, по моме мишљењу, спутавало у раду њихове команданте и неповољно утицало на успех одбране.

*

С обзиром на повећање ватрене и ударне моћи савремених армија, слажем се са мишљењем писца да треба приступити озбиљној анализи позиционе одбране каква је била у Другом светском рату и њеној организацију и извођење прилагодити новим условима. Али, сматрам да ни у ком случају овакву одбрану не треба потпуно одбацити, јер се ни услови под којима би се изводила одбрана у будућем рату нису досада из основа изменили. По моме мишљењу, од-

брана ће се и убудуће, као и досада, примењивати кад год напад није могућ или није целисходан, а примењиваће је она страна која је слабија или чија надмоћност није толико велика да би могла прећи у напад. Међутим, садашња организација одбране пешадиске дивизије у позиционој одбрани, која поседа и брани фронт ширине око 10 км, а по дубини главни одбранбени појас дубине око 6 км, по моме мишљењу, има озбиљних недостатака. Пре свега, нападачу се пружа могућност да привуче довољно снага и техничких средстава на полазни положај и да својом снажном ватром толико неутралише браниочева снага на главном положају да омогући релативно лак покрет својој пешадији и тенковима. Зато би, по моме мишљењу, одбрану требало организовати на нешто већој дубини и главни положај повући у дубину одбране. При томе би се главни одбранбени појас начелно састојао из четири положаја, од којих би други положај већином био главни. Међутим, који ће се положај уредити као главни (први, други или трећи) зависиће од многих чинилаца, а највише од земљишта и потребе да се нападач доведе у заблуду о његовом стварном протезању, као и од тога да ли се одбрана организује у непосредном додиру са нападачем или ван додира.

Ако се други положај уређује као главни, онда фортификационо уређење првог положаја може бити и слабије од уређења другог положаја, али ипак толико солидно да нападач добије утисак да је то главни положај. У том циљу инжињерске радове на другом (главном) положају треба што боље маскирати, а на првом положају изводити запречавање и лажне радове како би нападачу изгледао боље утврђен од другог положаја. Његова дубина заједно са лажним инжињерским радовима могла би да достигне 1.000—1.500 м.

Ако би бранилац успео да обмане нападача о протезању главног положаја, резултати би били очигледно велики: нападач би на први положај вршио артиљерску и авијацијску припрему и изводио напад главним снагама, а по извршењу пробоја првог положаја сматрао би да је наступио период борбе у дубини, те би приступио децентрализацији командовања и промени ватрених положаја знатног дела артиљерије и вероватно би у таквом поретку избио пред предњи крај главног положаја браниоца.

Ако пак, бранилац не би успео да обмане нападача о протезању главног положаја, први положај би ипак одиграо значајну улогу, јер би његовим постојањем главни положај био заштићен од масовне и прецизне артиљерске ватре са нападачевог полазног положаја. Поред тога, нападач би био принуђен да напада и први положај извесним својим снагама уз подршку артиљерије и да на тај начин трпи губитке у живој сили и материјалу. Тиме би се, свакако, смањивала ударна моћ нападача на главни положај и омогућило браниоцу да благовремено открије правац његовог главног удара.

У сваком случају, мислим да је постојање првог положаја (организованог на овај начин) оправдано, јер приморава нападача: или да продужи напад на главни положај одмах по овлађивању првим положајем, или да поново врши припрему напада на други (главни)

положај. Ако одмах продужи са нападом, његов борбени поредак при нападу на други положај неће бити тако хомоген као при нападу на први положај, јер ће борба по дубини захтевати извесне промене у борбеном поретку. Ако поново врши припрему напада онда му је потребно извесно време које може само компромитовати сам напад.

Зато, кад год је могуће треба тежити да се *други положај* избере на топографски најјачем земљишту и да се фортификациски организује као главни положај, стим да отстојање његове прве линије ровова од задњих отпорних тачака првог положаја буде 1.000—1.500 м. А пошто се највећи део нападачеве артиљерије поставља на полазном положају на 2—3 км од браниоачевог предњег краја, то би гро нападачеве артиљерије у најгорем случају за браниоца могао да буде на удаљењу око 4 км од предњег краја његовог другог положаја. Ако се томе дода још и дубина другог положаја, онда је очигледно да ни нападачева оруђа за непосредно гађање ни његови минобацачи не могу тући браниоачев други положај. Уколико би нападач осетио да се и на другом положају налазе знатне браниоачеве снаге, он би био принуђен да изводи артиљериску припрему једновремено на први и други положај. Тада би по другом положају дејствовала само оруђа са већим дометом док би се неутралисање, вероватно, вршило површински и без већег ефекта. А ако би нападач после пробоја првог положаја избио пред предњи крај главног положаја браниоца у борбеном поретку, као да му претстоји борба по дубини, он би, вероватно, претрпео неуспех, а можда и потпун пораз.

Трећи и четврти положај би требало уређивати слично резервном положају у позиционој одбрани, стим да удаљење прве линије ровова трећег положаја од задњих отпорних тачака другог положаја не би требало да износи више од 500—1.000 м. То значи да ова два положаја треба да чине једну целину у организацији ватреног система по дубини. Удаљење између трећег и четвртог положаја могло би бити и веће (1.000—1.500 м).

На овај начин би читава дубина дивизиског појаса одбране износила 7—10 км. Ако би отстојање између појединих положаја било веће, била би отежана интервенција јединица са задњих положаја у борби за предње положаје, а подршка делова који се повлаче са првих положаја била би онемогућена, те би непријатељ могао да туче браниоца по деловима, односно по положајима. Ако би удаљење између положаја било мање, одбрана би била одвећ плитка, те би нападач успевао да скоро у једном налету упада из једног положаја у други. Мада би за солидно инжињериско уређење одбранбеног појаса, при оваквој организацији, требало више времена и доста радне снаге, ипак би се тај недостатак могао отклонити масовном употребом машина и ангажовањем цивилног становништва при утврђивању.

Ако би се *други положај* узео као главни, онда би борбени поредак дивизије, по моме мишљењу, требало постројавати у два ешелона (начелно два пука у првом, а један у другом ешелону), стим што би пукови првог ешелонаседали први, други и трећи положај, а пук из другог ешелона четврти положај. На овај начин отсек одбране

једног пешадиског пука првог ешелона износио би просечно око 5 км ширине и око 5 км дубине. Његов борбени поредак могао би имати два ешелона и резерву, који би се могли постројавати на више начина. Ако би се други положај организовао као главни, природно је да би на њему требало поставити јаче снаге. То значи да би први положај пуковског отсека бранио први ешелон пешадиског пука јачине око једног батаљона, други положај — други ешелон пука (јачине око два батаљона), док би се на трећем положају налазила пуковска резерва — једна стрељачка чета извучена из првог или другог ешелона.

Снаге на првом положају могле би се скоро равномерно распоредити у првој и другој линији ровова, стим што би организовале одбрану по водним отпорним тачкама, са мањим или већим међупросторима који би се бранили унакрсном ватром. За одбрану важнијих праваца могле би се организовати и четне отпорне тачке. Ако би ситуација била неизвесна (нарочито у погледу правца ангажовања јачих непријатељских снага), батаљонска резерва, јачине до једног стрељачког вода, служила би за ојачање прве и друге линије ровова тамо где би непријатељ вршио продор јачим снагама.

Иза друге линије ровова треба постављати поједина оруђа ради ојачања дејства снага у првој и другој линији ровова и прихвата кад се ове буду повлачиле. После пробоја првог положаја, снаге које су га браниле повукле би се на трећи положај и ушле у састав пуковске резерве. По моме мишљењу, најбоље би било када би борбени поредак пешадиских батаљона на другом положају био у два ешелона, тако да се у првој и другој линији ровова распореде по две стрељачке чете, а у трећој линији ровова једна чета.

Пошто ће у борби за први положај нападач вероватно морати да изрази свој правац главног удара, највероватније је да за напад на други положај неће вршити веће прегруписавање снага. То значи да ће команданти батаљона на другом положају имати довољно времена да пре напада на свој предњи крај изврше потребне измене у своме борбеном поретку ако њихово почетно груписање снага није било целосходно. Они то могу остварити маневром мањих снага по фронту у првој и другој линији ровова или њиховим ојачавањем на најважнијем правцу делом снага из треће линије ровова (из резерве).

Кад отпочне борба за други положај, нападачев притисак неће бити равномеран, чак ни на рејоне одбране појединих стрељачких чета, а поготову на фронту одбране батаљона и већих јединица. Због тога ће и бранилац моћи да употребљава своје резерве на више начина. Тако, например, ако би непријатељ био знатно надмоћнији, батаљонска резерва би могла имати задатак да из треће линије ровова прихвати делове који се повлаче из прве и друге линије, не дозвољавајући непријатељу да изиђе на гребен и да после тога, у повољном моменту, заједно са снагама које су се повукле и средиле на трећој линији ровова изврши противнапад. Ако би непријатељ (који иначе није знатно надмоћнији) успео да се уклони у предњи крај на извесном делу батаљонског рејона одбране, онда би се бата-

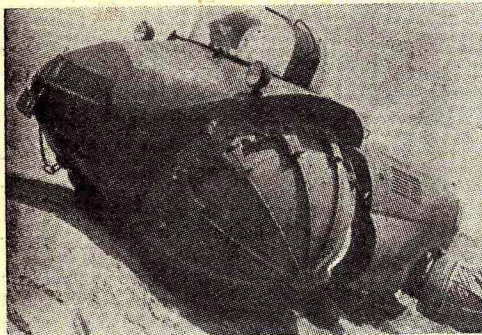
љонска резерва могла употребити са задатаком да маневром са задњег нагиба изврши бочни противнапад. Ако непријатељ не би успео у нападу на предњи крај или ако би слабијим снагама вршио само везивање браничевих снага, онда би батаљонске резерве могле вршити противнапад испред предњег краја, саме или заједно са делом снага из прве и друге линије ровова, тежећи да открију слаба места у нападачевом борбеном поретку. Тиме би се могли створити повољни услови за увођење у борбу пуковске, па и дивизиске резерве, и за извршење противнапада у бок нападачевих снага које су на другим местима извршиле дубље продоре. Понекад ће бити корисно да се на једном правцу једновремено употребе батаљонске и пуковска резерва (на пример, у случају ако је нападач успео да се уклени на споју батаљона, или у случају кад се нападач укленио у рејон одбране једног батаљона, а резерва суседног батаљона није много удаљена нити је ангажована борбом у рејону одбране свога батаљона — што ће у конкретној ситуацији регулисати командант пука). Исто тако, и дивизиска резерва (поред самосталне употребе) може учествовати у противнападу на истом правцу заједно са једном, а понекад и са обема пуковским резервама. У случајевима кад је нападач претрпео неуспех на главном положају или кад одбрана главног положаја у пуној мери зависи и одбрана целог дивизиског појаса, дивизиска и пуковска резерва ће најчешће једновремено вршити противнапад. Поред тога, у случају потребе и пуковске и дивизиска резерва (други ешелон) могу организовати и примити одбрану на својим положајима ради прихвата делова који се повлаче, као и ради даљег продужења одбране у целини која је претрпела неуспех на ранијим положајима.

*

Организација и извођење одбране у савременим условима, према варијанти коју сам изнео, изискују измене у многим досада усвојеним поступцима. Овде сам се задржао само на неким од њих и изнео своје мишљење које претставља само један од могућих начина решења ових питања.

SAD I ZEMLJE AMERIČKOG KONTINENTA

NOVO AMFIBISKO VOZILO

Američka firma *Marmon — Herrington Co.*, iz Indijanopolisa, izradila je novo amfibijsko vozilo koje je u stanju da savladuje močvare, mulj ili duboko blato kao i pesak, da se penje uz nagib od 65°, plovi po dubokoj vodi, ili da vozi drumom brzinom od 45 milja na čas. Veliki točkovi u vidu polulopte daju vozilu utoliko veću vučnu snagu, ukoliko je ono dublje utonulo u blato ili pesak. Vozilo je snabdeveno Fordovim motorom od 110 KS, ali u dubokoj vodi ima hidromlazni propeler (u isto vreme i krmu). Nazvano *Rhino*, ovo se vozilo može u vodi okrenuti oko sebe. Pored toga što će vozilo naći korisnu

primenu u oblasti poljoprivrede i eksploatacije petroleja, ono će biti upotrebljeno i u vojne svrhe.

(*The Army Combat Forces Journal*, novembar 1954)

ZEMLJE BRITANSKE ZAJEDNICE NARODA

NOV NOSAČ AVIONA ZA BRITANSKU MORNARICU

Nov britanski nosač aviona *Bulwark*, koji je nedavno dovršen, uključen je u sastav britanske Domovinske flote. Dva druga nosača iste klase, *Centaur* i *Albion*, takođe su dovršeni u toku 1954 godine. Sva tri broda naoružana su topovima 40 mm na većem broju postolja i snabdevena najmodernijim nišanskim spravama. Ovi brodovi imaju kao novinu uglastu palubu i spravu za sletanje sa ogleđalom. Obe ove novine nedavno su isprobane i u ratnoj mornarici SAD.

Uglasta paluba uvedena je da bi se avionima sa nosača obezbedilo sigurno sletanje i uzletanje i povećao prostor za parkiranje. To je, ustvari, jednostavan metod pomoću koga se paluba nosača iskorišćuje za sletanje i uzletanje pod uglom od 5° do 15° od centralne linije. Avioni koji se služe ovim sistemom lete iznad leve strane broda za vreme uzletanja, ostavljajući desnu stranu slobodnu za lansiranje aviona pomoću katapulte i parkiranje. U slučaju da se avion ne zaustavi prilikom sletanja pomoću jedne od žica za zaustavljanje, pilot jednostavno daje ponovo gas motoru i uzleće da bi još jednom pokušao sa spuštanjem. Na taj način, zahvaljujući novom sistemu, nisu više potrebne barijere za zaštitu parkiranih aviona.

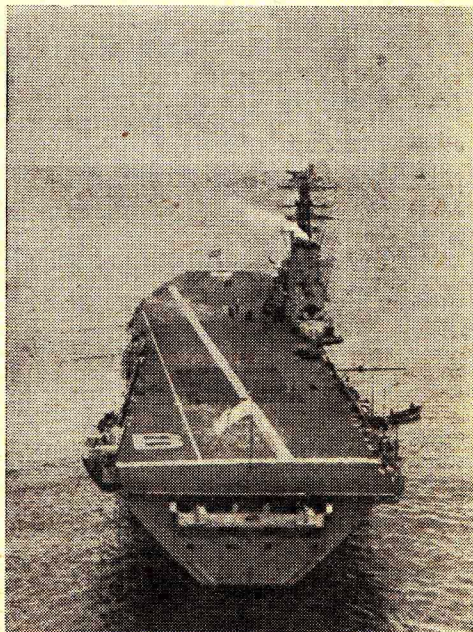
Sprava za spuštanje aviona pomoću ogleđala isključuje korišćenje čoveka — poslužioća i time omogućuje i operisanje brzih aviona sa nosača. Sprava za upravljanje spuštanjem aviona montirana je na levoj strani broda i ona ima čitav

niz svetiljki sa obeju strana ogledala koje ukazuju pilotu tačan ugao pod kojim se približava palubi. Pilot vidi položaj aviona u ogledalu pomoću jedne svoje posebne svetiljke. Ako bi se ova svetiljka pojavila iznad linije niza svetiljki, pilot će odmah znati da je njegov avion na suviše velikoj visini, te će se potruditi da popravi svoj položaj. Ako je svetiljka aviona na istoj visini na kojoj se nalaze ostale svetiljke, znači da se avion približuje pod tačnim uglom.

Novi nosači mogu da prime po 3 eskadrile. Nosač *Bulwark* upotrebiće se kao probni i školski brod i zato će dobiti specijalne eskadrile. Nosač iste klase *Albion*, sada u sastavu Sredozemne flote, snabdeven je jednom eskadrilom aviona tipa *Sea Hawk* marke *Hawker*, jednom eskadrilom aviona *Wynvern* marke *Westland* i jednom eskadrilom protivpodmorničkih aviona kao i helikopterima za rad na spasavanju.

Nova klasa nosača snabdevena je naročitim avionskim liftovima sa električnim motorima od po 100 KS koji prenose avione iz hangara ispod palube na palubu i natrag. Nosač aviona *Bulwark* snabdeven je i reflektorima za noćno letenje.

(Britanska informativna služba, 20 novembar 1954)

Nosač aviona *Bulwark*

POJAČANJE ODBRANE AUSTRALIJE

Nedavno su objavljeni planovi za pojačanje i reorganizaciju oružanih snaga Australije. Nove mere stoje u neposrednoj vezi sa obavezama koje je ova zemlja primila u okviru SEATO-a¹⁾, povodom čega je načelnik australiskog Generalštaba vodio razgovore sa britanskim i američkim vojnim predstavnicima, kako bi planovi za odbranu Australije bili uklopljeni u opšti sistem odbrane Zapada.

Australiska vlada će koncentrisati svoje napore na ojačanje odbrane zemlje pomoću izgradnje jakih oružanih snaga, naročito u pogledu mornarice i vazduhoplovstva. Za 1954 godinu već je bio predviđen iznos od 4 miliona funti za modernizaciju vazdušnih baza u Severnoj Australiji i na istaknutim ostrvima oko nje. Ova vazдушna uporišta treba da australiskim avijaciskim eskadrilama omoguće kontrolu zona između aziskog kopna i same Australije. U okviru ovog programa izgradnje pristupiće se produžavanju poletnih staza i modernizaciji aerodroma u Darwinu, na severnoj obali, Port Morezbija, na Novoj Gvineji, itd. Australisko Ministarstvo vazduhoplovstva već je preuzelo upravu nad mnogim aerodromima u Kvinslendu, koji su u toku rata bili izgrađeni za operacije na Novoj Gvineji.

Naoružanje australiskog vazduhoplovstva, koje je opremljeno bombarderima *Lincoln* i *Neptune*, kao i lovcima *Meteor*, biće modernizovano uvođenjem

¹⁾ Skraćenica za Pakt o odbrani Jugoistočne Azije.

mlaznih lovaca australiske proizvodnje, čiji je prvi kontingent već predat vazduhoplovstvu. Ovi će lovci imati svoje baze u Kvinslendu i Darwinu.

Obraćće se posebna pažnja povećanju pokretljivosti avijacije, kako bi njene jedinice bile osposobljene da preduzmu prekomorske letove u najkraćem roku — ukoliko se ukaže potreba.

Australiska ratna mornarica će u periodu 1954/55 raspologati sa 2 nosača aviona, 6 fregata i nizom manjih brodova, a 2 od njenih 5 eskadrila biće naoružane avionima tipa *Gannet*, a 1 *Sea Venom*. Modernizovanje ostalih dveju eskadrila takođe će uslediti u doglednom vremenu. Pored toga, izvestan broj ratnih brodova (3 razarača, 4 brze protivpodmorničke fregate) već je u toku izgradnje ili je poručen.

Što se tiče kopnene vojske, njena izgradnja i reorganizacija treba da se razvija u pravcu što jače decentralizacije, koja predviđa prenošenje veće odgovornosti na pojedine starešine, kao i veliku nezavisnost u odnosu na pomoćne službe i pozadinu.

Smatra se da je današnja jačina australiske kopnene vojske oko 153.500 ljudi; ona se deli na regularni kadar od 24.000, Građanske vojne snage (*Citizen Military Forces*) od 81.500, Nacionalnu službu (*National Servicemen*) od 13.500 i Školske kadete — 34.500 ljudi. To su najjače snage koje je Australija ikad imala za vreme mira. U 1954/55 budžetskoj godini, za opremu i naoružanje predviđena je rekordna suma od 18,4 miliona australiskih funti, tj. za 9,6 miliona više no u ranijoj godini.

S obzirom na to da nije isključeno da će se u budućnosti ponovo pojaviti potreba za prebacivanjem australiskih snaga u Jugoistočnu Aziju, u Kvinslendu je, kod Kanungre, ponovo otvoren centar za obuku u *borbama u džungli*. Ovaj je centar bio izgrađen u toku prošlog rata.

(*Neue Zürcher Zeitung*, 30 oktobar 1954)

FRANCUSKA I ZEMLJE BENELUKSA

PROTIVAVIONSKO NAORUŽANJE SAVREMENIH FRANCUSKIH RATNIH BRODOVA

U cilju obezbeđenja bliske PA odbrane na brodovima svog novog pomorskog programa, Generalštab francuske mornarice se još 1946 godine opredelio za automatski top 57 mm *Bofors*.

Kalibar automatskog topa 40 mm *Bofors*, kome su skoro sve mornarice prepustile ulogu bliske PA odbrane u toku Drugog svetskog rata, ocenjen je u posleratnom periodu kao nedovoljan i konačno je izbor pao na automatski top 57 mm *Bofors* koji gađa brzinom od 120 zrna u minuti i čije zrno, težine 3 kg, ima neobično osetljiv udarni upaljač.

Francuska tehnička služba za izgradnju i naoružanje brodova dobila je pritom zadatak da prouči:

— najpre, jedan lafet koji bi se docnije preradio u pravu turelu, podešenu da na istom postolju nosi 2 topa 57 mm;

— zatim, telenišansku spravu, ostale računске sprave i telekomunikacije kod istih oruđa.

U svom konačnom obliku, turela za 2 topa 57 mm teži od 16—19 tona, što zavisi od debljine zaštitnog oklopa. Pritom ona pokazuje sledeće karakteristike:

— hlađenje topova vrši se pomoću vode;

— postoji uravnoteženost kod delova koji osciliraju čak i za vreme trzanja oruđa;

— usled težine same turele, okretanje se izvodi po duplom žlebu;

— svako oruđe raspolaže neposredno, u samoj tureli, sa 80 zrna, što mu omogućuje ili gađanje sa više rafala bez pomoći poslužilaca ili, praktično, uz pomoć poslužilaca, obezbeđuje neprekidno snabdevanje oba oruđa;

— početna brzina zrna je 865 m/s;

— upravljanje se vrši pomoću telekomunikacija na osnovu podataka koji se dobijaju preko elektronskog daljinomera, računskih sprava i radara;

— nišanjenje je nezavisno, tj. omogućeno je nezavisno nišanjenje kako jednom tako i drugom poslužiocu koji se nalaze s jedne i sa druge strane oruđa, tako da oni mogu da rade na uređajima koji im omogućuju nišanjenje po pravcu i visini;

— obrtanje turele vrši se pomoću motora koji se pokreće putem magnet-skih amplifikatora, mada se nezavisno od toga okretanje može vršiti i pomoću telekomunikacija.

Što se tiče telenišanske sprave, ona je stabilna i rad se sa njom vrši električnim putem; stim što je u mogućnosti da automatski prati radar; ona ima telemetar i radarsku antenu.

Sve sprave za računanje pokreću se električnim putem.

Probna gađanja prve grupe ovih oruđa, koju su sačinjavala 4 dupla lafeta sa automatskim gađanjem, a koja su vršena na moru, dala su vrlo zadovoljavajuće rezultate koji su premašili, naročito u pogledu tačnosti, sve prethodne proračune.

Ovi su topovi namenjeni za naoružanje novih francuskih ratnih brodova.

(*La revue maritime*, decembar 1954)

VAZDUŠNA ODBRANA HOLANDIJE

Budžet za vazдушnu odbranu Holandije predviđa formiranje vazduhoplovstva od 6 eskadrila presretača, 3 eskadrile lovaca za letenje po svakom vremenu, 1 transportne, 2 izviđačke i 4 eskadrile za artiljerisko osmatranje. Ova će avijacija dobiti oko 254 miliona dolara za nabavku novih lovačkih aviona i radarske opreme. Bilo je predviđeno da 70% aviona prve linije bude završeno krajem 1954.

*

Holandska je vlada postavila zahtev za utrošak od oko 30,5 miliona dolara za proizvodnju vojnih aviona. Najveći iznos novca predviđen je za izgradnju *Hunter*-a, pod licencom, dok će ostatak biti upotrebljen za *S-14 Mach Trainer* — školske mlazne avione.

(*Military Review*, novembar i decembar 1954)

ŠVAJCARSKA

MIŠLJENJE ŠVAJCARSKOG KOMANDANTA PEŠADIJE O ATOMSKOM ORUŽJU

Čitavom nizu diskusija koje se u zadnje vreme vode po pitanju uloge i značaja novog atomskog oružja, kao i oko toga da li to oružje i u kojoj meri može da zameni pojedine dosadašnje rodove vojske, treba dodati i ovo mišljenje pukovnika Vebela — komandanta pešadije Švajcarske armije. Među mnogobrojnim unakrsnim pitanjima koje su mu novinari romanskih kantona Švajcarske nedavno uputili, odnosno više među odgovorima pukovnika Vebela, treba izdvojiti nekoliko važnijih kao, naprimer, pitanje kakvu će ulogu imati da odigra pešadija u slučaju eventualnog atomskog rata.

»Pešadija će i ubuduće zadržati svoj puni značaj« odgovorio je odlučno pukovnik Vebel. »Atomsko oružje (taktička bomba ili top), s obzirom na veliku cenu koštanja ovih oružja, biće verovatno upotrebljeno samo za uništavanje onih ciljeva koji se isplate. Zauzimanje (posedanje) terena, čišćenje izvesnog zemljišta, ostaće i dalje tipični zadaci pešadije kojoj se samo može suprotstaviti opet pešadija. Ovaj rod vojske biće jedini koji će se moći održati u oblasti izloženoj dejstvu atomskog oružja, jer je samo ona u mogućnosti da se ukopa u odgovarajuće zaklone. Ona jedina može, čak i posle najstrašnijeg razaranja, da nastavi sa kretanjem

svuda, odnosno da se bori. Dakle, ne postavlja se pitanje osporavanja vrednosti »pešaka«, odnosno pešadije — kraljice bitke«.

Da bi pešadija mogla da ispuni ovaj svoj zadatak, njenom obučavanju treba pristupiti sa više plana nego što je to dosad bio slučaj. U tom su cilju usmerena i vežbanja — obuke svih pešadiskih škola u Švajcarskoj armiji. Nov način obučavanja pešadije prilično je složen usled mnoštva vatrenih sredstava stavljenih na raspoloženje pešadiskim jedinicama, kao što su: puška, mitraljeta, puškomitraljez, mitraljez, bomba, bestrzajno oruđe, tromblon, razne vrste mina, signalni pištolj, itd. Ovim oruđima treba još dodati razna sredstva za vezu (SE101) kojima strelci takođe treba da budu snabdeveni.

Pre nekoliko godina pojavila se interesantna zamisao da svaki pešak bude osposobljen da koristi sva sredstva koja stoje na raspoloženju pešadiskoj četi. Pokušaji da se stvori jedan takav univerzalan borac, koji bi znao da rukuje celokupnim pešadiskim naoružanjem, nisu doveli ni do kakvog rezultata. U želji da se produbi i proširi obuka jednog takvog borca, ispalo bi na kraju da on temeljno ne bi znao ništa. Ova zamisao zamenjena je pojmom specijalizacije: momentano je u švajcarskoj pešadiji oko 70% regruta obučeno za strelce (puška, mitraljeta, puškomitraljez, bomba), 20% za PT dejstvo (puška, mitraljeta, bestrzajno oruđe, tromblon, mina, bomba) i 10% za mitraljesce (puška, mitraljeta, mitraljez, bomba).

Za pojedince ovo osnovno znanje, stečeno u toku regrutske škole, može biti kasnije dopunjeno prilikom vežbi; međutim, to su samo izuzetni slučajevi, dok se kod većine ono ograničava na ponavljanje ranijih osnovnih znanja.

U vrhovima Švajcarske armije ne predviđa se uvođenje nekog novog oružja za pešadiju. Jedino pitanje koje se razmatra jeste eventualno usvajanje automatske puške koja je uvedena u naoružanje Atlantske armije. Međutim, pitanje realizacije ovog projekta još nije sazrelo za švajcarsku vojsku.

Nasuprot tome, glavnu brigu za komandanta švajcarske pešadije pretstavlja problem tenkova. Zasada je švajcarska pešadija opremljena samo za »blisku borbu«. Na taj način, poslužiocima bestrzajnih oruđa, tromblona, pa čak i PT topova biće potrebna, prema mišljenju pukovnika Vebela, nešto veća doza hrabrosti i nišanjenja u sačekivanju da se neprijateljske oklopne jedinice približe na potrebnu daljinu kako bi njihova oružja postala efikasna... i to pod pretpostavkom da ih pogode.

Jedino sredstvo koje treba suprotstaviti tenku je, po njegovom mišljenju, takođe tenk, pošto je samo on u stanju da se dobro suprotstavi oklopnim jedinicama, i to na prilično velikoj udaljenosti.

Iako se razgovor — intervju sa pukovnikom Vebelom — trebao teoriski da ograniči samo na pitanja iz domena pešadije, pukovnik je na ovaj način sam dodirnuo probleme od opšteg značaja po odbranu Švajcarske. U vezi stim pukovnik Vebel nije se pokazao pristalicom čestog pozivanja na vežbu pripadnika ovog elitnog dela Švajcarske armije (celokupan efektiv poziva se pod oružje jedanput u toku svake dve godine), pošto bi se, po njegovom mišljenju, »preskočene godine« mogle koristiti za stvaranje novih kadrova.

Komandant švajcarske pešadije dalje tvrdi da efektivni sa kojima sada raspolaže Švajcarska armija pretstavljaju neophodan minimum da bi mogli odgovoriti zadatku koji im je namenjen: zaštititi granice. Trenutno ti efektivni ne raspolažu nikakvom rezervom potrebnom za njegovo izvršenje. Bilo bi nužno da povećanje pojedinih godišta — klasa, koje će se tek pokazati od 1960 pa nadalje, bude iskorišćeno. On je, najzad, mišljenja da, ako već treba da se izvrši smanjivanje pojedinih efektivna, onda je mala verovatnoća da bi se to imalo da odnosi na pešadiju čiji je vojnici »najjevtiniji«, računajući ovde i njegovu opremu.

ZAPADNA NEMAČKA

M. R.: NAORUŽANJE ZAPADNE NEMAČKE

Na naoružanje Zapadne Nemačke treba gledati kroz prizmu posleratnih odnosa velikih sila i težnju za priključenjem vojno-ekonomskog potencijala te zemlje odbranbenom sistemu Zapada. Neposredno posle završetka rata, na teritoriji Zapadne Nemačke nije bilo nemačkih oružanih formacija, pošto je ta zemlja bila u Drugom svetskom ratu pobeđena, a njena armija uništena.¹⁾ Nešto kasnije dolazi do stvaranja prvih oružanih formacija — *Policija pripravnosti*, koja je formirana na bazi odobrenja konferencije ministara inostranih poslova zapadnih zemalja, održane u septembru 1950. *Policija pripravnosti* namenjena je isključivo za slučaj »državne nužde« a odobrena je u jačini od 30.000 ljudi. Zakonom od 16 marta 1953 formirana je i savezna *Granična zaštita* — ukupne jačine oko 20.000 ljudi, namenjena isključivo za obezbeđenje granice Savezne Republike. Tako su stvorene prve nemačke oružane formacije, koje u sklopu Ministarstva unutrašnjih poslova i danas postoje i koje sa Kriminalističkom i Saobraćajnom policijom dostižu ukupan broj od oko 140.000 ljudi.²⁾

Zaoštavanjem hladnog rata i izbijanjem rata u Koreji za zapadne zemlje problem naoružanja Zapadne Nemačke i njeno vezivanje za odbranbeni sistem Zapada postaje još akutniji. Tim putem su zapadne sile želele da dođu do znatnog ljudskog i ekonomskog potencijala, a raspolagale bi prostranom teritorijom potrebnom za razvoj snaga, raspored baza i manevar. Usled toga se još 1950 godine rodila ideja o stvaranju EOZ, u okviru koje je Zapadna Nemačka trebala da učestvuje sa značajnim efektivima i da zauzme vidno mesto. Međutim, EOZ nije mogla

¹⁾ Posle Prvog svetskog rata Nemačka je Versajskim ugovorom od 28 juna 1919 bila obavezna da raspusti oružane snage, da preda ili uništi skoro sav ratni materijal, da zauvek ukine Generalštab i vazduhoplovstvo, da primi okupaciju Rajnske oblasti od strane francuske vojske itd. Ipak, Nemačkoj je u cilju odbrane granice bilo dozvoljeno držanje oružanih snaga, i to: suvozemne vojske ukupne jačine 100.000 i mornarice od 15.000 ljudi. Od efektiva, određenih za suvozemnu armiju, ona je mogla da formira 7 pešadiskih divizija od po 3 pešadiska puka i 1 artiljeriskim pukom, i 3 konjičke divizije. Od naoružanja za te snage, pored osnovnog pešadiskog naoružanja, dozvoljeno joj je 288 topova kalibra manjeg od 105 mm i 1.226 mitraljeza. Nemačka je morala da razruši sve objekte stalne fortifikacije, osim utvrđenja Kenigzberg, Līcen, Pilau, Kistrin, Breslava i Glogau za koje je tačno preciziran tip i vrste naoružanja. Od celokupne ratne industrije mogla je da zadrži samo 32 fabrike.

(*Napomena:* Mnogi od ovih naziva su posle Drugog svetskog rata izmenjeni).

Mornarica je smela da ima 6 oklopnih brodova, 6 malih krstarica, 12 razarača i 12 torpednih čamaca.

Određeno je da armija bude dobrovoljačka, a rok službe je imao biti 12 godina. Na taj način se htelo izbeći stvaranje obučenih rezervista u Nemačkoj.

Radi kontrole izvršenja ovih odredaba, obrazovana je međunarodna vojna kontrolna komisija od 394 člana od kojih su najveći broj sačinjavali Francuzi i Englezi.

²⁾ Policijske snage u Istočnoj Nemačkoj znatno su jače i po nekim procenama dostižu cifru od preko 200.000 ljudi (uključujući tu Državnu bezbednost, Saobraćajnu i Kriminalističku policiju). Nešto preko polovine od ukupnog broja sačinjava t. zv. kasarnirana policija koja je organizovana po tipu regularne armije, a sastoji se od suvozemnih i vazduhoplovnih snaga i mornarice. U sastavu te policije u Istočnoj Nemačkoj postoji ukupno 7 formiranih divizija od kojih su 4 motostreljačke, a 3 mehanizovane. Sve su jedinice dobro naoružane i opremljene uglavnom ruskim materijalom. U sastavu vazduhoplovstva postoji 1 vazduhoplovna divizija, a u sastavu mornarice oko 60 plovnih objekata, uglavnom brodova male tonaže.

biti prihvaćena u prvom redu zato što je bila isključivo vojna organizacija i što se kroz EOZ nije predviđalo rešavanje političko-ekonomске i druge problematike koja je morala biti, naročito s obzirom na tadašnje francusko-nemačke odnose, preduslov svake vojne saradnje. Putem EOZ htela se ustvari graditi kuća s krova a ne od temelja. U Francuskoj je, pored toga, postojala bojazan da će usled svog stalnog političko-ekonomskog uspona, uz postojanje sopstvenih oružanih snaga, Zapadna Nemačka u EOZ postati faktor prvorazredne važnosti i obezbediti sebi dominantnu ulogu u toj organizaciji. Time bi Francuska bila u svakom pogledu dovedena u inferiorniji položaj u Evropi, a to bi, po mišljenju Francuza, moglo dovesti do neželjenih posledica na međunarodnom planu. Usled toga je francuska Narodna skupština odbila, avgusta 1954, da ratifikuje ugovor o EOZ, čime je on postao bespredmetan.

Propašću EOZ nije, međutim, skinuto s dnevnog reda i pitanje nemačkog vojnog doprinosa, već su tražena nova, alternativna, rešenja. Posle neuspele konferencije u Brislu, na kojoj je učinjen poslednji pritisak na Francusku da prihvati EOZ i posle kratkih i intenzivnih priprema, oličenih kroz put Idna i Dalsa po zapadnoevropskim prestonicama, održana je koncem septembra i početkom oktobra 1954 u Londonu konferencija ministara spoljnih poslova SAD, Engleske, Francuske, Zapadne Nemačke, Italije, Belgije, Holandije, Luksemburga i Kanade, koja je trebala da pronađe moguće forme vezivanja Z. Nemačke za odbranbeni sistem zapadnih zemalja. Na konferenciji je rešeno da se oživi i modifikuje Briselski pakt, da se Z. Nemačkoj da suverenitet i da se ona kroz Briselski pakt i NATO uključi u opšti zapadnoevropski odbranbeni sistem. Na taj bi se način Z. Nemačkoj omogućilo da, uz odgovarajuću kontrolu, stvori sopstvene oružane snage i izgradi (restaurira) svoju vojnu industriju. Zaključci, doneti na Londonskoj konferenciji, precizirani su i potvrđeni na pariskim konferencijama, a po ratifikaciji potpisanih ugovora od strane parlamenata zainteresovanih zemalja, odluke bi se mogle sprovesti i oživljavanje vojno-ekonomskog potencijala Z. Nemačke postalo bi stvarnost.

Na osnovu pariskih odluka, Z. Nemačka i Italija primljene su u *Zapadnoevropsku Uniju* (ZEU³) koju sada sačinjava sledećih 7 zemalja: Francuska, Engleska, Belgija, Holandija, Luksemburg, Z. Nemačka i Italija. Isto tako, Z. Nemačka je primljena u članstvo Atlantskog pakta (NATO). ZEU je prema tome regionalna organizacija koja je vrlo tesno povezana sa NATO-om i koja u sadašnjoj političkoj situaciji treba u prvom redu da reši problem vojne saradnje na liniji jačanja vojnog potencijala zapadnih zemalja. Po tom pitanju ona se vrlo malo razlikuje od EOZ, ali pored rešavanja vojne problematike, postoje i stremjenja da se putem i u okviru ZEU reši i problem francusko-nemačkih odnosa, koji treba da budu preduslov svake zajedničke, a pogotovu vojne, saradnje zapadnoevropskih zemalja. Osim toga, jedan od bitnih preduslova stvaranja ZEU jeste u tome što se kroz njega i Engleska jače vezala za sudbinu Z. Evrope obavezavši se na držanje 4 divizije i 1 grupe taktičkog vazduhoplovstva na teritoriji Z. Nemačke.

Buduće oružane snage Zapadne Nemačke. — Zapadno-nemački vojni doprinos u okviru ZEU, prema sadašnjim odlukama, bio bi isti kao što je bio predviđen i za EOZ. Po njemu će Z. Nemačka moći da opremi armiju od pola miliona vojnika. Od tih efektiva treba da bude formirano:

— u *kopnenoj vojsci*: 12 divizija, od kojih 6 motostreljačkih, 4 tenkovske i 2 mehanizovane. Za tu vojsku su predviđeni efektivi od oko 400.000 ljudi;

— u *mornarici*: oko 180 hiljada plovnih jedinica — namenjenih isključivo za zaštitu obale, sa oko 20.000 ljudi;

³) *Zapadnoevropska Unija* stvorena je Briselskim paktom koji su 17 marta 1948 godine potpisali ministri spoljnih poslova Francuske, Belgije, Holandije, Luksemburga i Engleske.

U vojnom pogledu Pakt je u osnovi značio početak posleratne zajedničke politike u pitanjima zapadnoevropske odbrane i predviđao je automatizam i svestranu vojnu i drugu pomoć u slučaju napada na bilo koju od zemalja članica Unije. Pakt je u suštini bio preventivna mera zaštite od eventualnog nemačkog napada. Osim toga, Pakt je predviđao saradnju na ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju u cilju postizanja maksimalne kooperacije radi obnove tog dela Evrope.

— u vazduhoplovstvu: oko 20 vazduhoplovnih pukova taktičke avijacije, sa oko 1.300 aviona i oko 80.000 ljudi.

Buduća nemačka armija je, kao što vidimo, po svom obimu ograničena, jer gore izneti efektivni određuju maksimalne snage i svako njihovo povećanje uslovljeno je prethodnom jednoglasnom odlukom saveta ZEU. Osim toga, armija bi u komandno-operativnom pogledu bila potčinjena SHAPE-u (Vrhovna komanda organizacije Atlantskog pakta u Evropi), a kontrolisana od strane organa ZEU i NATO-a.

Od vrhovnih vojnih organa formiralo bi se na osnovu sadašnjih predviđanja Ministarstvo narodne odbrane, koje bi se bavilo svim poslovima oko organizovanja oružanih snaga i narodne odbrane u celini. Pored toga, bila bi formirana *Vrhovna komanda oružanih snaga*, koja bi se bavila organizaciono-mobilizaciono-nastavnim poslovima, a brinula bi se i o snabdevanju opremom i naoružanjem buduće armije. Po nekim od navedenih poslova kao, naprimer, po pitanju snabdevanja i nastave, značajan uticaj bi vršio sam SHAPE.

Armija bi, pored toga, imala još i neka karakteristična obeležja od kojih je najinteresantnije navesti sledeća:

— Buduća Nemačka armija imala bi nacionalni karakter, koji bi se ogledao u tome što bi Z. Nemačka mogla formirati nacionalno homogene jedinice zaključno sa armijama, jer je, prema donetim odlukama, integracija predviđena tek na nivou komandi armijskih grupa, a u vazduhoplovstvu na nivou komandi taktičkog vazduhoplovstva (u okviru EOZ integracija je bila predviđena u korpusu, tako da su samo divizije mogle biti nacionalno homogene).

— Buduća bi armija bila kadrovska što znači da bi služila kao baza za obuku vojnih obveznika i kao jezgro za formiranje ratne armije. Očigledno je da bi u vezi toga buduća armija imala mirnodopski karakter, a kako bi izgledala ratna armija i da li bi u slučaju rata Z. Nemačkoj bilo dozvoljeno formiranje nekih novih jedinica, o tome se zasada ništa ne govori niti je što napisano.

Na osnovu takvog karaktera, armija bi bila sastavljena od profesionalno komandno-upravnog aparata, mobilisanog na dobrovoljnoj osnovi (pominje se broj od oko 150.000 dobrovoljaca — oficira, podoficira i vojnih službenika) i odgovarajućeg kontingenta (oko 350.000 ljudi) vojnih obveznika — mobilisanih na osnovu zakona o vojnoj obavezi koji treba da bude usvojen od strane Bundestaga, posle ratifikacije Pariskih ugovora. Interesantno je napomenuti da se, s obzirom na velike regrutske kontingente i ograničen obim armije, već sada postavlja pitanje da li će i kako Z. Nemačka uspeti da sve vojne obveznike — regrute propusti kroz službu u kadru. Vrlo je verovatno da bi Nemci nastojali da provedu kroz obuku sve ljudske rezerve, ali to neće moći učiniti u sklopu armije, nego će po svojoj prilici pokušati da nađu neke druge forme. U vezi toga, nedavno se u štampi pojavio i predlog generala Mantofjela da se Z. Nemačka policija pojača i reorganizuje tako da po efektivima bude identična regularnoj armiji.

Zapadnonemačka armija bi imala sopstvenu formaciju jedinica, koja bi se vrlo verovatno razlikovala i od formacije predviđene u okviru EOZ⁴⁾ i od forma-

⁴⁾ U okviru EOZ bili su predviđeni sledeći tipovi divizija:

— pešadiska divizija sa 3 pešadiska puka po 3 bataljona, tenkovskim bataljonom, 4 artiljeriska diviziona, od kojih 3 divizionu haubica 105 i 1 divizion haubica 155 mm, inženjerskim bataljonom, PA divizionom, sanitetskim bataljonom, izviđačkom četom i ostalim pomoćnim jedinicama; ukupna mirnodopska jačina trebala je da bude 13.000, a ratna jačina 15.600 ljudi;

— mehanizovana divizija sa 3 tenkovska bataljona, 6 pešadiskih bataljona, divizionom artiljerijom istom kao u sastavu pešadiske divizije, izviđačkim bataljonom i ostalim jedinicama kao i u pešadiskoj diviziji; ukupna mirnodopska jačina trebala je da bude 12.700, a ratna divizija bi se povećala za 2.000 ljudi;

— oklopna divizija sastava: 4 tenkovska bataljona, 4 pešadiska bataljona, diviziska samohodna artiljerija iste jačine kao i u pešadiskoj i mehanizovanoj diviziji, izviđački bataljon, inženjerski oklopni bataljon, bataljon ATS, intendantski bataljon i ostale jedinice kao i u sastavu pešadiske divizije. Ukupna mirnodopska jačina 12.700, a ratna divizija bi se pojačala za 1.900 ljudi.

cije NATO, jer su i jedna i druga pretrpele od strane nemačkih vojnih stručnjaka ozbiljnu kritiku. Na osnovu dosada iznetih gledišta može se pretpostaviti da bi Nemci nastojali da stvore pokretne jedinice sa velikom manevarskom sposobnošću, udarnom i vatrenom moći. Formacija divizija bila bi nešto manja od one predviđene za EOZ, a u okviru divizija postojale bi odgovarajuće tenkovske formacije i jaka artiljerija.

Već dosad su u Z. Nemačkoj vršene vrlo obimne pripreme za organizovanje oružanih snaga. Na tom poslu već više godina radi organ bonske vlade, t. zv. *Blankov uređ*, na čijem se čelu nalazi bivši sindikalni funkcioner Teodor Blank, sa generalima Hojsingerom i Špajdlom. Pošto su, prema tome, sva planiranja i druge pripreme već izvršeni, moglo bi se neposredno posle ratifikacije Pariskih ugovora prići konkretnim organizacisko-mobilizaciskim merama. No, i pored toga, po mišljenju stručnjaka, a i po izjavi kancelara Adenauera štampi, biće potreban rok od 3 godine dok Z. Nemačka formira, naoružava i obučuje jedinice. Toliki rok je potreban zato što treba prebroditi još čitav niz teškoća oko izbora kadra, obuke, smeštaja, naoružanja i, što je možda najvažnije, teškoća finansijske prirode.

Prema dosadašnjim procenama, ukupni troškovi opremanja buduće nemačke armije treba da dostignu iznos od oko 60 milijardi maraka. I pored toga što se predviđa da će u čitavom poduhvatu Z. Nemačka dobiti znatnu materijalnu pomoć od strane SAD, ipak su to ogromni izdaci i zasada se ne može predvideti kako će ih Nemačka vlada rešiti a da pritom ne izazove izvesne poremećaje na ekonomskom i finansijskom planu.

Proizvodnja naoružanja u Zapadnoj Nemačkoj. — Na osnovu pariskih odluka, Z. Nemačkoj je dozvoljena proizvodnja celokupnog klasičnog naoružanja, izuzev onog za koji je kancelar Adenauer dao obavezu da se neće proizvoditi na njenoj teritoriji. Ta obaveza obuhvata strategisku avijaciju, ratne brodove sa deplasmanom od preko 3.000 tona i podmornice veličine preko 350 tona. Pored toga, obaveza obuhvata kategorije ABC (Atomsko-Bakteriološko-Hemisko) naoružanja, dalekometna oruđa, dirigovane projektile i influentne mine. Ograničenja, dakle, nisu neprihvatljiva i čak bi se moglo reći da su odluke prilično »liberalne«, tako da bi Nemci, ustvari, mogli proizvoditi više kategorija naoružanja no što je to predviđao ugovor o EOZ.

Problem proizvodnje naoružanja rešen je na nedavnim konferencijama samo načelno, a početkom ove godine treba da se sastanu pretstavnici zemalja-članica ZEU da bi to pitanje rešili i u pojedinostima. Na tom sastanku, pored nekih tehničkih pitanja, treba da budu donete i odluke o francuskom predlogu za stvaranje francusko-nemačke zajednice za naoružanje i da se pretrese problem standardizacije naoružanja u okviru ZEU. Radi se, dakle, o dva vrlo ozbiljna pitanja. Trenutno se mnogo govori o mogućnosti francusko-nemačke saradnje u oblasti proizvodnje naoružanja i stvaranju zajedničkih vojno-industriskih preduzeća na teritoriji Severne Afrike. I jedna i druga strana su, izgleda, zainteresovane za takav način saradnje, ali postoji vrlo ozbiljan otpor tom planu od strane drugih članica ZEU, koje se boje da će razmahom francusko-nemačke kooperacije, njihova proizvodnja biti takoreći ugušena. Zbog svega toga vrlo je teško reći kako će naznačena pitanja biti rešena. Standardizaciju da i ne pominjemo, jer ona iz razumljivih ekonomskih razloga dosada nije rešena ni u okviru NATO-a, mada se na tom problemu radi već više godina.

Iako problem proizvodnje naoružanja na zadnjim konferencijama nije rešen, pitanje kontrole naoružanja ipak je rešeno i nju će vršiti organ ZEU-a — *Agencija za kontrolu naoružanja*. Odmah napominjemo da su mere kontrole znatno povećane i proširene u odnosu na one iz EOZ. Delokrug Agencije proteže se na evropske teritorije svih zemalja-članica ZEU, a ista će imati zadatke da putem proučavanja statističkih i budžetskih podataka iz izveštaja, kontrolom uvoza i izvoza i inspekcijom na licu mesta, kontrolise proizvodnju određenih vrsta naoružanja i zaliha uskladištenog materijala. U slučaju da ustanove neki prekršaj preuzetih obaveza, organi Agencije obaveštavaju o tome *Savet ZEU-a*, koji je dužan da preduzme odgovarajuće mere.

Prema dosad razrađenim listama koje još nisu definitivne, kontroli podležu sledeće kategorije naoružanja: ABC oružja; artiljeriska oruđa kalibra iznad 90 mm;

dalekometna oruđa; dirigovani projektili teži od 15 kg; sve vrste mina izuzev PP i PT; tenkovi (uključujući i tenkovske delove); ostala oklopna vozila teža od 10 tona; ratni brodovi; borbeni čamci sa brzinom većom od 30 čvorova; avionske bombe teže od 1.000 kg; avioni (izuzev školskih, transportnih, aviona za vezu i helikoptera); mlazne i propeler turbine i raketni mehanizmi — ukoliko služe kao pogon za avione.

Da bi rad Agencije bio što svestraniji i kontrola potpuna, predviđeno je da sve zemlje — članice ZEU-a podnose godišnji izveštaj o oružanim snagama i svim količinama ratnog materijala proizvedenog u sopstvenoj režiji ili nabavljenog putem pomoći ili kupovinom u inostranstvu. Agenciji se moraju prijaviti i mesta vojnih skladišta i depoa, kao i fabrika koje proizvode ratni materijal. Pretstavnici Agencije dozvoljena je i inspekcija na terenu i pristup u sve fabrike i postrojenja. Na taj se način smatra da će kontrola naoružanja moći biti potpuna.

Na osnovu svega iznetog vidi se da su Pariskim ugovorima postavljene osnovne smernice naoružanja Zapadne Nemačke i date konture buduće Nemačke armije, iako mnoge stvari još nisu rešene u svim detaljima. Usled toga treba očekivati po mnogim tehničkim i drugim pitanjima još dosta diskusija, ali se može smatrati da ratifikacija Pariskih ugovora predstavlja završnu fazu priprema za naoružanje Zapadne Nemačke, koje postaje vrlo bliska perspektiva.

NORVEŠKA

PROIZVODNJA NAORUŽANJA U NORVEŠKOJ

Norveška preduzeća za proizvodnju municije nedavno su zaključila *off shore* ugovore na ukupan iznos od 3,9 miliona dolara, kao deo američkog Programa za uzajamnu odbranbenu pomoć. Jedno preduzeće dobilo je porudžbinu od 2,2 miliona dolara za proizvodnju PA topova *L70 Bofors*, dok je drugo dobilo preko 1,7 miliona dolara za 30 i 50-tokalibarsku municiju za lako naoružanje. Ova municija predstavlja standardnu municiju u okviru NATO-a.

Od maja 1952 Norveška je dosad zaključila *off shore* ugovore u iznosu od preko 22 miliona dolara.

Proizvodnja *L70* otpočeće čim budu dovršena izvesna nova postrojenja. Municija će se izrađivati u jednoj podzemnoj tvornici koja obuhvata površinu od 18.000 kvadratnih stopa. Inače, ovo se preduzeće nalazi oko 60 m pod zemljom i stavljeno je u pogon 1954 godine.

(*Military Review*, novembar 1954)

DALEKI ISTOK

DIJEN BIJEN FU — NEKI KOMENTARI STRANE ŠTAMPE

Po završetku rata u Indokini, svetska štampa, a naročito vojna, bila je o tom sukobu preplavljena člancima, studijama i analizama. Ta je problematika razmatrana svestrano: sa političkog, vojnog, ekonomskog i drugih gledišta. Veoma velika pažnja i interesovanje posvećeni su Dijen Bijen Fuu, koji je kod Francuza već dobio oreol legende, koja je ovaj nesumnjivi vojnički poraz trebala na neki način da pretvori bar u moralnu pobjedu. Glavni razlog za ovo je tesna vremenska povezanost između priprema, toka i zaključaka Zenevske konferencije i samih borbi oko Dijen Bijen Fua i njegovog pada. Dijen Bijen Fu je naglo izbio u prvi plan svetske politike i pogotovu postao životno pitanje kako za Francusku, tako i za

Vijetmin; štaviše, jedno vreme su borbe oko njega ozbiljno pretile da se razgore u svetski sukob najširih razmera.

Ovde ćemo ukratko izneti neka interesantna mišljenja iz francuske i švajcarske štampe o značaju, toku operacija, posledicama pada i poukama iz borbi oko Dijen Bijen Fua. To su podaci iz pera nekih renomiranih vojnih pisaca, kao i izjave samog branioca Dijen Bijen Fua, generala de Kastru. Pomenuta mišljenja ćemo prikazati u izvodu, bez komentara.

*

Poznati francuski vojni teoretičar Ružeron¹⁾ mišljenja je da je Dijen Bijen Fu dao odgovore na mnoga nerešena i kontradiktorna pitanja koja se protežu još od završetka rata u Koreji. To su na prvom mestu borbe oko utvrđenih mesta. On smatra da je Dijen Bijen Fu u potpunosti odigrao svoju ulogu, vežujući za sebe u toku punih pet meseci (od kojih dva meseca samo opsade) glavne snage Vijetmina i sprečavajući ih, na taj način, u osvajanju Gornjeg Laosa i daljoj invaziji ka jugu. Pisac pritom upoređuje značaj Dijen Bijen Fua sa ulogama Bir-Hakeima i Sevastopolja u Drugom svetskom ratu.

Kod Dijen Bijen Fua²⁾ su Vijetminci imali velikih gubitaka, iako je branilac raspolagao vrlo oskudnim teškim naoružanjem: desetak tenkova (koji su bili prebačeni vazдушnim putem) i nešto oruđa 105 i 155 mm. Francuska taktička avijacija bila je jedina spoljna pomoć na koju se mogao osloniti opkoljeni garnizon, ali je i ona bila vrlo slaba. Ipak, ta je avijacija bila jedina u stanju da deluje na komunikacije i zaklonjene delove borbenog poretka Vijetminaca, pošto su oni bili van svakog domašaja od strane branilaca.

Vijetminci su pri napadu na centralna utvrđenja Dijen Bijen Fua (pošto su periferijske otporne tačke *Gabrijelu* i *Beatrisu* savladali na uobičajeni način, tj. opštim napadom posle jake artripreme) primenili novu i celishodnu taktiku koja je potpuno odgovarala karakteru zemljišta. To je bio »metodičan napad« koji se sastoji u tome što se napredovanje vrši postupnim kopanjem odgovarajućih sapa. Taj »metodični napad« primenjivao je Voban još pre nekoliko vekova, a »ubrzan napad« primenio je Ludendorf kod Namira, 1914 godine.

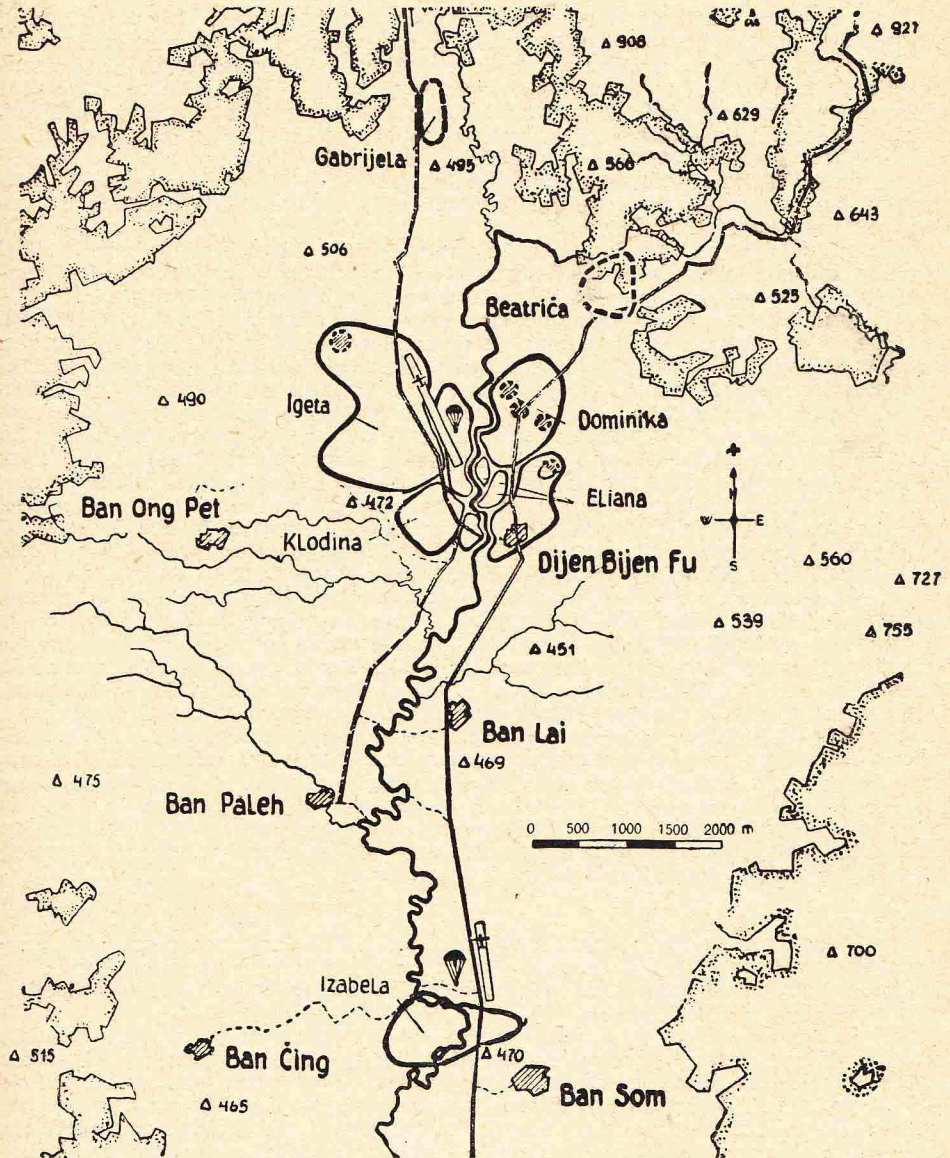
Francuska avijacija za taktičku podršku naišla je u toku svog dejstva na teškoće koje nije poznavala 1945. Prva, koja je nadmašivala sve ostale, bila je vraćanje Vijetminaca na poljsku fortifikaciju, čiji su objekti bili još i perfektno kamuflirani. Vrednost jednog objekta, nastavlja Ružeron, ne treba ceniti po debljini betona i dubini skloništa, već po njegovoj nevidljivosti, pošto je avijacija u stanju da, sve što vidi, svojim bombama i uništi. Time treba objasniti i relativno brzo uništenje ogromnih stalnih, ali nedovoljno maskiranih objekata Atlantskog bedema i Sigfridove linije. To dokazuje da su ašov i pijuk oruđa čija važnost ni danas ne izostaje iza važnosti savremenih tenkova i aviona.

Ovakva taktika omogućavala je vijetminskoj pešadiji da sve napade francuske avijacije podnese sa snošljivim gubicima. Vijetminci su izrađivali galerije u blizini površine zemlje, sa mnogobrojnim otvorima za dejstvo, što je sve predstavljalo nepremostivu prepreku za protivnika. Posle Prvog svetskog rata su mnogi ozbiljni francuski stručnjaci preporučivali da se na ovaj način utvrde istočne granice Francuske. Međutim, »nadležni« su bili za izgradnju džinovskih objekata Mažinovljeve linije, čija nam je nezavidna sudbina u Drugom svetskom ratu dobro poznata.

Ružeron smatra da se slabost avijacije pri napadu na ukopanu fortifikaciju dosada već više puta ispoljila. Fašistički avioni kod Bir-Hakeima naneli su male gubitke braniocima u uskim i dubokim rovovima. U Korejskom

¹⁾ Camille Rougeron: Premières réflexions sur Dien Bien Phu, *Revue de défense nationale*, juli 1954.

²⁾ Opšti tok operacija kod Dijen Bijen Fua prikazan je u *Vojnom delu*, br. 12/54, str. 82 te se ovde neće ponavljati.

Skica poloŭaja kod Dijen Bijen Fua

ratu, kinesko-korejski poluukopani, polupodzemni objekti pokazali su se još žilavijim. Trupe Ujedinjene komande nisu uoči primirja imale uspeha u svojim operacijama, mada je njihov utrošak granata i bombi prevazilazio sve što je bilo poznato u toku oba svetska rata. Podzemna fortifikacija, primenjena pri napadu na Dijen Bijen Fu, takođe nije mnogo trpela od avijacije. Čak i francuski napadi napalnom nisu mnogo smetali Vijetmincima u pokrivenim rovovima,

iako su zbog sušnog godišnjeg doba izazivali velike požare. Naravno, radovi Vijetminaca su na ovakvom ogolelom zemljištu izvođeni sa velikim teškoćama.

Vijetminska je artiljerija takođe našla odličnu zaštitu u poljskoj fortifikaciji. Pritom je obilno koristila iskustva iz Koreje, koja su saobražavana potrebama Indokineskog ratišta. Tako su upotrebljavani i otkriveni vatreni položaji, i amblasmani pokriveni drvetom i zemljom, ali svi odlično maskirani. To je imalo za posledicu brzo likvidiranje francuskih oruđa 105 i 155 mm, te su Francuzi morali da pribegnu manje osetljivim bacačima. Ho Ši Minovi PA topovi 37 mm uspešno su dejstvovali protiv francuske avijacije, pošto su bili rastureni na većem prostanstvu i odlično kamuflirani.

Ni dejstva na komunikacije Vijetminaca nisu imala više uspeha no pri direktnoj podršci trupa u borbi. Vijetminci su uspeli, koristeći iskustva Severnokorejaca, da stvore komunikacijsku mrežu koja nije bila mnogo osetljiva na dejstva iz vazduha. U početku, nemajući dovoljno vozila i izgrađenih puteva, koristili su nosačke kolone. Zbog toga je manevarska sposobnost njihovih jedinica bila ograničena. Ali, posle dobijanja vozila i izgradnje komunikacija koje su bile specijalno prilagođene ovom ratištu, stanje kod Vijetminaca se znatno popravilo. Specifičnost tih komunikacija ogledala se u tome što su njihove trase bile tako izradene, da su levcu od bombardovanja lako mogli da se izbegnu provizornim povlačenjem novih trasa i obilaženjem oštećenih delova ranijih trasa. Pored toga, za prelaženje preko reka građeni su naročiti gazovi (umesto vrlo osetljivih mostova) i na kritičnim mestima bile su postavljene brojne ekipe ljudi — nosača, spremne da svakog momenta ukažu svoju pomoć u slučaju bombardovanja. U planinskim predelima, duž puteva, bila su izbušena podzemna skloništa u koja su se preko dana sklanjala vozila sa ljudstvom i materijalom.

Pisac naročito podvlači povezanost između Korejskog i Indokineskog rata, u pogledu sličnosti zaključaka da je značaj taktičke avijacije opao. On tvrdi da je to posledica sličnosti situacije u pogledu nesrazmernog odnosa između taktičke avijacije i kopnenih snaga na oba ova ratišta. U Koreji je, u početku, američka taktička avijacija, iako relativno mala, imala velikog uspeha protiv Severnokorejaca koji nisu bili spremni za uspešnu PAO. Ali, kad je naišla znatno veća Kineska armija koja je bila nesrazmerno bolje snabdevena i obučena za PAO, američka taktička avijacija (i pored sveg brojnog povećanja i naprezanja) nije mogla da postigne ni približno ranije rezultate. A sličan je slučaj bio i sa francuskom avijacijom koja nije uspela da spase Dijen Bijen Fu. Zato Ružeron smatra da takvi zaključci nisu pravilni i da taktička avijacija može uvek da postigne uspešne rezultate kada njen kvantitativni i kvalitativni odnos prema kopnenim trupama odgovara realnim i praktičnim borbenim normama.

*

Drugi, ne manje poznati, švajcarski pisac Edi Bauer³⁾, smatra da mnogobrojni, na brzinu i olako napisani, komentari o operacijama oko Dijen Bijen Fua mogu čitaocu da navedu na pogrešan put, te nastoji da sva ta zbivanja prikaže što realnije i objektivnije.

Zaključak na osnovu iskustava iz Dijen Bijen Fua, da je taktička avijacija kao instrument rata »bankrotirala«, po njegovom mišljenju, uopšte ne odgovara činjeničnom stanju. U Koreji su američka 5 vazduhoplovna armija i nosači aviona 7 flote podržavali 8 armiju Ujedinjene komande sa 2.000 raznih najsavremenijih aviona. Oni su bili u stanju da zbog blizine aerodroma (nosača aviona), u odnosu na front, stalno podržavaju svoje trupe — stižući na bojno polje za samo nekoliko minuta leta.

U Tonkinu su Francuzi raspolagali samo sa oko 100 zastarelih aviona, podeljenih između aerodroma u oblasti Hanoja i jedinog nosača aviona *Arromanches*. Od tih aerodroma (nosača aviona) Dijen Bijen Fu je bio udaljen oko 300 km, što je za ovakve avione predstavljalo oko jedan čas leta, zbog čega im je ostajalo relativno malo vremena za uspešno dejstvo protiv neprijatelja. U toku zadnjih

³⁾ Eddy Bauer, *Réflexions militaires sur Dien Bien Phu*, *Journal de Genève*, 17-19 juni 1954.

dana opsade Dijen Bijen Fua bilo je korišćeno i do 150 avioipoleta dnevno, što predstavlja znatan napor za posade aviona. Dobar deo ovih avioipoleta upotrebljen je za bombardovanje neprijateljskih komunikacija.

Kombinovana dejstva francuskog opkoljenog garnizona i avijacije »naterali su generala Đijapa da pomoću sapa napreduje sporo i mučno, kao u doba Luja XIV«.

Neki su pisci, nastavlja Bauer, bili naročito oduševljeni veštinom kojom su Vijetminci uspjeli da maskiraju svoje pokrete i saobraćaj i da neprekidnom izradom paralela i približnica priđu Francuzima na domet ručne bombe. Međutim, Ho Ši Minovci su opkolili Dijen Bijen Fu takoreći odmah posle njegovog posedanja od strane branioca, a trebalo im je više nedelja dok su pred njim prikupili snage koje su ga samo delimično zauzele (12/13 mart 1954), i još punih 57 dana ogorčenih borbi dok ga nisu potpuno osvojile. Pisac smatra da je ova lagana i iscrpljujuća rovovska bitka lako mogla da se izrodi u internacionalni sukob, samo da je Zapad bio »odlučniji«. On tvrdi da je 28 aprila 1954 bilo sve već spremno za jednu džinovsku američku pomorsko-vazduhoplovnu akciju pri kojoj bi bile upotrebljene i taktičke atomske bombe, ali ju je britanski ministar Idn, svojom intervencijom, u poslednjem momentu sprečio.

Pisac zatim smatra da se iskustva od Dijen Bijen Fua ne bi mogla potpuno primeniti i na »zapadnoj strani gvozdena zavese«, pošto bi tamo napadač bio dočekan odgovarajućim snagama, pa ne bi uspeo čak ni primenom *munjevitog rata*.

Neki pisci su mišljenja, nastavlja Bauer, da je klasično oružje zastarelo, pošto su vijetminska bestrajna oruđa 75 i 105 mm i bacačji 120 mm odneli pobjedu nad de Kastrovim tenkovima i artiljerijom. On ne deli to shvatanje, već tvrdi da su šačica francuskih tenkova i 2—3 grupe oruđa 105 i 155 mm dali prilične rezultate. Zatim, on navodi dva interesantna mišljenja kako bi trebalo braniti Zapadnu Evropu od napada sa Istoka. Francuski maršal Žuen je za neku vrstu manevarske (zadržavajuće) odbrane na planinskim masivima i rečnim tokovima, sa naslonom: desno na Švajcarsku, a levo na more. Maršal Montgomeri, međutim, pretpostavlja organizaciju odbrane u vidu *utvrđenih zona* sa slobodnim međuprostorima. Pokretne rezerve Zapada dejstvovale bi iz ovih zona u bokove nadirućeg neprijatelja. Pored toga, on predviđa da se celokupno snabdevanje ovih *utvrđenih zona* vrši preko »vazdušnih mostova«. Pisac se ne slaže sa Montgomerijem i potseća ga na negativne primere tvrđava — skloništa iz Francusko-pruskog rata 1871 godine (Mec i Pariz), zatim na Staljingrad (u odnosu na Nemce) i Dijen Bijen Fu. Po njegovom mišljenju, u ovakvom bi slučaju eventualnom napadaču sa Istoka bila pružena mogućnost da počesno likvidira jednu po jednu *utvrđenu zonu*. Prvi zahtev rata je sloboda akcije, a nju osigurava samo ogarantovana pokretljivost. Zato Bauer smatra da su stvaranjem utvrđenog logora u Dijen Bijen Fuu pogaženi osnovni principi rata. Ipak, bitku za Dijen Bijen Fu treba smatrati kao tipičnu borbu pešadije koja je prošla kroz sve faze, zaključno sa borbom prsa u prsa, pri čemu su Vijetminci imali četvorostruku nadmoćnost. Gustina vatre kojom su Vijetminci tukli Dijen Bijen Fu odgovarala bi Verdenu i Somi iz Prvog svetskog rata. Ho Ši Mina je svaki napad stajao ogromnih žrtava, a uspevao je da zauzme samo neznatan deo terena. Kao sličan primer Bauer navodi da su u Koreji Amerikanci imali 33.000 mrtvih, dok su Kinezi i Severnokorejci imali više od 1.000.000 ubijenih.

Pukovnik X*) oštro kritikuje francusku vladu i komandu (generala Navara i Konjija) što su baš Dijen Bijen Fu izabrali za utvrđeni logor, s tim da se u njemu da beznađežan otpor. Zvanično saopštenje, da se time htelo postići olakšanje pritiska Ho Ši Minovih trupa na Deltu, pisac odbacuje kao neistinito. On smatra da je ta greška nastala samo kao posledica zablude francuske komande, tj. što je Vijetmince kao protivnike potcenjivala, a pristalice Bao Daja i njihov doprinos Francuskoj precenila.

*) Colonel X, Les leçons de Dijen-Bijen-Phu, La Tribune des Nations, 14 maj 1954.

Pisac postavlja pitanje zašto besciljna borba oko Dijen Bijen Fua nije bila blagovremeno prekinuta, nego su pojačanja slata i dalje. On suštinu rata u Indokini vidi u sledećem: Vijetminci su se na svom zemljištu borili za jednu popularnu, a Francuzi u stranoj i neprijateljski raspoloženoj zemlji za nepopularnu stvar. Zato je Francuska kod Dijen Bijen Fua izgubila svoje elitne trupe. Ali, zaključuje pisac, o Dijen Bijen Fuu će se tek polagati računi pred merodavnim forumima.

*

Iz članka J. P. Žila⁵⁾ navešćemo samo one podatke koji dosada nisu izneti:

20 novembra 1953 vazdušnodesantne francusko-vijetnamske trupe posele su Dijen Bijen Fu. Otada pa sve do početka marta 1954 u rejonu Dijen Bijen Fua vodile su-se samo operacije malog obima. No, docnije su Vijetminci kod Dijen Bijen Fua privukli oko pet divizija i prvi put upotrebili i artiljeriju, koja je ustvari bila kineska. Garnizon u Dijen Bijen Fuu borio se pod uslovima jedinstvenim u istoriji ratova: bio je potpuno otsečen i jedina mu je veza bila vazdušni most dug oko 300 km.

13 marta 1954 Vijetminci su napali Dijen Bijen Fu, pošto su mu podišli što su više mogli kroz duboke, takoreći podzemne, rovove. Borbe su bile ogorčene, a gubici Ho Ši Mina ogromni. Krajem marta napadi su produženi i Dijen Bijen Fu je još više uklješten, tako da je sada njegovo dalje snabdevanje bilo moguće samo pomoću padobranskih spuštanja.

10 aprila se napadi obnavljaju, i to više lokalnog karaktera, ali i oni bivaju odbijeni. Stoga general Đijap menja sada taktiku i nastavlja podilaženje Dijen Bijen Fuu kroz rovove, sape i tunele (vrlo duboko iskopani rovovi, a potom odozgo pokriveni), čime ga prosto guši. Vijetminci sa okolnih visova dominiraju Dijen Bijen Fuom. Utvrđenje *Gabrijela* je još u početku bilo zauzeto, a uskoro je i južni for *Izabela* bio potpuno otsečen. Bitka u aprilu se karakteriše teškim rovovskim borbama i stalnim povećavanjem ratnog potencijala Vijetminaca koje, po tvrđenju pisca, Kina i SSSR izdašno snabdejavu.

2 maja počinje treći opšti vijetminski napad, podržavan, kao nikada dotle, vrlo jakom artiljeriskom i minobacačkom vatrom. Ho Ši Minova pešadija napreduje u pravim »samoubilačkim talasima« u kojima su borci gusto zbijeni kao u falangama. Poginule i ranjene iz prednjih redova odmah zamenjuju zadnji redovi. Pet dana i pet noći Vijetminci su neprekidno vršili ovakve napade, sve dok 7 maja izjutra nisu Dijen Bijen Fu konačno i zauzeli.

Pisac smatra da je general de Kastr, vešto izvedenim protivnapadima (iako u okruženju), relativno dugo vodio aktivnu odbranu. Garnizon u Dijen Bijen Fuu skupo je platio vremensko poklapanje operacija oko njega sa tokom Ženevske konferencije, na koju je Vijetmin svakako želeo da, bez obzira na žrtve, izađe kao pobednik. Ali, po mišljenju pisca, Dijen Bijen Fu je u svakom slučaju izvršio svoj zadatak.

*

General de Kastr je na jednoj konferenciji za štampu⁶⁾ izneo neke interesantne pojedinosti. Na prvom mestu odao je poštu svojim ratnim drugovima. Zatim je rekao da su Vijetminci vrlo često vršili infiltracije zbog teškoća frontalnog napada. On je naročito podvukao da su branici Dijen Bijen Fua bili žrtve teških atmosferskih prilika, brojne nadmoćnosti napadača i nedostatka municije. Ho Ši Minova artiljerija bila je potpuno nevidljiva, a Francuzi nisu bili u stanju da vrše fotografisanja infracrvenom svetlošću koja bi omogućavala da se otkriju noćni hici. Konferenciju je završio izjavom da smatra da je mirna koegzistencija sa NR Vijetminom moguća.

M. D.

⁵⁾ La guerre d'Indochine, par le J. P. Gil, *Revue militaire suisse*, septembr 1954 god.

⁶⁾ *Agence France Presse*, 16 septembr 1954.

PRIKAZI KNJIGA I ČASOPISA

Major L. Makfaden Proser: **PREDNACRT OBRASCA ZA BUDUĆNOST¹⁾**

U članku pisac pruža čitaocima perspektivnu sliku vođenja operacija u eventualnom budućem »atomskom ratu«. Pritom najpre iznosi sledeća načela koja, po njegovom mišljenju, važe danas:

— Uspesne operacije velikih kopnenih snaga nisu moguće ako prethodno nije obezbeđena bar približna ravnoteža u vazduhu.

— Tehnički razvoj i borbena sredstva neobično snažne razorne moći prisiljavaju velike jedinice da budu raščlanjene, osamostaljenje i razređene. Rasturanje više ne pretstavlja pasivnu odbranbenu meru, već osnovni uslov za vođenje savremene borbe.

Svi rodovi kopnene vojske moraju biti sposobni za brzo kretanje kako bi se mogli kretati, odnosno boriti odvojeno ili koncentrisano — ukoliko situacija to dozvoljava.

— Svaka jedinica kopnenih snaga mora biti takvog sastava da joj je prilikom upotrebe omogućena maksimalna elastičnost, bilo da dejstvuje samostalno ili u kombinaciji sa drugim formacijama.

— Pozadinskim jedinicama jedina je dužnost da snabdevaju borbene jedinice i zato i za njih u punoj meri važi princip rasturanja, pokretljivosti i gipkosti.

Sva ova načela, nastavlja pisac, treba da nam posluže kao baza daljih istraživanja za budućnost, stim da je pritom neophodno uzeti u obzir upotrebu atomskog naoružanja, na kome polju, usled nedovoljnih podataka, još uvek zjapi velika praznina. Ipak je jasno da će ova skupa i strahovita borbena sredstva biti upotrebljena samo protiv krupnih ciljeva koji mogu biti od taktičkog ili strategiskog značaja.

Konkretno, atomsko oružje za taktičku podršku može biti upotrebljeno ofanzivno ili defanzivno.

Kao primere moguće ofanzivne upotrebe pisac navodi:

— ostvarenje proboja; uništenje rezervi branioca pre početka napada; tro-

vanje zemljišnog prostora u koji će biti sateran branilac; i; najzad, dejstvo protiv branioca koji je koncentrisao svoje snage zbog lažnog povlačenja napadača ili protiv branioca koji je, jakim napadima sa više pravaca, potisnut u prostor pogodan za upotrebu atomskog oružja.

Za moguću defanzivnu upotrebu pisac daje ove primere:

— zaustavljanje masovnog napada; sprečavanje pristupa napadaču u određene rejone, kanališući pritom njegov napad u rejon koji je pripremljen za odbranu.

U odeljku *Potrebna je eksploatacija* pisac naglašava da upotreba atomskih borbenih sredstava, sama za sebe, ne može biti odlučujuća i konačna ako nije dopunjena trenutnim i silovitim iskorišćenjem od strane kopnenih i vazdušnodesantnih snaga. Za ova dejstva ne dolaze u obzir pešadijske jedinice transportovane na kamionima, jer porušena naseljena mesta, putevi, mostovi itd., onemogućavaju njihov brz pokret. Zbog toga će se sve jedinice morati snabdevati i prevoziti na oklopljenim guseničnim vozilima. Kratak pogled u budućnost dovodi do zaključka da forme operacija neće više biti uslovljene potrebom postojanja neke putne mreže, jer današnja sredstva pružaju ne samo mogućnost pokreta i borbe van puteva, već i urednog snabdevanja. Otsustvo uređenih komunikacija za snabdevanje više nije prepreka za izvođenje uspešnih operacija, jer postoje transportna vozila sa minimalnim specifičnim pritiskom na tle koja mogu prenositi teret od više tona po svakom zemljištu.²⁾

²⁾ Viljem Albi-Roligon, u SAD, konstruisao je vozilo koje se kreće kotrljanjem. Težina vozila leži na 4 poprečna najlonska cilindra, valjčastog oblika, napunjena vazduhom. Specijalni pritisak cilindara na tle iznosi oko 140 grama na 1 cm², što odgovara blagom pritisku ruke na sto. Dok se na standardna motorna vozila redovno tovari teret manji od polovine njihove tonaže, novo vozilo može nositi duplo teži teret.

¹⁾ Major Lamar McFadden Proser: Preliminary Draft for a chart of the future, *Armor*, septembar-oktobar 1954.

Pored toga, za račun Armije SAD poručeni su transportni avioni koji će moći da nose traktor i cisternu sa 20.000 litara benzina. Ovi će avioni moći da poleću sa nebetoniranih staza minimalne dužine.

Ove činjenice, prema mišljenju pisca, daju do znanja da više neće biti potrebno gomilati velike količine materijala neposredno iza fronta, već će se koristiti baze snabdevanja koje će biti smeštene ispod zemlje u unutrašnjosti državne teritorije.

Ako kopnene snage, nastavlja pisac, usled potrebe za snabdevanjem ne budu više vezane za komunikacije, onda možemo očekivati da će se za transport borbenih snaga usvojiti neka pogodna terenska vozila i da će armija budućnosti biti potpuno mehanizovana.

Prečnik eksplozije savremenih atomskih projektila i njihov veliki domet, kao i mnogobrojnost i različitost oruđa za njihovo bacanje iziskuju deobu borbenih formacija na manje jedinice. Ove jedinice moraju biti vrlo pokretljive da bi mogle brzo sprečiti eventualan prodor, brzo iskoristiti trenutnu slabost neprijatelja, brzo se koncentrisati u cilju izvršenja napada ili rasturiti u cilju odbrane.

Sve će više nestajati, a na kraju i sasvim nestati, potreba da jedinice, u cilju borbe, napuštaju svoja vozila i da se bore pešice. Mehanizovane formacije nastupaće razređene i rasturene na širokom frontu, oblazeći i okružavajući nemotorizovane snage neprijatelja sve dok se ne nađu u njegovoj dubokoj pozadini. Na zemljištu, gde ne bi bilo moguće obići neprijateljske snage, biće angažovane vazdušnodesantne jedinice u cilju neutralisanja otpora iz pozadine, ili će jedna ovako statična snaga branioca poslužiti kao pogodan cilj za dirigovana zrna i druga savremena borbena sredstva. Pisac smatra da je potrebno shvatiti da će nemotorizovane snage skoro uvek biti uništene od protivnika koji bude imao slobodu brzog kretanja.

U odeljku *Sa starom je koncepcijom linija svršeno*, pisac izlaze da se, umesto dosadašnjih linija koje mogu biti probijene gde god se to želi, odnosno neutralisane vertikalnim manevrom (upotrebom vazdušnodesantnih jedinica), mogućnost za vođenje uspešne odbrane nudi u uspostavljanju odbranbene zone vrlo velike dubine, u kojoj će mobilne snage branioca biti u stanju da osujete svaki pokušaj proboja od strane napadača. Odbranbene zone dubine 30—45 km, računajući od osiguravajućih delova do rezervi, neće

biti ništa neobično. Između protivničkih strana u budućim bitkama postojaće, verovatno, zona dubine 8 km ili više, u kojoj će dejstvovati male ali vrlo pokretljive borbene grupe obeju strana. One neće držati neke statične otporne tačke, već će biti u stalnom pokretu. Njihova jačina biće tolika da mogu napadati rasturene neprijateljske formacije koje će pokušavati da se infiltriraju ili da uspore pokret napadačevih snaga do intervencije sopstvenih rezervi. U slučaju opasnosti uništenja od strane napadačevih nadmoćnijih snaga, ove će se male jedinice povlačiti, održavajući kontakt sa napadačem u cilju prikupljanja podataka o pravcu, jačini i sastavu njegovih nastupajućih formacija. U dubini odbrane, angažovanjem sve većih i većih jedinica, otpor će se pojačavati sa osnovnim ciljem da se napadaču nanesu teški gubici, a ne da se održi zemljište koje ima samo drugostepenu važnost.

Rezerve branioca nalazile bi se za to vreme dekoncentrisane u dubini odbranbene zone. One će, u cilju razbijanja napadača, biti upotrebljene sa više pravaca, ali sa takvim vremenskim proračunom da jednovremeno nanesu ovome odlučujuć protivudar.

U napadu će prvo nastupati mnogobrojne male borbene grupe sa zadatkom da najpre obiđu, zatim okruže i uz međusobnu pomoć unište istaknute delove branioca. Pojačavanjem otpora branioca angažovaće se postepeno sve jače snage napadača koje će se u skokovima probijati kroz dubinu odbrane sve dok ne izbiju u slobodan operativni prostor i dalje u dubinu neprijateljske teritorije, tražeći u cilju uništenja njegove rezerve.

U odeljku pod naslovom *Štabovi* pisac prvo podvlači da se komandant u operacijama ove vrste mora nalaziti »na licu mesta«. Štabovi moraju biti što pokretljiviji i zato broj štabnog osoblja treba drastično smanjiti, a drugi ešeloni štaba ostavljati daleko od bojišta. Ako situacija to dozvoljava, komandant treba da komanduje preko radija iz aviona, jer će iz vazduha moći najbolje da uočava pogodne momente, koji obično brzo prolaze, za izvršenje odgovarajućeg manevra. U savremenoj bici elastičnost je, u najmanju ruku, isto toliko važna koliko i pokretljivost. Pritom ne treba imati na umu samo elastičnost formacije jedinice, već i elastičnost u odnosu na kombinovanu upotrebu vidova i rodova vojske.

Komandant koji na širokom frontu rukovodi rasturenim borbenim grupama mora komandovati i taktičkom podržavajućom avijacijom, i to bez ikakvih ograničenja. Bilo bi nepravedno zahtevati od jednog komandanta da snosi punu odgovornost, ako istovremeno nema i neograničeno pravo komandovanja svim snagama koje su angažovane u izvršenju izvesnog zadatka. Elastičnost formacije u rukovođenju jedinicama od životne je važnosti i ona zavisi od brzih odluka komandanta. Zato buduća armija, po mišljenju pisca, mora imati svoju organsku, podržavajuću taktičku, avijaciju. Vojnici su ubedeni da je pilot koji podržava borbu na zemlji isto toliko vojnik koliko je i letač i da su njegovi zadaci u saglasnosti sa potrebama vojnika, a ne sa nekom vazduhoplovnom teorijom.

Na kraju, u odeljku *Značaj istraživanja* pisac skreće pažnju na to da će se budući rat potpuno razlikovati od prošlog, da treba stalno imati na umu da atomsko oružje postoji i da zato treba razmišljati i preduzimati sve potrebne mere kako bi se izbegla moguća iznenađenja. Ovaj zaključak pisac potkrepljuje činjenicom da je ideja o strategiskoj avijaciji dobila koren dok još nisu postojali avioni specijalno konstruisani za nošenje bombi.

*

Članak je interesantan jer pruža prilično uskupnu sliku zamišljenog budućeg atomskog rata.

Postavka pisca da komunikacije neće više igrati nikakvu ulogu u izvođenju operacija, nije ubedljiva, jer one povećavaju brzinu kretanja, koncentracije, razvoja i manevra mehanizovanih jedinica i dopuštaju njihovo uredno snabdevanje. Na komunikacijama se nalaze veštački objekti koji omogućuju najlakše savlađivanje svih prirodnih prepreka. Kretanje van komunikacija na planinskom zemljištu najčešće je jako otežano ili nemoguće.

Usled akcija partizanskih i infiltriranih jedinica neprijatelja vrlo je teško obezbediti na uređenim komunikacijama uredan tok snabdevanja, akamoli van komunikacija. Avijacija nije u stanju da primi na sebe celokupan teret oko snabdevanja, koje mora teći neprekidno, jer postoje velika ograničenja za njenu svakodnevnu upotrebu.

Spuštanje vazdušnodesantnih jedinica iza jedinica branioca koje brane tesnace neće biti uvek uspešno jer će, naročito na planinskom i pokrivenom zemljištu, rezerve branioca koje dobro poznaju teren biti pokretljivije od spuštenog desanta.

Rastureni mali odredi mehanizovanih jedinica biće noću izloženi bliskim napadima mnogobrojnih pešadiskih odreda branioca, i to bez nekih velikih mogućnosti za samoodbranu.

U konstataciji pisca da više neće postojati markantne i krute linije fronta i da će rezerve vršiti napade sa više pravaca, koordinirane po vremenu, ima dosta istine. No, ipak će fortifikacijski uređene otporne tačke iza PT prepreka, razređene po frontu i dubini i sa međuprostorima tučenim unakrsnom vatrom, zadržati svoje značenje.

U vezi navedenog interesantno je izneti da se u rejonu Fort Huda u SAD vrše opitne vežbe sa jednom oklopnom i jednom pešadiskom divizionom u pogledu podesnosti njihove sadašnje formacije za budući atomski rat, odnosno u pogledu mogućnosti i potrebe njihovog snabdevanja iz vazduha, kao i u pogledu njihove pogodnosti i mogućnosti za borbu sa »gerilom«.

Takođe je interesantna i nedavna izjava načelnika Generalštaba američke kopnene vojske generala Ridžveja. On je, između ostalog, izjavio da Američka armija, pored svih promena u formaciji i taktici koje će nastupiti posle navedenih ispitivanja, mora i dalje da zadrži svoju sposobnost za vođenje t. zv. konvencionalnog rata.

St. P.

Potpukovnik Ž. L. Leserf: RAZMIŠLJANJA O POJMU VAZDUŠNE PODRŠKE

U članku pod gornjim naslovom¹⁾ pisac razmatra jedan od veoma interesantnih i aktuelnih problema borbene delatnosti ratnog vazduhoplovstva. Polazeći od činjenice da se pojam vazdušne podrške tumači na razne načine, pisac članka se upušta u analizu i pronalaženje odgovarajućeg sadržaja i tumačenja tog pojma, povezujući to vešto i sa ostalim pojmovima iz kojih proizilazi odgovarajuća organizacija ratnog vazduhoplovstva. Iako pisac podvlači naročiti značaj pravilnog shvatanja pojma vazdušne podrške kod Francuza, članak je ipak interesantan i za sve zemlje čije će vazduhoplovstvo u eventualnom ratu voditi vazdušne operacije izrazito taktičkog karaktera, a u čiji domen spada i vazdušna podrška. Ističući značaj pravilnog shvatanja pojma vazdušne podrške kod malih zemalja, pisac smatra da tim doprinosi rešenju kako pravilne upotrebe, tako i same organizacije njihovog vazduhoplovstva.

Pisac u svojim razmatranjima polazi od jedne dosta stare, mada i danas vrlo često primenjivane, definicije prema kojoj se pod vazdušnom podrškom podrazumeva »pomoć koju vazduhoplovne snage pružaju kopnenim ili pomorskim snagama«. Međutim, pisac konstatuje da nije trebalo mnogo vremena pa da se uoči da takva definicija ne daje pravu sliku vazdušnih borbenih dejstava koja se izvode u tesnoj saradnji sa jedinicama kopnenih ili pomorskih snaga. Dolet i moć vatre savremenog vazduhoplovstva, obim i važnost izviđanja iz vazduha i mogućnosti vazdušnog transporta, dakle, razvoj vazduhoplovstva, po mišljenju pisca, onemogućuje tako ograničeno tumačenje vazdušne podrške. Osvrćući se na glavne operacije Drugog svetskog rata, on konstatuje da je već tada stvorena nova koncepcija prema kojoj se više nije moglo smatrati da vazduhoplovstvo potpomaže samo po potrebi i u izvesnim slučajevima operacije kopnenih snaga, već da je svaka značajnija operacija na zemlji postala kombinovana vazdušno-kopnena (*Air-Terre*) operacija i da je ponekad bilo teško reći ko koga pomaže, odnosno na kome leži težište.

¹⁾ Réflexions sur la notion d'appui aérien, par le Lt. colonel J. L. Lecerf, *Revue de Défense Nationale*, oktobar 1954.

Zatim se pisac poziva na mišljenja vazduhoplovnih autoriteta kao, naprimer, na generala Arnolda koji je odmah po završetku Drugog svetskog rata pisao: »Reći da vazduhoplovne snage potpomažu kopnene jedinice stvara zabunu. Reč »podrška« ostavlja utisak da je avijacija oružje u službi kopnenih i pomorskih snaga u njihovim kopnenim i pomorskim operacijama kao što je artiljerija kod kopnenih jedinica...«. Međutim, pošto se izraz »vazdušna podrška« odomacio, te ga je teško izbaciti, tim pre što su ga kao takvog shvatili i glavni stratezi sila Osovine u Drugom svetskom ratu. Pa ipak, pisac ističe da je, posle dugih polemisanja tokom 1950, stara definicija o vazdušnoj podršci, bar kod Francuza, zamenjena novom koja više odgovara stvarnosti jer se po njoj pod vazdušnom podrškom podrazumevaju »vazdušna borbeno dejstva koja ulaze u okvir kombinovanih vazdušno-kopnenih (pomorskih) operacija«.

No, ipak, naklonost ka staroj ograničenoj formuli »pomoć snagama na površini« nije potpuno iščezla. Tako neki projekti francuskih instrukcija o vazdušnoj podršci u kombinovanim operacijama iz 1954 svode pod pojam vazdušne podrške »sve vazdušne operacije koje imaju za cilj da upotrebom vazduhoplovnih snaga i sredstava olakšaju operacije na kopnu i moru u okviru manevra koji zajednički vrše komande kopnenih i pridodatih vazduhoplovnih snaga«. Ako se ova definicija analizira, navodi pisac, ipak se, iako ne tako izrazito, uočava evolucija u shvatanju pojma vazdušne podrške od završetka poslednjeg rata do danas. Prema toj definiciji vazdušna podrška, koja je ranije smatrana posebnim borbenim zadatkom vazduhoplovnih snaga, postala je sada forma ili način borbenih dejstava vazduhoplovnih snaga. Taj pojam je danas istovetan sa vazdušnim borbenim dejstvima koja se nazivaju samostalna borbeno dejstva. Pod samostalnim (autonomnim) vazdušnim dejstvima pisac podrazumeva »vazdušna borbeno dejstva koja nemaju tesne taktičke veze sa kopnenim ili pomorskim operacijama koje su u toku«.

U vezi sa postavljenom novom definicijom pisac smatra da, iako je u njoj izneta samo izvesna neosetna nijansa proširenog shvatanja vazdušne podrške, ona

obiluje posledicama koje iz nje kao takve proizilaze. Tako, naprimer, nova definicija dozvoljava da se raniji pojam vazdušne podrške proširi i razmatra kao način ili vid borbenih dejstava u kombinovanim operacijama, a ne samo kao pomoć kopnenim snagama.

U daljim izlaganjima problema i prihvatanja nove koncepcije vazdušne podrške, pisac smatra da će se rešiti spor koji se godinama vodi, u pogledu upotrebe vazduhoplovnih snaga, između pobornika borbe za prevlast u vazduhu i pobornika vazdušne podrške. Naime, od momenta kada se vazdušna podrška pojavi kao način borbenih dejstava vazduhoplovstva u kombinovanim vazdušno-kopnenim operacijama, neće se moći više isticati borba za prevlast u vazduhu kao nešto odvojeno od vazdušne podrške. Borba za prevlast u vazduhu je u tom slučaju uključena u prošireni pojam vazdušne podrške, u kome se ova ne smatra više samo kao pomoć koju vazduhoplovstvo pruža kopnenim snagama, već kao način upotrebe ili vid vazdušnih borbenih dejstava, odnosno sastavni deo kombinovanih vazdušno-kopnenih operacija.

Isticanjem te borbe za prevlast u vazduhu kao glavne uloge vazduhoplovnih snaga i stavljanjem vazdušne podrške u zavisan položaj, u odnosu na postignutu prevlast u vazduhu, koja je čisto vazdušna, može se, prema mišljenju pisca, izazvati suprotstavljanje svih neprijateljskih udruženih snaga na zemlji i u vazduhu, čime prevlast u vazduhu ne može dati one rezultate koji se od nje očekuju. Naime, ako se uzme u obzir vreme potrebno za razvoj predviđenih operacija i mogućnost i vreme potrebno da bi se izborila prevlast u vazduhu, u odnosu na mogućnost neprijateljskog koncentrisanja i protivdejstva, pitanje je da li će podrška biti efikasna tek pošto se izbori ta prevlast u vazduhu.

Međutim, iako pobornici vazdušne podrške tvrde da je vazduhoplovstvo prvenstveno i, pre svega, pozvano da uzme učešća u glavnoj odbranbenoj bici na zemlji, oni ne mogu da negiraju pobornicima borbe za prevlast u vazduhu da efikasnost zemaljskih i vazdušnih borbenih sredstava ostaje funkcija opšte slobode dejstva i sigurnosti koja se prvenstveno može ostvariti postizanjem prevlasti u vazduhu.

Suprotnost ovih dveju (toliko poznatih) teza iščezava sistematski i bez pribegavanja kompromisu ako se, s jedne strane, pojam vazdušne podrške shvati kao

način borbenih dejstava i s druge, ako se napusti isuviše kruto postavljeno shvatanje da je prevlast u vazduhu isključivi zadatak vazduhoplovnih snaga — zbog slobode dejstva sopstvene avijacije, pa se prevlast u vazduhu razmatra u okviru celokupnih oružanih snaga.³⁾ Iz ovoga proizilazi da vazduhoplovne snage, u okviru njihovog učešća u borbi za prevlast u vazduhu, načelno učestvuju u dva vida borbenih dejstava, i to: u vidu samostalnih borbenih dejstava i u vidu podrške kao pojma kombinovanih vazdušnih dejstava — ukoliko je u pitanju kombinovana vazdušno-kopnena operacija. Prema tome, pitanje je samo u određivanju direktnog ili indirektnog načina postizanja prevlasti u vazduhu.

Na osnovu iznetog, prema mišljenju pisca, ne može se više u tom slučaju postavljati problem pred alternativu: »osvajanje prevlasti u vazduhu ili vazdušna podrška«, kao ni da li će se u okviru jednog sasvim određenog zadatka, kao što je borba za prevlast u vazduhu, postavljati pitanje samostalnih ili kombinovanih vazdušnih dejstava. I pored toga, pisac, ipak, dozvoljava i smatra logičnim drugo pitanje, tj. da bi borba za prevlast u vazduhu trebala da se vrši samostalnim i kombinovanim vazdušnim dejstvima, jer se u tom slučaju radi samo o izboru između dva načina borbenih dejstava, a ne više između načina i zadatka kao što je to bilo dosada.

Pisac dalje razmatra i postavlja pitanje da li su u okviru iznetih načina upotrebe vazduhoplovstva u odnosu na borbu za prevlast u vazduhu rentabilnija samostalna ili kombinovana vazdušna dejstva i konstatuje da nema principijelnog rešenja, zbog vrlo različitih i promenljivih uslova konkretne situacije, koje bi važilo za sve slučajeve. U izvesnim slučajevima, naglašava pisac, samostalna vazdušna dejstva mogu biti mnogo rentabilnija nego kombinovana u okviru vazdušno-kopnenih operacija. Međutim, tehničke mogućnosti u datom momentu, kako kod vazduhoplovnih tako i kod kopnenih snaga, zatim karakter neprijateljskog dejstva, efikasnost njegovih odbranbenih sredstava, zemljište, vreme i slično, koji se moraju uzimati u obzir u svakom konkretnom slučaju, odrediće rentabilnost

³⁾ Vidi prikaz u *Vojnom delu* br. 7/54 — str. 75.

jednog ili drugog načina vazdušnih dejstava.

Zbog nemogućnosti principijelnog određivanja jednog rešenja za sve slučajeve, pisac konstatuje da je velikim silama bilo, bar dosada a verovatno da će tako biti i ubuduće, potrebno vazduhoplovstvo koje je u mogućnosti da vodi i samostalne i kombinovane vazdušne operacije. Ovu potrebu pisac potkrepljuje nedavnom evolucijom vojne politike SAD, koja podlebu gubljenja monopola nad atomskim ubojnim sredstvima, zbog njihovog postojanja i kod Rusa, kao i na osnovu iskustava iz Korejskog rata, prenosi značajan deo svojih napora ka ostvarenju vazdušnih sredstava koja su namenjena za kombinovane vazdušno-kopnene operacije. Značajno je pritom da se čak i u okviru jedne određene uloge može, prema potrebi, brzo prelaziti sa jednog načina upotrebe vazduhoplovnih snaga na drugi kao, naprimera, sa samostalnih na kombinovana vazdušna dejstva i obratno.

Međutim, kod tog brzog, i eventualno potpunog prebacivanja vazduhoplovnih sredstava sa samostalnih na kombinovana vazdušna dejstva, pojavljuje se problem organizacije i komandovanja vazduhoplovstvom. Ovaj problem nije nov, on je ustvari za ranije uslove upotrebe vazduhoplovstva već rešen. No, može se postaviti pitanje da li će dosadašnji način organizacije i komandovanja vazduhoplovstvom odgovarati novom shvatanju pojma i karaktera vazdušne podrške, kao i dosad ostvarenim tehničkim dostignućima na polju razvoja vazduhoplovnog materijala. Dosadašnja organizacija i podela vazduhoplovstva na dva dela, jedan za samostalna vazdušna dejstva — »strategijsko vazduhoplovstvo«, i drugi za kombinovane operacije — »taktičko vazduhoplovstvo«, pri čemu i jedno i drugo mogu da dobiju zadatke koji spadaju u domen onog drugog, uglavnom omogućuju upotrebu i komandovanje vazduhoplovstvom. U pogledu komandovanja usvojen je kompromis tako da taktičkim vazduhoplovstvom ne komanduje komandant kopnenih snaga, pošto bi to ograničavalo mogućnost taktičkog vazduhoplovstva u pogledu samostalnih dejstava, kao ni vazduhoplovnih komandant koji je još ranije rdavo obavešten o ulozu koju vazduhoplovstvo treba da ima u kombinovanoj operaciji. Kompromisno rešenje komandovanja sastoji se u poznatom ustrojavanju komande taktičkog vazduhoplovstva na svakom posebnom ratištu ili, kod gru-

pe armija, i vazduhoplovne taktičke komande kod svake armije. Međusobnim združivanjem ovih vazduhoplovnih i kopnenih komandi, pri čemu nisu jedna drugu potčinjene, stvorena je mogućnost jedinstva komandovanja pri kome je ipak sačuvana samostalnost svake od njih u odnosu na svoje snage. Pisac smatra da ovaj način komandovanja odgovara kako novostvorenim uslovima tako i sadašnjem tehničkom nivou vazduhoplovnih sredstava.

U pogledu tehničkih dostignuća pisac članka razmatra razvoj reaktivne avijacije u pogledu taktičko-tehničkih performansa, mesta i načina upotrebe, zatim u vezi razvoja preciznih i dirigovanih projektila »zemlja-zemlja«, a naročito mogućnosti atomskih bombi, kao i primene dirigovanih projektila »zemlja-vazduh«, i zaključuje da će se vazduhoplovstvo više primenjivati u samostalnim nego u kombinovanim vazdušnim dejstvima. Međutim, to ne znači, kaže pisac, da više nije potrebno nikakvo poboljšanje u sistemu komandovanja. Nedavni prelaz sa kopnenih i pomorskih bitaka, potpomaganih vazduhoplovstvom, na kombinovane vazdušno-kopnene i vazdušno-pomorske operacije mora pružiti bici još više efikasnosti i homogenosti. Ova poslednja zavisi od duha koji će rukovoditi kombinovanim operacijama, ali isto tako i od kvaliteta sistema vazdušne podrške. Zajednički organi komandovanja svakako doprinose ostvarenju toga i samo će na taj način dejstva jednog vida oružanih snaga osnažiti i upotpuniti dejstva drugog, a zajedničke će se koristi povećati, odnosno samo se tada može govoriti o »kombinovanim« operacijama.

Na kraju svojih izlaganja pisac zaključuje da je, s obzirom na dostignuća u pogledu razvoja naoružanja, kao i toka savremenih operacija, vazdušna podrška u smislu »pomoći jednoj armiji« ustupila mesto novom pojmu, tj. »učestvovanju u zajedničkoj borbi«. Tako se danas jasno mogu razlikovati dva načina borbenih dejstava koja primenjuju vazduhoplovne snage u okviru jedne određene uloge koja spada u okvir celokupnih oružanih snaga. Diskusije, tako dugo vođene između pristalica vazdušne podrške i pristalica borbe za prevlast u vazduhu, izgubile su svaki smisao. Jedin problem koji se postavlja pred vazduhoplovne snage je čisto praktičnog značaja — moći dejstvovati, u eventualnom ratu, punom snagom i raspoloživim sredstvima bilo u vidu

samostalnih dejstava ili u vidu kombinovanih vazдушnih operacija.

*

Pisac članka je pokrenuo i izneo na interesantan način svoja razmišljanja o pojmu vazdušne podrške koja su od opšteg interesa. Međutim, on se, verovatno

zbog prostora, nije upuštao u analizu manje-više poznatih zadataka u okviru vazdušne podrške, ali je zbog toga vešto povezao problem borbe za prevlast u vazduhu, organizaciju, upotrebu i način komandovanja ratnim vazduhoplovstvom, što i čini ovaj članak interesantnim i korisnim.

S. B.

Potpukovnik Enco Fasanotti: PREGLED SADEJSTVA PEŠADIJE I ARTILJERIJE U DIVIZIJI

Povod za pisanje ovog članka,¹⁾ kako navodi pisac, leži u tome što je nedavno preduzetim merama izmenjen sastav divizijske artiljerije i što su, delimično, preinačeni postupci u sadejstvu pešadije i artiljerije.

Razmatranje je sažeto, sasređeno na artiljerijske probleme pri čemu je opšte-taktički okvir dat samo u konturama, jer se pretpostavlja da je detalj čitaocima poznat.

Pisac je materiju podelio u sedam odeljaka.

U prvom odeljku izneta su poznata opšta gledišta o važnosti artiljerije i njenoj ulozi u odnosu na pešadiju i povezanost sa dejstvom avijacije u boju. Zatim se, u glavnim crtama, konkretizuje šta se od artiljerije zahteva i naročito se naglašava potreba što elastičnije organizacije artiljerije da bi te zahteve mogla da zadovolji.

Dalje, pisac ukratko ocrtava poznatu sliku koordinacije i sadejstva svih rodova i snaga u okviru divizije radi postizanja postavljene cilja borbe. U tom okviru on uzgred napominje veliku važnost koordinacije vatre svih vatrenih sredstava i ističe američki obrazac rešenja tog problema putem jednog specijalnog organa za kontrolu svih vatrenih sredstava združene jedinice.

Pošto je razmatranje ograničeno na okvir pešadijske divizije, pisac naglašava da će se prvenstveno pozabaviti onim vatrenim dejstvima artiljerije koja u tom okviru imaju najveću važnost.

¹⁾ Panorama della cooperazione fanteria — artiglieria nella divisione, del ten. col. d'art. Enzo Fasanotti, *Rivista militare* — septembar, oktobar 1954.

Ovaj rad je nagrađen u konkursu koji je objavila *Rivista militare* 1953. godine.

Sadejstvo između artiljerije i pešadije počiva, prema piščevom mišljenju, na ovim osnovnim faktorima: na blagovremenosti intervencije; efikasnosti vatre; primaknutosti vatre pešadiskom poretku. Ti faktori su međusobno zavisni, a stepen njihovog ostvarenja zavisi od usavršenosti organizacije artiljerije i konkretnih uslova situacije.

U daljem izlaganju, pre nego što pređe na razmatranje izloženih faktora sadejstva, pisac prethodno iznosi karakteristike sadejstva u napadu i odbrani i organizaciju sadejstva, pa zatim, na kraju, završava sa planovima vatre.

Karakteristike sadejstva u napadu i odbrani

Napad. — Pošto je ukratko izložio poznate konture napada, pisac prelazi na njegovo potpomaganje artvatrom. Artiljerac i pešak moraju se sakoreći stopiti u jedno biće. Artiljerac mora da bude u potpunosti upoznat sa zamisli dejstva pešadiskog starešine kome će sadejstvovati, kao i sa njegovim predviđanjima u pogledu dinamike borbe. Pešak će u toku pripremanja napada izneti svoja traženja artvatre, koja će se uključiti u plan vatre, a u toku napada artiljerac će biti u stalnoj vezi s njime i biće u stanju da zadovolji trenutna traženja pešadiskih jedinica. U toku priprema napada komanda divizijske artiljerije raspoređuje dobijena ojačanja u artiljeriji, obezbeđuje potrebne količine municije i njen smeštaj i organizuje manevar vatrom, tako da se na svakoj tački diviziskog fronta može izraziti i dejstvo celokupne artiljerije. O tome da li će biti artpripreme i koliko će ona trajati, obično odlučuje viša komanda.

U napadu su predviđena ova dejstva artiljerije: priprema napada, podrška napada, blisko zaprečavanje, kontrabatira-

nje minobacača. U toku artpripreme izvode se i druga vatrena dejstva po dubini (kontrabatiranje, daljno zaprečavanje) artiljerijom van sastava divizija i drugim vatreanim sredstvima.

Ukratko, u napadu ćemo imati:

— pripreme veoma brižljivo izvedene i detaljne dogovore svih zainteresovanih; artpripremu, razrađenu u posebnom planu vatre, pri čemu je ostavljeno dovoljno vatreanih mogućnosti za eventualne nove ciljeve;

— kad otpočne napad, oslobađanje artiljerije za podršku samo za njen normalni zadatak; pešak i artiljerac su u neprekidnom kontaktu; kratki i precizni zahtevi pešaka dovode do blagovremenog, žestokog i efikasnog dejstva artiljerije; ne sme se dozvoliti prekid između podrške artiljerije i pratećeg dejstva pešadiskog naoružanja: u tome je gotovo uvek tajna uspeha;

— na kraju napada ćemo imati učvršćivanje postignutog uspeha time što će se artvatrom blagovremeno suzbijati svi pokušaji protivnapada i inicijativno dejstvovati prema potrebi i najjačom raspoloživom vatrom.

O d b r a n a. — Uopšte uzet, u odbrani su uslovi za sadejstvo povoljniji, no, s druge strane, branilac ima manje sredstava nego napadač i podređen je njegovoj inicijativi.

Vatrena dejstva artiljerije u odbrani su ova: protivpriprema, blisko zaprečavanje, NZV, priprema protivnapada, podrška protivnapada.

Ukratko, u odbrani će to biti ovako:

— Branilac će obično imati dovoljno vremena da se pripremi da dočeka neprijatelja; plan artiljerijske protivpripreme, sastavljen na osnovu prikupljenih podataka, dopunjava se sve do njenog početka; postojaće poseban plan bliskog zaprečavanja i NZV.

— Obično se početkom napada završava protivpriprema, a blisko zaprečavanje i NZV razvijaju se do potpunosti (uglavnom protiv novih ciljeva, po traženju vatre od strane pešaka). U ovoj fazi je od naročite važnosti to da se slabost artiljerije nadoknadi smišljenim i elastičnim manevrom vatre.

— Ako se neprijatelj uklini, preduzima se priprema protivnapada i vrši se podrška protivnapada.

Organizacija sadejstva. — U ovom odeljku pisac u glavnim crtama izlaže, po novim propisima, organizaciju

strukturu na kojoj počiva sadejstvo između artiljerije i pešadije u pešadiskoj diviziji.

Diviziska artiljerija u svom organskom sastavu ima tri diviziona 105 mm i jedan divizion 155 mm. Divizion 105 mm namenjeni su (»orijentisani«) svaki za podršku po jednog pešadiskog puka. Mesto komandanta diviziona je uz komandanta njegovog pešadiskog puka; komandiri baterija su uz komandanta bataljona. Komandiri baterija raspolazu izvesnim brojem isturenih osmatrača (IO) koje, normalno, raspoređuju kod komandira pešadiskih četa. Na taj način, svakom pešadiskom starešini, od komandira čete pa naviše, trajno je pridat po jedan predstavnik artiljerije i to je jedan od osnovnih elemenata sadejstva i spajanja ova dva roda ujedno. Preko tih artiljeraca ostvaruje se upotreba svih organskih artiljerijskih jedinica kao i onih koje pešadiska jedinica može dobiti kao ojačanje.

Artiljerijska jedinica, namenjena za podršku (»orijentisana«), nije pridata — decentralisana. Artiljerijski oficir kod neke pešadiske jedinice, pored toga što je obično starešina jedne artiljerijske jedinice, oficir za vezu i predstavnik celokupne artiljerije; on može raspolagati izvesnom količinom vatreanih mogućnosti (normalno raspolaze samo svojom jedinicom), ali, i pored toga, može se naći u situaciji da ne raspolaze ničim, jer je, naprimer, u tom trenutku čak i njegova jedinica upotrebljena, po naređenju odozgo, na drugom pravcu.

Svaki ovaj artiljerijski oficir uključen je preko veza u mehanizam za raspodelu vatre divizijske artiljerije, čija su osnova centri za upravu vatrom (CUV) divizion. CUV poljskog diviziona sastoji se od grupe ljudi i sredstava. On prima zahteve za vatru i odlučuje o njenom dodeljivanju. Rukovođenje vatrom obično se poverava pretstavniku artiljerije koji je vatru tražio.

Organski divizion 155 mm sačinjava jezgro artiljerijske »manevarske mase« u diviziji.

Pred angažovanje divizije u borbi njena se organska artiljerija normalno ojačava.

Organski divizion 105 mm, »orijentisan« za podršku jednog pešadiskog puka, zajedno sa divizionima ojačanja dodeljenim za podršku toga pešadiskog puka, obrazuje artgrupu koja je pod komandom komandanta organskog diviziona

CUV postaje organ komandovanja cele grupe. Jedan CUV može normalno da radi sa 2—3 diviziona.

Eventualna gađanja samo jednom baterijom vrše, načelno, organske jedinice, jer je dosta složeno, preko organskog CUV, upotrebiti samo jednu bateriju iz nekog diviziona ojačanja.

Divizion ojačanja mogu biti iz drugih divizija (naprimer iz drugog ešelona) ili iz artiljerijske rezerve. U prvom slučaju organi za sadejstvo takvog divizion ostaju kod svojih pešadiskih jedinica kojima su normalno pripojeni, a oficir za vezu i kontrabatiranje minobacača odlazi, radi održavanja veze, u CUV onog organskog divizion koji se ojačava. U drugom slučaju komandanti grupa za podršku raspolagaće sa još jednom garniturom organa za sadejstvo koju će moći da iskoriste po svom nahodanju.

Divizion koji se dodeljuje za ojačanje »manevarske mase« divizije uključuju se u diviziski CUV, a mogu biti vezani i za CUV organskog divizion 155 mm.

Da bi učinio razumljivim mehanizam traženja i intervenisanja vatrom, pisac daje šematski primer jedne napadne kolone sa dva pešadiska bataljona u prvom i dva pešadiska bataljona u drugom ešelonu. Organski divizion je ojačan sa još dva poljska divizion iz divizije drugog ešelona. Ova tri divizion obrazuju grupu za podršku kolone i njihova se normalna zona dejstva poklapa sa njenom napadnom zonom. Raspored raznih organa je ovakav:

Organi sadejstva: komandant organskog divizion je sa komandantom kolone; oficir za vezu i kontrabatiranje minobacača organskog divizion — kod komande kolone; 4 komandira baterija (od kojih 3 iz organskog divizion) nalaze se kod komandanata bataljona. IO su kod komandira četa.

Centar za upravu vatrom je kod organskog divizion. Kod njega su i 2 oficira za vezu i kontrabatiranje minobacača iz divizion ojačanja. On može jednovremeno, bez teškoće, ostvariti gađanja na tri bateriska i dva divizionska cilja u zoni kolone, ili objediniti svu vatra na bilo koju tačku divizione zone sektora ili, pak, raščlaniti tu vatrau po divizionima. Starešini centra dolaze traženja vatre od organa za sadejstvo iz bataljona prvog ešelona (od IO i komandira baterija) ili od oficira za vezu i kontrabatiranje minobacača koji je sa komandom

kolone. Njemu mogu upućivati i narednja za dejstvo vatrom kako komandant divizion (koji je sa komandantom kolone), tako i diviziski CUV komande diviziske artiljerije.

Baterije. — Tri organske baterije raspolazu takvim vezama da mogu bez teškoća gađati svaka posebno, a šest baterija ojačanja normalno će gađati po divizionima.

Blagovremenost dejstva. — Dejstvo artiljerije mora da bude sinhronizovano sa dejstvom zainteresovanih jedinica pešadije i tenkova. Potrebno je, pre svega, da se dobrom organizacijom smanji na najmanju meru mrtvo vreme između traženja vatre i dejstva. Tome mnogo doprinosi napred izloženo združivanje odgovarajućih pešadiskih i artiljerijskih starešina, njihovi prethodni dogovori, procena i izviđanje zemljišta, neprekidna i sigurna veza među njima itd. Ako se mora birati između lošeg osmatranja, ali sa dobrim vezama, i odličnog osmatranja, ali sa nesigurnom vezom sa pešakom, izabraće se, bez dvoumljenja, prvo, jer će u tom slučaju artiljerac videti u najmanju ruku ono što vidi i pešak.

Da bi uspešno intervenisala vatrom, artiljerija mora prethodno da obavi izvesne radnje. Pešadiski starešina je dužan, ukoliko to zavisi od njega, da o tome vodi računa i ostavi artiljercu dovoljno vremena, a artiljerac da preduzme sve da to vreme bude što kraće. Jedna artiljerijska intervencija u sadejstvu odvija se kroz sledeće faze:

1) Uspostavljanje dodira među starešinama — izviđanje vatre pripreme i izdavanje zapovesti za sledeću fazu.

2) Dovođenje oruđa na položaje — potpunjavanje topografske pripreme i organizacija osmatranja — postavljanje vaze.

3) Korekture i proračuni za grupno gađanje.

4) Grupno gađanje. Prve dve faze odvijaju se jednovremeno sa analognim radnjama pešadije. Organizacija je podešena tako da, kad jedna artiljerijska jedinica primi zahtev za dejstvo, ona će uvek biti u stanju da otpočne treću fazu, ako je već nije otpočela.

Postupak u korekturi i način početka gađanja takođe su od uticaja na blagovremenost grupnog gađanja. IO, koji predviđa i priprema se za brza dejstva na

nepredviđene ciljeve, treba da iskoristi svo prethodna urakljivanja drugih ciljeva i podatke o gađanjima već tučenih ciljeva. On će sa ovim, s obzirom na to da je njegova zona (zona čete) mala, biti u mogućnosti da interveniše direktno grupnim gađanjem na ciljeve koji se pojave u toku akcije. U svakom slučaju, ako se artiljerac nalazi u alternativni da bira između blagovremenosti dejstva i tačnosti gađanja, izabraće, bez dvoumljenja, prvo, jer se tačnost gađanja može poboljšati u toku dejstva, a ako se, pak, korektura bude dugo razvlačila, pešak se neće osećati potpomognutim i cilj neće biti efikasno tučen. Ovakva gađanja otpočinju bateriskim plotunima, a ako je potrebno, naknadno se uvode i veće jedinice.

Kojom se brzinom može ostvariti dejstvo jedne artiljeriske jedinice? Najbržu intervenciju zahtevaju opasni, nepredviđeni ciljevi u blizini sopstvenih trupa. Ako traženje vatre upućuje IO ili komandir baterije, a njegova je baterija nezauzeta, ona može odmah stupiti u dejstvo. Ako je, pak, baterija zauzeta u nekom gađanju divizionom, zahtev se mora uputiti starešini CUV koji će, prema prirodi cilja, odobriti — ili ne — gađanje drugom baterijom, a po potrebi i sa više baterija.

U fazi borbe u kojoj se ovakvi ciljevi najviše pojavljuju, starešina CUV mora nastojati da uvek ostavlja slobodne baterije koje su povezane sa IO prednjih četa. Za obnavljanje gađanja na poznate ciljeve ili dejstvo po drugim zahtevima, on će koristiti divizione ojačanja. Zbog svega toga potrebno je da i starešina CUV učestvuje u prethodnim dogovorima i da se upozna sa predviđenim dejstvima jedinica pešadiskog bataljona. Desna ruka starešine CUV za sva taktička pitanja je obavешtajni oficir kod kojeg se moraju sticati svi podaci taktičkog karaktera.

Pešadiski starešina treba da ima na umu da, iako je pored njega pretstavnik artiljerije, jedinica koju dotični predstavlja može biti (ne često) zauzeta, po naređenju divizije, na drugoj strani.

Vreme za dobijanje dejstva iz »manevarske mase« artiljerije biće duže nego kad se radi o jedinicama za podršku, mada je i tu postupak jednostavan. Za ovu artiljeriju mogu postojati i »ovlašćeni osmatračići« kojima je komanda divizijske artiljerije stavila na raspoloženje izvestan broj vatrenih mogućnosti koje oni mogu koristiti bez drugih odobrenja.

Efikasnost vatre. — Pisac ovo pitanje razmatra u užem okviru, u vezi sa sadejstvom.

Gađanja mogu biti za uništavanje (rušenje) ili za neutralisanje. Prva su izuzetna. Kod neutralisanja je cilj uvek jednim delom živ (ljudi), a drugi deo je oružje, materijal. Stepen neutralisanja može se održavati a i povećavati ponavljanjem naleta. Da li je efekat vatre dovoljan ili ne i da li treba ponoviti dejstvo, procenjuje pešadiski starešina.

Vrlo važnu radnju procene cilja, kad god traženje dolazi odozdo (od komandira baterija i IO), vrši starešina CUV. Kad CUV primi naređenje za vatru odozdo, ta procena se ne vrši. Po završenoj proceni cilja starešina CUV odlučuje da li će odobriti ili ne traženo dejstvo i određuje prvu količinu municije za njegovo neutralisanje.

Osnovu za procenu cilja čine: podaci koje prima obavешtajni oficir CUV-a sa raznih strana; uslovi u kojima se vodi borba; raspoložive vatrene mogućnosti. Starešina CUV ustvari kompletira procenu koju je sastavio (i dostavio) IO zajedno sa pešadiskim starešinom. Ako se starešini CUV ne dostave drugi elementi za procenu sem površine koju treba tući, on će doneti odluku na osnovu toga. Ako je traženje potpunije, a starešini centra ne pristigne ništa iz drugih izvora, on će uvek odobriti dejstvo, naročito za hitna traženja intervanisanja u blizini svojih trupa. Prema tome, uloga starešine CUV je da pomaže IO i komandantu pešadiskog bataljona, a pored toga on harmonizuje i disciplinuje dejstva u okviru postojeće situacije.

Pri proceni cilja razmatra se: da li je potrebna korektura; način dejstva; potrebna količina municije.

Korektura isključuje iznenadnost dejstva, pa će se zato izbegavati, naročito u toku izvođenja samog napada, odnosno odbrane.

Normalan način dejstva je koncentracija vatre. Može se primenjivati bateriska vatrena zavesa na površini 200×100 m ili, kad je cilj veći, divizijska vatrena zavesa na površini 400×100 m. Za tučenje prostranih ciljeva često je dovoljno gađanje paralelnim snopom. Dimne zavesе ili koncentracije korisne su u naročitim prilikama.

Količina municije mora da odgovara veličini cilja (ili prostorije koju smo pri-
nuđeni tući), njegovoj prirodi, dejstvu

jednog pogotka i zaklonu cilja. U određivanju količine municije dobro je biti izdašan. Prema prirodni cilja i okolnom zemljištu određuje se i vrsta zrna, upaljača i punjenja.

Potrebno je da pešadski starešina ima dovoljno poznavanja tehničke strane artiljerije, a artiljerijski oficir dovoljno taktičkog osećaja, da bi se složili i da ne traže veće efekte vatre nego što je nužno, samo radi svog »osiguranja«.

Primaknutost vatre sopstvenim trupama. — O ovome se pitanju, kaže pisac, mnogo raspravlja, jer je ono od velikog značaja za dejstvo pešadije, za broj i vrstu njenih pratećih oruđa i za njihovu upotrebu.

Težnja je da se izvesne vatre artiljerije postave na najmanje moguće otstojanje od jedinica sopstvene pešadije, da bi se do minimuma smanjilo vreme u toku kojeg će one morati da dejstvuju same, potpomagane pratećom vatrom bataljona ili samo vatrom kolektivnog oružja najmanjih jedinica.

Sve vatre sadejstva nisu ovako primaknute, ali najvažnije među njima jesu: podrška u napadu primaknuta je često, a NZV u odbrani uvek.

Granica ispod koje se ne može ići u tom pravcu naziva se »otstojanje sigurnosti«.

Otstojanje sigurnosti je pod uticajem raznih činilaca, a najvažniji slučajevi na koje se mogu svesti primaknuta dejstva su ovi:

a) Pešadiske jedinice slede artvatru koja se pomera napred po zemljištu (vatre val u napadu). Ovo je jednostavniji slučaj i tu će, pošto se utvrdi srednje otstojanje sigurnosti, skokovi vatreng vala da se vrše u vezi sa predviđenom brzinom kretanja pešadije po zemljištu.

b) Kad je data određena linija koju drže naše trupe, treba odrediti najmanju daljinu na kojoj će se vršiti grupna gađanja (slučaj NZV). Ovde će se poći od teorijskog otstojanja sigurnosti i ono će se prilagoditi konkretnom slučaju. Biće nam olakšano ako tačno znamo gde se nalaze naše trupe, ako možemo da ostvarimo vatru sa najvećom preciznošću i ako su naše trupe zaštićene objektima fortifikacije.

c) Naše su trupe u pokretu napred i izbile su na izvesnu liniju; potrebno je odlučiti da li se može, ili ne, intervenisati artiljerijom na neki nepredviđeni cilj koji koči njihovo napredovanje. Ovo je najnezgodniji slučaj u kome IO mora da pro-

cenjuje sve uticajne elemente da bi mogao doneti odluku: može li se izvršiti gađanje sa trupama na liniji gde su izbile, ili treba zahtevati da se one povuku.

U daljem izlaganju pisac detaljno razmatra najvažnije činioce koje mora da proceni IO da bi mogao saopštiti pešadiskom starešini: da se gađanje može izvršiti; da se ono ne može izvršiti, a da sopstvene trupe ne promene mesto; da se može izvršiti pod odgovornošću pešadiskog starešine za eventualne sopstvene gubitke.

Iznećemo samo pregledno te činioce, čije razmatranje spada pretežno u užu artiljerisku stručnost:

a) *Činioci tehničkog karaktera:* stepen određenosti cilja i približavanje gađanja; punjenje upotrebljeno za gađanje; daljina gađanja; daljina letenja parčadi; količina artiljerije koja će učestvovati u gađanju.

b) *Elementi koji se odnose na cilj:* mesto cilja u odnosu na pravac gađanja; stvor i nagib zemljišta kod cilja; postojanje prepreka između oruđa i cilja.

c) *Elementi taktičkog karaktera:* opasnost cilja i hitnost njegovog neutralisanja; stepen zaštićenosti sopstvenih trupa.

Planovi vatre. — U okviru sadejstva planovi vatre imaju poseban značaj.

Svakom napadu na solidniju odbranu, koju neće moći da savladaju oklopne snage, prethodiće dovoljno dug period vremena tako da napadač može utvrditi elemente odbranbenog uređenja, odnosno da branilac oceni organizaciju napada, i da se unapred odrede izvesna vatreng dejstva.

Sva predodređena dejstva artiljerije, tj. ona koja su namenjena tučenju poznatih ili pretpostavljenih ciljeva, koji još nisu tučeni, ili već tučenih, na koje je potrebno ponoviti vatru, — ulaze u planove vatre.

Van plana ostaju nepredodređena dejstva; njima će se tući nepredviđeni ciljevi u okviru podrške i bliskog zaprečavanja u napadu i u podršci protivnapada u odbrani.

U planu vatre je za svaki cilj utvrđena njegova vrsta i mesto, određena kako jedinica koja će ga tući, tako i način gađanja, kao i broj metaka potreban za njegovu neutralisanje.

Planovi vatre mogu biti više ili manje detaljni, što zavisi od raspoloživih podataka, manevra pešadije, količine raspoloživih vatreng sredstava, sadejstva drugih vatreng sredstava, raspoloživog

vremena i uslova za izvođenje gađanja (topografska priprema, osmatranje, vreme razvoja, municija).

Pošto sad ne postoje, kako kaže pisac, pravilske odredbe u pogledu načina sastavljanja planova vatre, on iznosi, primera radi, sledeći šematizovani postupak:

— Kod pešadiskog bataljona sastavlja se »delimični projekti vatre«, koje sastavlja komandant bataljona sa komandnirom baterije koji je kod njega.

— Komanda puka (kolone) kad primi »delimične projekte« pešadiskog bataljona, sastavlja svoj »delimični plan vatre otseka«, koordinirajući bataljonske »projekte« sa dejstvom pukovskih minobacača. »Plan otseka« moraju zajednički proučiti komandant pešadiskog puka i komandant divizionu za podršku, pri čemu ovi teže da se »projekti« pešadiskog bataljona u najvećoj meri zadovolje vatrom grupe za podršku, a posebno beleže potrebe koje se ne mogu zadovoljiti, mada bi to bilo korisno.

— Komanda divizijske artiljerije sastavlja definitivni plan vatre koordinirajući »delimične planove«, uključujući i »manevarsku masu« divizije, kao i vatrene mogućnosti dodeljene od strane više združene jedinice. Ako je dodeljena vatra i drugih, ne artiljerijskih sredstava (taktička avijacija, dirigovani projektili itd.), mora se u planu voditi računa o njihovom dejstvu.

Plan ide na odobrenje komandantu divizije, a zatim se, u izvršnom obliku, dostavlja artjedinicama koje imaju da ga ostvare, kao i pešadiskim jedinicama koje ga koriste.

Ako divizijski plan vatre treba da čini sastavni deo plana vatre korpusa, procedura je ista kao kod divizije.

Plan vatre može biti izrađen detaljno, kao program po vremenskom radu utvrđenih dejstava (naprimer, *plan artpripreme*) ili samo kao pregled unapred određenih dejstava, sa njihovim približnim redosle-

dom (naprimer, *plan art. protivpripreme*), ili, pak, nešto srednje, tj. da je jedan deo utvrđen po vremenskom redu, a drugi samo predviđen, bez utvrđenog vremena izvršenja (*plan podrške u napadu*).

Osim toga, plan vatre može obuhvatiti dejstva svih raspoloživih vatrenih sredstava (artpriprema), ili samo neka od njih, ostavljajući veliki deo vatrenih mogućnosti jedinicama, naročito onima za podršku, za nepredviđena dejstva.

Jednom sastavljen plan vatre neprekidno se dopunjava i precizira, sve do stupanja u dejstvo.

*

Članak je interesantan jer tretira jedno od najvažnijih pitanja opšte taktike i iznosi podatke kako je ono rešeno u armiji jedne susedne zemlje.

Pisac je ostao u okvirima klasične taktike, izrasle u Prvom i Drugom svetskom ratu, ne upušta se uopšte u predviđanja i razmatranja novih momenata koje pokreće atomsko naoružanje u ratnoj veštini, pa i u sadejstvu artiljerije i pešadije. Osim toga, on nije obradio razne tipske slučajeve sa njihovim osobenostima (odbrana na normalnom frontu, na širokom frontu, manevarska odbrana, napad sa jakom podrškom tenkova, bez tenkova; borbe u specijalnim prilikama itd.), što bi se moglo očekivati prema naslovu članka, već se ograničio na uopšten, šematsko-tehnički prikaz problema. Doduše, on sam naglašava da će mu, zbog malog prostora, izlaganje biti sumarno, ali je ipak dao dosta, ne baš nužnih, detalja na račun potpunosti u važnijim pitanjima.

Pri svem tom dovoljno je jasno data slika sadejstva moderne pešadije i artiljerije, gde se vidi kako se ova dva roda u taktici sve više stapaju u jedno, a ta je problematika vrlo aktuelna i u našoj Armiji.

T. Č.